

## ציונים ומראה מקומות על מלאכות שבת ואמירה לעכו"ם

### מלאכת לישא

(א) דף י"ח א' פלוגתא דרבי ורבי יוסי בריי אס חייבים על נתינת המים בקמה או דוקא כשיגבל. ונחלקו בגמ' לדעת ר"י בריי. לרב יוסף, אף בדיו פליג ריב"ז ולאביי מודה בדיו ואפר דחייב על נתינת המים. ולענין מורסן מבואר להדיא בברייתא דף קנה' (הובא בתוס') שאף בזה ס"ל לריי בריי דחייב דוקא כשיגבל. ועי' תוס', דמ"מ בר גיבול הוא קצת. ובמח"ש סי' שכ"א ס"ק י"ז כתב דהרמב"ם ס"ל שזו פלוגתא.

(ב) ביצה דף ל"ב ב' קיטמא שרי, ולפירש"י שם מותר אף לערב בו מים משום דלאו בר גיבול הוא, והיינו דכיון דלאו בר גיבול הוא משו"ה אף כשמגבל אין זה לישא. והתוס' כאן הקשו מסוגיין דמבואר להיפך דמידי דלאו בר גיבול הוא חייב אף על נתינת המים. ועי' תוס' ביצה שם. ועי' רא"ש ביצה שם דמקשה מסוגיין בנוסח אחר, דעכ"פ על גיבול עצמו חייב אף לריב"ז ואף במידי דלאו בר גיבול. ונראה דהרא"ש בא לאפוקי דלא תימא דפליג רב יוסף על אביי ואיכל"מ דלדידיה אין חייב כלל במידי דלאו בר גיבול, ולזה מקשה הרא"ש דאף לרב יוסף מ"מ כשמגבל חייב. [ואח"כ מוסיף הרא"ש להקשות קושית התוס' מסוגיא דדף קנ"ה והיינו דמבואר שם דלכו"ע סברא זו נכונה דבמידי דלאו בר גיבול יש לחייב יותר. אבל מסוגיין אין רא"י דדלמא רב יוסף פליג וכנ"ל] ועי' היטב בקרבן נתנאל שם. ועי' מ"ב סי' שכ"ד בביה"ל ד"ה אין, שנקט בדעת התוס' והרא"ש שפסקו כאביי ולהנ"ל יש לדחות, וזה כוונת החזו"א סי' נ"ו ג' עש"ה וכן בס"י נ"ח א'.

(ג) בישוב שיטת רש"י בביצה, עי' רא"ש שם דלרבי אפשר לפרש דמירי שנתן המים מע"ש ותו אין חייב על הגיבול. ובקרבן נתנאל שם הקשה לדעת הרי"ף דפסק כריב"ז ופסק גם דקיטמא שרי, והרי לריב"ז דאין חייב על נתינת המים אלא על הגיבול, א"כ לא מהני שנתן מים מע"ש. ולזה כתב דהרי"ף מפרש כאביי דבמידי דלאו בר גיבול מודה ריב"ז דחייב על נתינת המים, ולכך אין חייב על הגיבול. [ועי' שמגיה כן ברא"ש]. ועי' עוד ברין בביצה.

(ד) דעת הרמב"ם פ"ח הט"ז מהל' שבת דמגבל מידי דלאו בר גיבול פטור, ומפרש המ"מ דס"ל כרב יוסף דמידי דלאו בר גיבול נמי פליג ריב"ז. ומפרש עד שיגבל מידי דבר גיבול אבל במידי דלאו בר גיבול לא שייך ביה גיבול, וע"ש שהוכיח כן מהא דקיטמא שרי. ולפי"ז א"ש שיטת רש"י ד"ל דס"ל כהרמב"ם. וכ"מ בב"י סי' שכ"ד ג' וכ"כ בביאור"ל סי' שכ"ד ד"ה אין גובלין בא"ד, וכ"כ בחזו"א סי' נ"ח א' בתו"ד. ועי' סוס"ק ד'.

(ה) להאמור נמצא מחלוקת הראשונים בדעת רב יוסף. דהרא"ש וכן התוס' סברי דמאביי מוכח גם לרב יוסף דמידי דלאו בר גיבול חמירי טפי, והרמב"ם ס"ל איפכא, דרב יוסף ס"ל דמידי דלאו בר גיבול לא שייך ביה לישא דאורייתא כלל.

(ו) ברא"ש הנ"ל שמפרש דקיטמא שרי משום שנתן המים מע"ש מבואר דלרבי דחייב על נתינת המים, אין חיוב על הגיבול אלא רק על נתינת המים, וכן מבואר בטור בשם ספר התרומה בהא דאיתא בדף ק"מ א' חרדל שלשו מע"ש למחר ממחו בכלי, דמירי שנתן המים מע"ש, ומבואר כנ"ל דעל הגיבול אינו חייב. אכן בביאור"ל סי' שכ"א סעי' י"ד ד"ה אין מגבלין, הכריח מהירושלמי דחייב על כל שלב מהלישה, והרא"ש מירי דוקא במידי דלאו בר גיבול דבגיבול לא עביד מידי. [וחילוק זה מוכרח לדברי הקרב"נ דמפרש דברי הרא"ש אף אליבא דריב"ז וכאביי דמידי דלאו בר גיבול חייב על נתינת המים ולכך אין חייב על גיבולו כשנתן המים מע"ש, ומבואר דגיבול דקמח חייב עליו וגבול דיו דאינו בר גיבול אין חייב עליו].

(ז) אמנם בעיקר דברי המ"ב יעויין חזו"א סי' נ"ח ה' שמצדד לומר דהירושלמי מחייב דוקא בקיטוף ועריכה, דזהו ענין נוסף של לישא, משא"כ גיבול הוי כענין נתינת המים, ואין לישא אחר לישא ובדומה לזה כתב באגלי טל מלאכת לש ס"ק ד'. [עי' שדיק מהתרוה"ד סי' נ"ג דלרבי אין חיוב על הגיבול, ואי"צ לעשות שינוי בגיבול אלא לריב"ז, מיהו י"ל דהתרוה"ד מירי במידי דלאו בר גיבול]. ועי' עוד שר"ל דהבבלי פליג אירושלמי.

(ח) יש לעיין בגדרי לישא, אם חיובו על דיבוק החלקים, או על ההרכבה של ב' מינים, ולכאורה לרבי דחייב על נתינת המים משמע דחיובו על העירוב לחוד, ובזה גופא פליגי רבי וריב"ז. וכ"כ באגלי טל - לש ס"ק ט' (יב).

(ט) אולם מדברי אביי דמודה ריב"ז במידי דלאו בר גיבול דחייב על נתינת המים משמע דלא פליגי במהות המלאכה, דא"כ מ"ש מידי דלאו בר גיבול. אלא דס"ל לריב"ז דאין חיוב על תחילת המלאכה אלא על הגמר, ובמידי דבר גיבול עיקר המלאכה היא בגיבול, ובמידי דלאו בר גיבול נגמר המלאכה בנתינת המים. [ועי' תוס' רי"ד דף קנה ע"ב] ולפי"ז גם רבי ס"ל הכי אלא דסגי בתחילת הלישה לחייב עלה. וכן מוכח לפי מש"כ המ"ב דודאי דגם על הגיבול חייב אף לרבי, ורק במידי דלאו בר גיבול דלא שייך ביה לישא חוץ מהעירוב, בזה פטור על הגיבול. [ומשמע במ"ב שגם עירוב וגם חיבור חשיבי לישא].

(י) אכן לדעת רב יוסף דס"ל דאף מידי דלאו בר גיבול פליג ריב"ז, יתכן דס"ל דלריב"ז לא שייך לחייב על העירוב אלא רק על הגיבול, דמהות המלאכה היא בחיבור החלקים. וזה תלוי בפלוגתת הראשונים הנ"ל. דלתוס' והרא"ש דמאביי נשמע לרב יוסף, מבואר דליכא פלוגתא ביסוד הדין, אבל להרמב"ם דס"ל במידי דלאו בר גיבול ליכא חיוב כלל על לישא, ולהיפך מאביי, יל"פ

כנ"ל דטעמא דריבריי משום דס"ל דלא שייך לחייבו על נתינת המים דחייב לישא הוא ע"י חיבור החלקים, ולכך במידי דלאו בר גיבול לא שייך לישא כלל. ועי' היטב בחזו"א סי' נ"ח ס"ק ד' שמבואר כ"ז. ועי' באגלי טל שם.

יא) דף קנ"ה ע"ב מתני' נותנים מים למורסן אבל לא גובלין, ובגמ' מוקמינן לה כר"י בר"י, דס"ל דאין חייבים בקמח על נתינת מים אלא על גיבול. ולעיל י"ח אליבא דרב יוסף מתני' דהתם קיימא כרבי, ועי' ביה"ל סי' שני"ד ד"ה אין גובלין שהביא מחלוקת הראשונים אם נקטינן כסתמא דמתני' דף י"ח דהלכה כרבי מחבירו, או כסתמא בתרא והלכה כריבריי. ובתוריי"ד כתב דאפשר דרב יוסף קיבל את דברי אביי לעיל דמודה ר"י בר"י בדיו דחייב על נתינת המים, וא"ש מתני' דף י"ח אף לריבריי. (וצ"ע שהמ"ב הביא דברי הפוסקים דהלכה כאביי, והו"ל למימר דלפ"ז ל"ק סתירת המשניות). ועי' חזו"א סי' נ"ו ב' דנקט דהלכה כרב יוסף, ובתוריי"ד מפורש דלא כן. וכן הוא בריטב"א ובמאירי דף י"ח.

יב) בהא דמבואר דמותר לכתחילה ליתן מים על המורסן, כתב בתוס' ר"ד דהיינו דוקא במורסן דלאו בר גיבול הוא ואין חייבים על גיבולו, ולכך לא גזרו על נתינת המים, אבל בקמח דבר גיבול, גזרו רבנן שלא יתן מים. ועי' ביה"ל (שכ"ד שם) שכתב כן לדעת הרמב"ם דס"ל דאין חייבים על גיבולו. וכ"ה בנשמת אדם כלל י"ט. אבל לדעת הראשונים שחייבים על גיבולו צ"ב מ"ט שרי נתינת מים. ותי' המ"ב (ומקורו ב"י) דלצורך בהמה לא גזרו. ובמאירי דף י"ח כתב ב' הפירושים והוסיף המ"ב שלפ"ז אף בקמח בר גיבול הוא מ"מ לא גזרו על נתינת המים. [ועי' ב"י דמשמעות דבריו דלדעת הראב"ד והתוס' מורסן דמי לאפר דלאו בר גיבול הוא, ולפ"ז הקשה התוס' שבת דלשיטת הראשונים דבאפר חייב על נתינת המים כאביי, א"כ איך שרי ליתן מים למורסן, דלצורך בהמה אין להתיר איסור דאורייתא, ועי' נשמי"א כלל י"ט דאין כוונת הב"י לומר דחייב על נתינת המים, אלא דחייב רק על גיבולו, וכרב יוסף. [ובאמת דמפורש בגמ' דידן דריבריי אינו מודה לרבי בנתינת מים למורסן, וע"כ דלדידה ליכא לישא דאורייתא בזה, וגם לשון הב"י מבואר כן, וקושית התו"ש צ"ע]. ועי' חזו"א סי' נ"ו].

יג) ת"ר אין גובלין את הקלי וי"א גובלין, מאן י"א א"ר חסדא ריבריי היא, והנ"מ דמשני. והיינו כדפרש"י דלרבי חייב משנתן מים. [ומש"כ אפי' במידי דלאו בר גיבול הוא כשיטתו בביצה (שהובא לעיל) דבמידי דלאו בר גיבול קיל טפי ואין חייבים (לריבריי) על גיבולו]. ובריטב"א ביאר דלרבי דמנתנית מים חייב, לא שייך בזה שינוי. ועי' להלן. ויש לעיין מ"ט לא מוקמינן לה כרבי וכגון שנתן מים מע"ש. ובאמת לשיטת ספר התרומה שפסק כרבי, כתב המ"ב שכ"א ס"ק נ"ב דלא שרי אלא בנתן מים מע"ש. ועי' להלן אות ט"ו.

יד) בהא דמבואר בגמ' דלריבריי מותר לגבל בשינוי. לשיטת הרמב"ם ודעימיה דמידי דלאו בר גיבול אין חייבים על גיבולו, אלא אסור מדרבנן, א"ש דמהני שינוי, אבל לראשונים דחייבים על גיבולו, יהא מוכח דמהני שינוי אף למלאכה דאורייתא. ועי' פמ"ג סי' שכ"א סעי' י"ד שדן להתיר לפ"ז אף בקמח, כשלש מעט מעט, אבל בביה"ל שם ד"ה שמא כתב דקלי ליכא בו לישא דאורייתא כאן שכבר נאפה קודם לכן או דמיירי בשעת אכילה. אכן בחזו"א סי' נ"ח א' נקט דהותר שינוי אף במלאכה דאורייתא.

ובעיקר השינוי דמעט מעט, בנשמי"א כלל י"ט נתקשה דהא הוי כחצי שיעור. ע"ש ובביה"ל הנ"ל. ועי' חזו"א שם שנסתפק אי היתר דמעט מעט הוא כשגם נותן המים על מעט קמח קלי, או דמיירי דוקא שנתן המים על שיעור מרובה, ואח"כ מגבל מעט מעט.

טו) לשיטת הרמב"ם דאין חייבים על גיבולו, יתכן שלרבי דחייבים אף על נתינת המים וס"ל דמהות הלישה היא העירוב, וא"כ אף במידי דלאו בר גיבול חייבים גם על גיבולו, (ודלא כמש"כ הרא"ש בביצה) א"כ לא מהני שינוי כיון דהוי מלאכה דאורייתא, והלכך מוקמינן כריבריי דלדידה דהמלאכה היא הגיבול, במידי דלאו בר גיבול אין חייבים, ולכן מהני שינוי. [אבל ברש"י א"א לפרש כן דפי' דטעמא דלא מוקמינן כרבי משום דחייב על נתינת המים. וקשה כנ"ל דאיכא לפרש דנתן מים מע"ש].

טז) כתב הרמב"ן דלתרנגולין לא התירו לגבל אף בשינוי דעל יד על יד, כיון שיכולים לאוכל בלא גיבול גמור, ועי' ר"ן שנתקשה מנלן חילוק זה, דאי ממתני' דקתני אין גובלין, יל"פ דהיינו בלא שינוי, אבל בשינוי מותר.

יז) ושון שבוחשין את השתית וכו' והאמרת אין גובלין ל"ק הא בעבה הא ברכה. ובפשוטו הא דלא מהני שינוי בעבה היינו לרבי, אבל לריבריי מהני וכדלעיל דגובלין והוא דמשני. אולם הרי"ף הביא זאת להלכה, אף דפסק כריבריי. וכן הקשה בעה"מ. ועי' רמב"ן במלחמות שתי' דהכא להתיר הרבה נתכוון הא במשנה על יד על יד כולן מותרין. וצ"ב דהא מ"מ משנה דנותן את החומץ ואח"כ את השתית. ועי' היטב חזו"א סי' נ"ח ג' שכתב דשינוי דידן לא הוי שינוי כ"כ כמו שינוי דעל יד על יד וכ"מ בתרוה"ד סי' נ"ג. ולפ"ז א"ש. [ומה שהוכיח החזו"א דאי הוי שינוי גמור היה מועלי גם לרבי, כ"ז לשיטתו דס"ל דאף במלאכה דאורייתא התירו ע"י שינוי, אבל אי נימא דרך במלאכה דרבנן מהני שינוי. ולריבריי לא הוי גיבולו דאורייתא וכשיטת הרמב"ם ודעימיה. א"כ פשיטא דלרבי לא מהני שינוי]. מיהו במ"מ פכ"א ה"ג משמע דלרמב"ן מהני שינוי דידן אף בעבה לריבריי. (וע"ש בחזו"א). ועי' בריטב"א שצידד דלריבריי ברכה אי"צ שינוי כלל. ובתרוה"ד סי' נ"ג כתב איפכא דלריבריי דס"ל דנתינת מים לא זהו גיבולו. לא מהני כלל שינוי בנתינת מים אפי' בביליתו רכה, דבעינן שינוי בגיבול שהוא הלישה, ורק לרבי דנתינת המים זהו גיבולו מהני שינוי בנתינה בביליתו רכה דלא הוי לישא גמורה עש"ה.

אולם מדברי הרי"ף והרמב"ן מבואר דאף לריבריי מהני שינוי בנתינה, ובאמת צ"ב דהא לא משני בגיבול, ובחזו"א למד מזה דמהני שינוי קודם המלאכה ובסו"ד כתב דניכר השינוי יותר, וצ"ע. ובאגלי טל לש סק"ב חידש דלא סגי לריבריי בגיבול לבד אלא רק בצירוף הנתינת מים. ומהרא"ש ביצה ל"ב (לגירסתנו) משמע שרק לרבי פטור בנתן מים מע"ש, וכן הוכיח בשביתת השבת משיטה להר"ן דף יח. וצ"ע.

יח) בגדר רכה עי' חזו"א סי' נ"ח ט', דהיינו שנשפך ונרוק, אבל אם הוא נוזל לא שייך כלל לישא וא"צ שינוי כלל. ולאידך גיסא כתב שם דבנדבקים ע"י רוק היוצא מהם, אפי' שנותן מים מרובים חייב משום לש, וזהו דאמרין בזבחים כ"ד, ב' זרק זרע

פשתן למים חייב משום לש. [ולכאורה התם אף שנתן לתוך מים מרובים, מ"מ אין מתערב אלא עם מעט מים ודוק]. ועיי' שביתת השבת - לש (בא"ר ס"ק ל"ו).

יט) עיי' שו"ע שכ"א סעי' י"ד ומקורו ברמב"ם פכ"א הל' ל"ג דמשמע דדוקא בשתייתא מותר בלילה רכה בשינוי דנותן השתית ואח"כ החומץ, אבל בקמח קלי לא התירו אפי' בלילתו רכה אלא במגבל מעט מעט. וכ"כ הט"ז והובא במ"ב ס"ק נ"ד, אכן לגירסתנו בגמ' דהקשו והא אמרת אין גובלין מבואר דשתיית וקלי דמו אהדדי, וגם בקלי מותר בלילה רכה. וכתב המ"מ (שם) דהרמב"ם גורס והא תניא אין גובלין והיינו דמקשינן מברייתא דמייירי בשתיית (ע"ע שעה"צ ס"ק ס"ג). ונראה לדברי הרמב"ם דס"ל דהא דפליגי רבי וריב"ז לעיל אי גובלין את הקלי או אין גובלין מייירי בבילתו רכה, ועיי' אמרו ושון שבוחשין דמפרשינן דמייירי ברכה, ומה למד הרמב"ם שבקמה קלי אף בלילתו רכה בעינן דוקא שינוי דעל יד על יד.

כ) עיי' היטב בבעה"מ ורמב"ן במלחמות ובחידושים, בחילוקי השינויים שנאמרו בגמ' ועיי' חזו"א סי' נ"ח ג'.

כא) דף ק"מ חרדל שלשו מע"ש למסקנת הגמ' ממחו בשבת בין ביד בין בכלי. ובלבד שלא יטרוף. ויש לדון אם לישא זה דאורייתא היא ואעפ"כ התירו כשאין טרוף בכח, או מדרבנן.

בטור ושו"ע (סי' שכ"א סעי' ש"ו ש"ז) נחלקו בדיון זה, דיעה קמיינתא והיא דעת הרא"ש דמייירי אף באופן שנותן המשקים בשבת. ודיעה ב' בשם ספר התרומה דמייירי דוקא כשנתן המשקים מע"ש אבל בנתן בשבת אסור. דאמרינן בירושלמי דכשנתן משקים חייב משום לש. ולא מהני מה דמשנה בעירוב. ועיי' תרוה"ד סי' נ"ג שפירש דס"ל דהלכה כרבי דמנתינת המים זהו גיבולן "ולכך כי יהיב משקה מבעו"י כבר מגובל הוא בחול ומאי דערביתו בשבת אין קפידא רק שלא יטרוף" וכו'. ומשמע דלא זו בלבד דלרבי א"א להתיר כשנתן המשקים בשבת, אלא גם דמטעמא דרבי הוא דשרי לערב שלא בכח, כיון דכבר מגובל הוא וליכא לישא גמורה בגיבול. [ולמש"כ הבה"ל ד"ה אין מגבלין, צ"ל דחרדל לאו בר גיבול הוא, ועיי' להלן]. משא"כ לריב"ז דהעירוב זו גיבולו. אף כשאין מערב בכח אסור. (ועיי' ביה"ל שכ"א סוף ד"ה יכול לערבו. דנקט הכי לדעת הרמב"ם והו"ד להלן). [ועיי' חזו"א דהקשה איך אפשר לפסוק כרבי והלא רבי גופיה סתם במתני' קנ"ה כריב"ז, ולכך ר"ל דסה"ת פסק כאב"י, וחרדל חשיב לאו בר גיבול, ולכך חייב מנתינת המשקה. אכן בסה"ת סי' ר"כ מפורש להדיא דהלכה כרבי (וכ"ה ביראים סי' רע"ד).

כב) ולדיעה ראשונה בשו"ע שמתור ליתן המשקים בשבת, כתב התרוה"ד דס"ל דהלכה כריב"ז דנתינת המים לא זהו גיבול, ולכך מהני שינוי בגיבול, מיהו לדעת הרא"ש גופיה בביצה דנקט דהלכה כאב"י (כדנקט המ"ב בדעתו ודלא כחזו"א) א"כ במידי דלאו בר גיבול מודה ריב"ז דחייבים על נתינת המים, וע"כ צ"ל דחרדל חשיב מידי דבר גיבול, ומשו"ה מותר ליתן המשקים בשבת לריב"ז.

כג) אולם עדיין צ"ב איך מותר הגיבול גופיה, דאי הוי מלאכה דאורייתא איך התירו בשינוי דאין מערב בכח. ולדעת הרמב"ם דס"ל דמידי דלאו בר גיבול אין חייבים גם כשמגבל, איכ"ל דחרדל חשיב לאו בר גיבול [ולחיפך ממש"כ בדעת הרא"ש], אבל לדעת הרא"ש ע"כ צ"ל דאף דהוי בר גיבול (וכנ"ל דאלי"כ חייב על נתינת המים) מהני שינוי אף למלאכה דאורייתא, ועיי' חזו"א סי' נ"ח ס"ק ד' דנקט הכי, וביאר דכשאין מערב בכח אי"ז עיקר לישא, ע"ש.

כד) אולם הבה"ל שכ"א (ד"ה יכול לערבו) הכריח מזה, דלדעת הרא"ש דשרי לתן מים בשבת, מייירי שכבר נילוש מע"ש במשקים, ועכשיו רק מוסיף מים להמחותו ובוה אין חשיב לישא מעיקר הדיון, אלא דכשטורף בכח דמי ללישה, ועיי"ש בביה"ל שדייק כן מהרמב"ם. ולפי"ז כתב הבה"ל דסובר הרמב"ם שאפי' אם נתן המים מע"ש אין להתיר הגיבול בשינוי, אלא דוקא כשכבר נילוש במשקים מע"ש, ובוה מחמיר הרמב"ם על סה"ת.

כה) והיה אפשר לומר כמש"כ לעיל מהתרוה"ד דתלוי בפלוגתא דרבי וריב"ז, ודוקא לרבי דס"ל דמשעת נתינת המים חשיב גיבול, והגיבול עצמו לא חשיב לישא מה"ת. וכן שרי בשינוי, משא"כ לריב"ז דחייבים על גיבול מה"ת, לא מהני שינוי. מיהו לדעת הרא"ש א"א לומר כן, דממ"נ אי לאו בר גיבול הוא הרי ס"ל דמודה ריב"ז לרבי דמנתינת המים חשיב לישא, וכיון דלרבי מהני שינוי בגיבול מטעם הנ"ל דהגיבול לא הוי לישא מה"ת ה"ה לריב"ז, ואי בר גיבול הוא הרי כתב הבה"ל (סעי' י"ד ד"ה אין מגבלין) דלכו"ע חייב גם על הגיבול וא"כ גם לרבי לא יועיל שינוי. ועיי' דאיה"נ לדידה דלא מהני שינוי אף בנתן המים, גם לרבי לא מהני ודלא כספר התרומה, וטעם מחלוקתם י"ל דלסה"ת חשיב לאו בר גיבול, וס"ל כרב יוסף דריב"ז פליג אף בלאו בר גיבול ולכך לא מהני שינוי בגיבול אלא אליבא דרבי דנתינת המים זהו גיבול, [או נימא דלא כהתרוה"ד אלא אף לריב"ז מתיר סה"ת כשתנן מים מע"ש, וכאב"י דבמידי דלאו בר גיבול לא פליגי וזה קרוב לחזו"א, דסה"ת פסק כאב"י, מיהו לדינא צדקו דברי התרוה"ד דסה"ת פוסק כרבי כמפורש בדבריו להדיא, וכנ"ל]. והרא"ש ס"ל דבר גיבול הוא, ואף לאחר שנתן המים מע"ש עדיין חשיב לישא מה"ת כשמגבל ולא מהני שינוי, אא"כ כבר נילוש מע"ש במשקים. אמנם מש"כ דמי לאו בר גיבול הוא אי לרבי מהני שינוי בגיבול משום דאין זה לישא דאורייתא, ה"נ לריב"ז אליבא דאב"י דמודה לרבי דחייב מנתינת המים אין חייבים על הגיבול ויועיל שינוי. יעויין במ"ב סי' תק"ז בביה"ל שדייק מהרא"ש דלרבי אין חייב על הגיבול אלב לריב"ז חייב. וצ"ע לדבריו דמפרש דהרא"ש פסק כאב"י, מאי נפ"מ בין רבי לריב"ז.

כו) אמנם בעיקר דברי המ"ב דמייירי בנילוש מע"ש במשקים, עיי' חזו"א סי' נ"ח ח' שהוכיח דלא כן מהראשונים שהקשו מהירושלמי דמחייב על נתינת המשקים בחרדל על גמ' דידן, ואי מייירי בנילוש מע"ש לק"מ [ולדעת סה"ת גם המ"ב מודה, אבל קשה מהא"ז בשם הרא"ם דנקט דהבבלי פליג על הירושלמי, ולדידה שרי אף בנתן המשקים בשבת. ועיי' מייירי אף דלא נילוש מע"ש דאלי"כ לא הוי מקשה מהירושלמי. וכן הוכיח באגלי טל לש ס"ק ל' אות ב'].

וע"כ כתב החזו"א דאף דחשיב לישא דאורייתא מהני שינוי דאין מערב בכח. דבוה לא הוי לישא כלל. אמנם לדברי הרא"ם יש להקשות. דפסק כרבי דחייב על נתינת המים, וא"כ איך שרי ליתן המשקים בשבת, וע"כ צ"ל כמש"כ האגלי טל דס"ל דלא שייך לישא דאורייתא בחרדל כלל. (ודלא כהירושלמי). וצ"ע הטעם.

כז) עיי' מרדכי (סי' תלג) שבתחילת דבריו כתב כסה"ת דהא דאמרינן ממהו בין ביד בין בכלי מיירי כשנתן משקים מע"ש, אלא שאח"כ כתב ואם לא נתן המשקים מע"ש מערב באצבעו אבל לא בכלי כגון כף. והב"י הקשה דכיון דס"ל כהירושלמי דמנתינת המשקים חייב משום לש, מה יועיל מה שמערב באצבעו. ועיי' דרישה. ובביהגר"א הגיה דצ"ל במרדכי, ואם נתן המים, ומש"כ ולא יערב בכף היינו בכח, ועיי' ברמ"א סעי' ש"ז וביה"ל ד"ה וי"א.

### סחיטה - משקין שזבו

א) דף קמ"ג ב' מתני' אין סוחטין את הפירות להוציא מהן משקין ואם יצאו מעצמן אסורין ר"י אומר אם לאוכלין היוצא מהן מותר ואם למשקין היוצא מהן אסור. עיי' רש"י דלכו"ע גזירת משקין שזבו היא שמא יסחוט. ור"י ס"ל דבכנסן לאוכלין לא נחא ליה במאי דנפק מיניהו וליכא למיחש שמא יסחוט. אבל כנסן למשקין דניחא ליה איכא למיחש שמא יסחוט. אבל הראשונים כתבו דאמנם לחכמים אסור משום גזירה שמא יסחוט, אבל לר"י איכל"מ דאוסר משום נולד ולא משום גזירה. עיי' רמב"ן רשב"א וריטב"א.

ב) ובחולין דף י"ד ב' אמרינן דבהמה שנשחטה ביו"ט לא הוי נולד דאוכלא אדאיפרת הוא ולא הוי נולד לר"י, ומדמינן למתני'. לשיטת הראשונים כוונת הגמ' כפשוטה דלמשקין הוי נולד אבל כנסן לאוכלין לא הוי נולד דאוכלא דאיפרת הוא. וכ"כ רבינו גרשום שם. אבל רש"י שם מפרש דלמשקין אסור משום שמא יסחוט כשיטתו בסוגיין. אלא דמדלא אסר בכנסן לאוכלין משום נולד, ש"מ דבאוכלו דאיפרת לא הוי נולד. ומ"מ צ"ב דא"כ למשקין שפיר הוי נולד ואף בלא גזירה שמא יסחוט יש לאסור. וצ"ל דמ"מ לא נחא ליה לומר דפליגי בעיקר גזירת משקין שזבו. וגם הרמב"ן מסיק דמסוגיא דביצה משמע דאף מאן דלית ליה נולד אית ליה גזירת משקין שזבו, ומשמעות דבריו דאף לר"י איכא גזירת משקין שזבו. אף שבגמ' ביצה לא קאמר להדיא אליבא דר"י.

ועיי' עוד בתוס' עירובין דף מ"ו א' ד"ה כ"ש, דמשמע דאף במשקין לא שייך נולד. ע"ש. ולפ"י א"ש שיטת רש"י.

ג) מיהו לדעת שמואל דבזתים וענבים מודה ר"י דאף בכנסן לאוכלין אסור, וכתב הריטב"א דלדידיה באמת מודה ר"י דאיכא גזירה שמא יסחוט, דהא ליכא למימר דהוי נולד דהא אוכלא דאיפרת הוא. אמנם עיי' רמב"ן דבזתים וענבים הוי נולד אף בכנסן לאוכלין, דכיון דעומד לסחיטה, יהיב דעתיה עלייהו והוי משקין ולא הוי אוכלא דאיפרת. [ועיי' היטב בגמ' חולין שם דבפשטות משמע כהריטב"א].

ד) עיי' רש"י דף קמ"ד א' ד"ה שלא לרצון בסתמא, דלחכמים חשיב משקה אף בכנסן לאוכלין ור"י ס"ל דלא חשיב משקה. ועיי' ריטב"א בשם הרמב"ן דפליג, דבכנסן לאוכלין לכו"ע לא הוי משקה, אלא דחכמים סברי דמ"מ גזרו שמא יסחוט דניחא ליה במה שזבו, [אלא נידון הגמ' אי בסתם חשיב כמפרש למשקין, ועיי' אמרו דמהא דס"ל בתותים ורמונים דלאוכלין מותר ובסתם הוי כמפרש למשקין ואסור, ש"מ דסתם חשיב כרצון למשקין, ועיי' מקשו מטומאה].

ה) ובדעת רש"י דמשמע דאי לא חשיב משקה לא שייך גזירת משקין שזבו, נראה דתלוי אם במציאות יש מקום לגזור שמא יסחוט, אי"צ שיהא לזה שם משקה דוקא, כדמשמע בחולין י"ד ב' דבהמה שנשחט הנמי יש לאסור אלא די"ל דמודו רבנן דבכנסן לאוכלין אין לגזור שמא יסחוט רק דמ"מ גזרו על כל משקין שזבו, אטו כנסן למשקין, ולכך כתב רש"י שכי"ז אי חשיב משקה, אבל בלא"ה לא אמרינן דגזרו, ועיי' תוס' חולין י"ד ב' דלרבנן נמי בכנסן לאכילה לא חיישינן שמא יסחוט, אלא דגזרינן אטו עומדין לאכילה.

מיהו יל"ע מ"ש מביצה שנולדה ביו"ט דאסור משום משקין שזבו, אף דלא שייך חשש שיסחוט כדכתב רש"י ביצה דף ג' א'. ושמא י"ל דמ"מ אם היה מוציא היה איסור, (עיי' חזו"א סי' נ"ה ס"ק כ') משא"כ בפירות דהוי אוכלין דאיפרת לא חשיב סחיטה.

וכמו"כ לר' יהודה דכתב רש"י דטעמיה משום דלאו משקה נינהו. אע"ג דכתב רש"י במתני' דטעמיה משום דלא נחא ליה במשקין וליכא למגזר שמא יסחוט. י"ל כנ"ל. דאי חשיב משקין, הכל נכלל בגזירת משקין שזבו אע"ג דהכא ליכא חשש, ועיי' דס"ל דלאו משקין נינהו.

ו) ובגמ' ביצה דף ג' ע"א אמרינן אלמא קסבר ר"י כל אוכלין לר"י אוכלא דאיפרת הוא. והיינו דלאו משקין נינהו. ועיי' ברש"י "ואינו בכלל גזירת משקין שזבו". והיינו כשיטתו דאי הוו משקין, לא פליג רבנן והכל בכלל הגזירה. ועיי' דלאו משקין נינהו. אבל לשיטת הריטב"א כוונת הגמ' שם מדלא אסר משום נולד ע"כ טעמיה משום דאוכלא דאיפרת הוא. משא"כ בכנסן למשקין חשיב נולד. [ואי נימא דרש"י ס"ל דאף בכנסן למשקין לא הוי נולד, לשיטתו א"א לפרש הגמ' בביצה מטעם נולד. דא"כ אמאי אמרינן כל לאוכלין אוכלא דאיפרת הוא. הרי גם במשקין לא שייך נולד. ועיי' פירש דמטעם אוכלא דאיפרת לא הוי בכלל משקין שזבו].

מיהו יל"ע דלהדיא מבואר שם בק"מ דר' יוחנן ס"ל דטעמא דביצה שנולדה ביו"ט משום גזירת משקין שזבו, מדמקשה על ר' יהודה מ"ש פירות שכנסן לאכילה דהיוצא מהן מותר, מביצה שנולדה ביו"ט, וחזינן דפשיטא לק"מ דטעמא דמשקין משום משקין שזבו. והרי ר' יוחנן ס"ל כרב דחלוק היה ר"י אף בזתים וענבים. ואפשר דלזה כיון הרמב"ן שבגמ' ביצה משמע דאף למ"ד דלית ליה נולד מ"מ אסור משום משקין שזבו. והיינו אפי' לר"י.

ז) במחלוקת חכמים ור"י עיי' בגמ' ב' דיעות. לשמואל פליגי ר' בתותים ורמונים, אבל בתזים וענבים מודה ר"י דאסייר, ובשאר פירות מודים רבנן דשרי. ולרב ר"י מתיר אף בזתים וענבים. וכן ס"ל לר' יוחנן אלא דלהלכה ס"ל בזתים וענבים כחכמים דאסור, וגם אליבא דחכמים פליגי, דשמואל ס"ל דרק בתותים ורמונים אסרי, אבל מר' יוחנן משמע דחכמים פליגי אף בשאר פירות וכן כתבו הרשב"א והריטב"א. [אמנם החזו"א סי' נ"ב סק"א נתקשה בזה, דדלמא כוונתו לתותים ורמונים], ולדעת שמואל דבשאר פירות מודים חכמים, עיי' חזו"א (שם) דלרמב"ן להלן דמותר אף לסחוט לכתחילה, א"כ אף בכנסן למשקין,

מותר והא דאמרין מודים חכמים לר"י לאו בדוקא הוא, דר"י בזתים וענבים לא התיר אלא בכנסן לאכילה אבל בשאר פירות מותר אף בכנסן למשקין.

ח) בטעמא דרבנן דאסרי אף בכנסן לאכילה, יל"פ בתרתי או משום דחיישין שמא יסחוט, דאף דכנסן לאכילה, מ"מ כיון דניחא ליה במשקין היוצאין מהם, יש לחוש שלעתיד יבוא לסחוט לכתחילה, או דטעמיהו משום דאע"פ שאין לחוש שמא יסחוט, מ"מ בכלל גזירת משקין שזבו, גזרו בכל גווני. ועיי' תוס' חלין י"ד ב' דכתבו דחכמים גזרו לאוכלין. אטו כנסן למשקין, אמנם כ"ז למ"ד דחכמים אסרו אף בשאר פירות, אבל אם גזרו רק בתותים ורימונים לכאורה טעמיהו משום דיש לחוש שמא יסחוט דניחא ליה במשקין, דומיא דזתים וענבים.

אמנם לשיטת הראשונים להלן דשאר פירות מותרים בסחיטה לכתחילה, י"ל דלא גזרו גזירת משקין שזבו, אלא בדברים האסורים בסחיטה. (ועיי' תזו"א סי' נ"ה סו"ק ב') ואף זה נימא דאסור לסחוט, מ"מ י"ל דכיון שאין עומדים ליסחוט כלל לא גזרו. משא"כ תותים ורימונים.

ט) ובביצה דף ג' נחלקו בגמ' מ"ט ביצה שנולדה ביו"ט אסורה, אי משום נול אי משום משקין שזבו, ולמ"ד משום משקין שזבו, חזינן דאף היכא דליכא למיחש שמא יסחוט גזרו אטו משקין שזבו. ולפ"ז נראה דרבנן דאסרי משקים היוצאין מן הפירות שכנסן לאכילה, לאו משום דיש לחוש שמא יסחוט אלא משום דמ"מ גזרו אטו כנסן למשקין, וכמשי"כ התוס' בחולין. וכן מתבאר מהא דאמר ר' יוחנן שם דמאן דאסר ביצה שנולדה ביו"ט אסר נמי בפירות שכנסן לאוכלין, אע"ג דאוכלא דאיפרת הוא ע"ש.

י) תוס' ד"ה הלכה כר' יהודה בשאר פירות וכו' י"ל דשידי טפי לגזור בביצה לפי שהיא עומדת ליסחוט וכו' אבל שאר פירות אין עומדין ליסחוט כלל. ועיי' מהרש"א דרי' יוחנן דמקשה בביצה קושיא זו על ר' יהודה, היינו כשיטתו כאן דמפרש דר' יהודה פליג אף בזתים וענבים. אף דעומדים ליסחוט.

ועיי' רשב"א כאן שהקשה קושית התוס' למ"ד דמודים חכמים לר"י בשאר פירות דמאן דס"ל התם דביצה אסורה משום משקין שזבו, ס"ל דחכמים פליגי אף בשאר פירות. [ומבואר כנ"ל דהא דאסרו חכמים בכנסן לאכילה אינו משום דיש לחוש שמא ימלך ויסחוט, אלא הוא משום גזירה אטו משקין שזבו]. ומ"מ למ"ד דבשאר פירות מודו רבנן. ומביא דאיה"נ גם ביצה שנולדה ביו"ט לא אסרו משום משקין שזבו. ולפ"ז צ"ל דרי' וחנן דפסק להלכה דבשאר פירות מותר, לא יאסור ביצה שנולדה ביו"ט, והא דמפרש בביצה טעמא דביצה שנולדה ביו"ט משום משקין שזבו, אליבא דחכמים קאמר, אלב להלכה לא סבר כן, וזה דלא כתוסי' דידן.

אמנם הרשב"א בביצה תי' כת' התוס' והרשב"א כאן ציין לדבריו בביצה [וע"ש וד בת' ב' דביצה דמי לפירות שכנסן למשקין. וצ"ע מאי מקשה ר' יוחנן דר' יהודה אדר"י, הא בכנסן למשקין מדוח ר"י, וכבר הקשה כן בשטמ"ק שם].

יא) תוס' ד"ה חלב האשה, וכו' דהתם מיירי בשעת נפילתן על הזרעים שיהא לרצון דבעינן יותן דומיא דכי יתן וכו' אבל הכא מיירי בשעת פרישה מן האשה או מן הבהמה. מבואר מדברי התוס' דבשעת פרישה לא בעינן ניהותא מדין הכשר אלא בשביל שם משקה תלוי בדעתו למשקה, אבל בעה"מ להלן קמ"ד א' כתב שגם בשעת פרישה בעינן ניהותא מדין הכשר משקין ע"ש. ועיי' מהרש"א שהביא מרש"י בכריתות דס"ל כן.

יב) דף קמ"ד ע"א גמ' ומה זתים וענבים דבני סחיטה נינהו שלא לרצון ולא כלום, תותים ורימונים דלאו בני סחיטה נינהו. עיי' רש"י דקושית הגמ' דהכא בסתמא לא חשיב משקה ור' יהודה קאמר לעיל דבסתמא אסור משום משקין שזבו, אלמא דס"ל דחשיב משקה. [והוסיף רש"י דכ"ש אם הך מתני' רבנן היא, והראשונים פליגי ע"ז דלרבנן אין רא' דסברי דחשיב משקה, רק לר"י דמתיר בזתים וענבים ואסר בתותים ורימונים ש"מ דס"ל דחשיב משקה, ועיי' מש"כ לעיל. אבל בעיקר קושית הגמ' מודו לרש"י דהכא לא חשיב משקה ור"י חשיב משקה].

אמנם בבעה"מ פירש דקושית הגמ' דלעינן טומאה אמרינן דסתמא לא חשיב כמפרש דניחא ליה במשקין, ולעינן שבת סתמא כמפרש, וניחא ליה במשקין. ועיי' הגהות ראמ"ה שכיוון לזה.

יג) דף קמ"ד ע"ב סוחטין בפגעין ובפרישין ובעוזרדין. עיי' מאירי דטעמא משום דלאו משקין הם, ובתוס' ר"י דפירש דמשום שינוי קאתינן עלה דאין דרך לסוחטן. ולשון רש"י דלאו אורחיהו בהכי משמע כהתוס' ר"י דמשום שינוי הוא, אולם ממש"כ ואין כאן משום דש משמע דחסר בעיקר המלאכה ולא רק דחשיב שינוי, ולכך נראה דס"ל כהמאירי, וטעמא דלא חשיב משקה הוא משום שאין דרך לסוחטו וכן מבואר ברשב"א שו"ר שכ"כ האגלי-טל - דש ס"ק ט"ז (ודלא כפמ"ג במ"ז א'), ועיי' רש"י דף קמ"ה א' ד"ה דבר תורה.

ולהלן בגמ' אמרינן אליבא דרב חסדא דהיכא דאחשבינהו הוי ליה משקה, ולמאירי א"ש. אבל אי משום שינוי הוא, צ"ב מה יועיל דאחשבינהו. סו"ס אין דרך לסוחטו. ומה איכפת לן דחשיב משקה. [ולפירוש הראשונים דאחשבינהו מהני רק במידי דיש קצת בני אדם שסוחטים אותם, אולי י"ל לדרכו של התור"י דס"ל דתרתין בעינן שיהא משקה וגם יהא דרך ולזה מהני אחשבינהו דליחשב משקה, אבל מלבד זאת בעינן שיהא דרכם לסחוט דאיל"ה חשיב שינוי. אמנם ודאי דהראשונים לא סברי הכי, אלא דאם אין דרך קצת בנ"א לסחוט, בטלה דעתו ולא חשיב משקה].

יד) גמ' אלא מאי אית לך למימר כיון דלאו בני סחיטה נינהו אפילו לכתחילה, אפי' תימא רבנן כיון דלאו בני סחיטה נינהו אפילו לכתחילה. והיינו דלא מצינו דפליגי רבנן ור"י אלא בגזירת משקין שזבו, אבל בעיקר דין סחיטה לא מצינו דפליגי, ומדרי"י דשרי לכתחילה נשמע לרבנן.

ומ"מ מבואר בגמ' דפשיטא דמידי דלית ביה איסור סחיטה לא שייך ביה גזירת משקין שזבו, ולא אמרינן דאע"ג דאין איסור בסחיטתן מ"מ אסור לשתות את מימיהן אטו זתים וענבים. אמנם לשיטת הרשב"א והריטב"א לעיל קמ"ג ב' דפירשו דלר' יוחנן רבנן פליגי על ר' יהודה אפי' בהנך פירות ולא רק בתותים ורימונים, ומשמע דס"ל דאף דאין איסור בסחיטתן גזרו על מימיהם.

וצי"ע מכאן. ואף דהכא קיימינן לשמואל דס"ל דמודים חכמים בשאר פירות. מ"מ משמע דסברא פשוטה היא. ועי' לעיל קמ"ג ב' רש"י ד"ה וחכ"א וכו'. ובחזו"א סי' נ"ה א'.

טו) בגמ', אלא היינו טעמא כדרב חסדא וכו' כיון דאחשבינהו הוה ליה משקה. עי' רש"י ותוס' דלפ"ז אף בפגעין ופרישין אסור לסחוט לצורך המשקה דאחשבינהו למשקה, והא דתניא סוחטין בפגעין היינו דוקא בסוחט למתק הפרי, אבל הרמב"ן ושאר פליגי, דלא אמרינן אחשבינהו במידי דאין דרך לסוחטן כלל, אלא כוונת הגמ' דמשום דבית מנשיא סוחטין חשיב משקה, אלא דלא תקשי קושית הגמ' דבית מנשיא הוה רובא דעלמא והא בטלה דעתו, לזה מהני טעמא דאחשבינהו. אבל בכה"ג דאין דרך לסוחטן כלל אף בסחטן לשם משקין בטלה דעתו.

וכן פסק בשו"ע סי' ש"כ סעי' א' דמותר לסוחטן ור"ל אף לשם משקין, ע"ש במ"ב ובביה"ל ודלא כט"ז שנקט כשיטת רש"י דלשם משקין אסור. ובסו"ד כתב הביה"ל בשם הפוסקים דאפשר דאף לשיטת רש"י להלכה מותר. דלתירוץ דרב פפא לא אמרינן אחשבינהו. וכבר כתב כן בב"י לדעת רש"י. וכ"ה בביהגרי"א שם אולם באגלי טל - דש סעי' ט"ו ו' הקשה מתוס' דף י"ט ע"א ד"ה השום דנקטו כדברי רב חסדא למסקנא. ע"ש. ומ"מ דעת הגהות הסמ"ק (הובא בב"י) דלדינא אסור לסחוט שאר פירות למשקין.

ולדברי הראשונים אין לנו מקור למש"כ רש"י דבסחטן למתק הפרי אסור בתותים ורמונים. וכ"כ הפמ"ג ש"כ משב"ז א' דלדידהו למתק שרי. ולדברי הבי"ה והגרי"א גם לרש"י ותוס' למסקנא מותר.

טז) ולשיטת רש"י ותוס' אליבא דר"ח דאף שאר פירות אסור לסוחטן, לפי"ז לכאורה אין רא"י דמשקין שזבו מאליהן מותרין. ואפשר דכיון דרק מטעם אחשבינהו אסור לסוחטן, א"כ בנסחטו מאליהן דליכא למימר אחשבינהו במצב זה אין איסור לסוחטן וממילא המשקין שזבו מותרין. אולם לפי"ז אף תותים ורמונים יהא מותר המשקין שזבו מאליהן, כיון דל"ש למימר אחשבינהו ובלא אחשבינהו הרי גם תותים ורמונים אין איסור לסוחטן. אכן למש"כ הבי"ה והגרי"א דלמסקנא אליבא דר"פ אין הטעם משום אחשבינהו אלא הדרינן לטעמא קמא דשל בית מנשיא היו סוחטים רמונים, א"כ י"ל דחשיבי משקין אף בלא טעמא דאחשבינהו ומש"ה המשקין שזבו מאליהן אסורים. ומצאתי בחת"ס שכתב כן דהוכחת שמואל דמשקין שזבו משאר פירות מותרין קיימא רק למסקנא אליבא דר"פ ודלא כרב חסדא, ועפ"ז תי' קושית הבי"ה על הבי"ה דאף אי אמרינן דר"פ פליג על ר"ח מ"מ מנלן דהלכה כר"פ דלמא הלכה כר"ח וממילא גם בשאר פירות סחיטתן אסורה משום אחשבינהו, ולהני"ל א"ש דמשמואל מוכח כר"פ א"ש.

אולם לדברי הראשונים דטעמא דאחשבינהו מהני רק במקום שיש קצת בני אדם שרגילים לסוחטן, ולדידהו כתב הרשב"א דטעם זה נשאר גם אליבא דר"פ רק דס"ל דמרב חסדא ליכא רא"י, ע"ש היטב. ולפי"ז נמצא דהא דתותים ורמונים חשיבי משקין לאסור היוצא מהן, הוא רק מטעם דאחשבינהו. ועי' ברשב"א שנתקשה בזה איך אסור משקין שזבו מאליהן הרי ליכא למימר אחשבינהו ותי' דגזרו שמא יהא ניחא ליה ויהיב דעתיה וסחיט.

יז) לשיטת הראשונים דאמרינן אחשבינהו דוקא בדברים שקצת בנ"א סוחטין אותך יל"ע דהא רב חסדא אמר דאף בתרצין אמרינן אחשבינהו לענין מקוה. וחזינן דלא רק כתותים ורמונים אמרינן אחשבינהו.

והבי"ה סי' ש"כ תי' דדוקא לגבי מקוה דפסולו דאורייתא אמרינן אחשבינהו משא"כ לענין סחיטה דמה"ת לא אסרינן אלא זתים וענבים, לא אמרינן אחשבינהו. ולכאורה היה נראה דכוונתו דאחשבינהו זהו רק סברא דרבנן ולא גזרו כן אלא במידי דאורייתא. אבל צי"ע דמפורש בדבריו דבמקוה התרצין פוסל מה"ת, ועוד דגם בסחיטה לכאור האני נימא אחשבינהו יהא אסור מה"ת כיון דחשיב משקה. אכן באמת בתותים ורמונים נמי אע"ג דשייך בהו אחשבינהו לכו"ע מ"מ אין סחיטתן אסורה מה"ת. ויש ליישב.

אמנם בעיקר הקושיא, עי' מחה"ש שכתב ד"ל דתירצין נמי דרך קצת בנ"א לסוחטן, וכמש"כ הבי"ה דתותים ורמונים לאו דוקא אלא כל דבר שרגילין קצת לסחוטו אסור. [ולא בעינן אתרא דסוחטין, אלא בצירוף אחשבינהו מהני אף אם קצת בנ"א סוחטין אותך, (עי' מג"א וביה"ל ריש סימן ש"כ)]. ובאמת דמבואר כן בראשונים ע"ש היטב.

יח) בדין סחיטה בפירות שבמקום אחד רגילין לסוחטן מבואר בגמ' דלר"א דס"ל לענין מקיים קוצים בכרם דחשיב כלאים מחמת שעריבא מקיימין קוצים, ולכן בכל מקום נאסר, וה"ה לענין סחיטה, אבל לחכמים דפליגי לא נאסר אלא באות מקום. ועי' בי' סי' ש"כ דאם רגילים לסוחטן במקום אחד נאסרים בכל מקום.

אולם הרמ"א בשו"ע סעי' א' כתב דבאותו מקום אסורים. והמ"א ס"ק א' כתב משום דקי"ל כחכמים. וכן מבואר בתוס' דהלכה כחכמים. [ואמנם עי' ריטב"א דהלכה כר"א אבל כבר כתב המגיה דהרמב"ם והשו"ע פסקו לענין כלאים כחכמים]. ומ"מ לבסוף מסכים המ"א שם עם הבי"ה ע"ש.

יט) וע"ש עוד במ"א דלמש"כ התוס' דף צ"ב ב' לא מהני מנהג מקום אחד לכל המקומות אלא באופן שאם היה לכולם הרבה פירות, גם הם היו נוהגים כן, א"כ ה"נ בסחיטה לא נאסר אלא באופן זה. ואפי' באותו מקום לא נאסר (לחכמים). אולם המח"ש שם דקה הרא"י לדעת הראשונים דהכא אסור משום דאחשבינהו ולכן סגי אף כשמקצת בנ"א נוהגים כן, א"כ אף כשבשאר מקומות לא סוחטין אף כשיש להם הרבה פירות. מ"מ כיון דאחשבינהו לא בטלה דעתו מאחר שיש מקום שנוהגים כן. וכן הסכים הביאור הלכה לדינא. (אולם המח"ש מסכים לדינא עם המ"א).

כ) גמ' אמר רב יהודה אמר שמואל סוחט אדם לתוך הקדירה אבל לא לתוך הקערה. עי' רש"י דלתוך הקדירה מוכחא מילתא דלאו למשקה בעי ליה משא"כ לקערה לא מוכחא מילתא. המאירי מפרש בכוונת רש"י דתרווייהו מיירי שיש אוכל בכלי, ולזה פירש דלתוך הקערה אסור משום דלא מוכחא מילתא, אבל כשאין אוכל בתרווייהו אסור, וכן נקט המ"ב ש"כ בביאוריה"ל ד"ה לתוך הקדירה. ודלא כרדב"ז ע"ש בשעה"צ ס"ק כ"ג. אכן התור"י דמפרש בדעת רש"י דאף כשאין אוכל שרי מן הדין כיון דדעתו ליתן לתוך אוכל אלא דלתוך הקערה דלא מוכחא מילתא אסור אבל לתוך הקדירה מותר.

כא) ויש לדון באופן דנותן לתוך אוכלין אלא שנותן על דעת ליתן הכל אח"כ לתוך משקין. ולכאורה להמאירי בדעת רש"י לא מצינו דאיכא נפ"מ בדעתו, אלא תלוי אם נותן לתוך אוכלין, וא"כ לפי"ז ה"ה איפכא כשנותן לתוך אוכלין אף שדעתו ליתן לתוך משקין חשיב אוכל ושרי. ולאידך גיסא להתוס' רי"ד בדעת רש"י דגם דעתו ליתן לתוך אוכלין אף שעכשיו נותן לתוך משקין חשיב אוכל דנידון עפ"י מחשבתו, א"כ בנותן לתוך אוכלין ודעתו ליתנם אח"כ לתוך משקין חשיב משקה. ועי' חזו"א סי' נ"ו ז', בנותן לימון לתוך סוכר ודעתו לערבם אח"כ דמשקין אסור, אף שהוא עצמו נקט בסי' נ"ה כהמאירי, ולא מהני דעתו ליתן לתוך אוכלין להקל, ואעפ"כ ס"ל דלחומרא מהני דעתו, ועי' שו"ת רדב"ז סי' תרפ"ו.

כב) ומ"מ שאר ראשונים לא חילקו בזה כלל, ומפרשים לתוך הקדירה שיש בה אוכל, ולתוך הקערה שאין בה אוכל. וכ"ה בשו"ע סעי' ד' ובביאורו"ל שם, וקצת יש לדייק כשיטת רש"י מדקאמר אבל לא לתוך הקערה, והא פשיטא היא דסוחט ענבים אסור ואף חייב חטאת ומאי קמ"ל, והו"ל לאשמעינן רק שלתוך הקדירה מותר, אבל לרש"י א"ש דאיסורא דקערה הוא רק משום דלא מוכחא מילתא. אבל מדינא מותר או משום שיש בה אוכל, או משום שדעתו ליתן לאוכל, וקמ"ל דאפי"ה אסור משום דלא מוכחא מילתא. ולדעת הראשונים י"ל דקמ"ל לאפוקי מרש"י ודוק.

כג) עי' ברי"ף דאיכא דמפרש להא דשמואל דוקא ביו"ט אבל בשבת אסור, כדאמרין אין סוחטין את הפירות להוציא מהן משקין ואם יצאו מעצמן אסורין אף בכנסן לאוכלין, וכן מוכח בה"ג שכתבה בדיני יו"ט ולא בשבת. והרי"ף דחה דהתם מיירי בסוחט לתוך הקערה דהו"ל משקין, וצ"ב דעת האיכא דמפרש דהוכיח מלעיל ועי' קרבן נתנאל אות ז' דכוונתו דיש לאסור משום גזירת משקין שזבו אף בסוחט לתוך אוכל.

כד) אמר רב חסדא מדברי רבינו נלמד חולב אדם עז לתוך הקדירה. וכתבו התוס' דהיינו דוקא ביו"ט אבל בשבת אסור, וכ"כ הרי"ף. וטעם החילוק מבואר בתוס' דבשבת אף דהוי אוכל מ"מ הוי מפרק אוכל מתוך פסולת דחשיב דש, משא"כ ביו"ט דהעז חשיבא אוכל.

אולם בתשובת הרי"ף (הובא ברמב"ן) מבואר שגם ביו"ט חשיב כאוכל מתוך פסולת [ובחזו"א סי' מ"ד ביאר דהחלב גופיה לא היה ראוי לאכילה בלא חליבה, ע"ש]. אלא דביו"ט מותר משום מלאכת אוכל נפש. ולקערה אסור משום דמלאכת משקין לא הותרה ביו"ט. וכוונתו צ"ע. ועי' אגלי טל (דש ס"ק כ"ד אות ט"ז) דמלאכת אוכל נפש הותר ביו"ט דוקא כשהיה אוכל מקודם לכן אלא שמתקנו, אבל לא הותר ליצור את האוכל, ולכן בחולב לתוך הקערה דנעשה משקין לא הותר ביו"ט. ובחידושי הרמב"ן בתחילת דבריו נראה דלקערה איסורא דרבנן הוא. משום משקין שזבו או משום נולד, אבל נראה שאין כוונתו לפרש כן בלשון הרי"ף הנ"ל. אכן בחזו"א סי' מ"ד נקט בדעת הרי"ף דאף לתוך הקערה אין איסורו אלא מדרבנן וצ"ע. ודעת הרמב"ן דחולב אפי' בשבת, ולא חשיב כמפרק אוכל מתוך פסולת דבהמה לא חשיבא פסולת כיון דחזיא לאכילה ואיסורא הוא דרביע עליה.

והרמב"ם פ"ח מהל' שבת כתב דהחולב לתוך האוכל פטור אבל אסור. והמ"מ נקט דס"ל כהרי"ף, ולפי"ז להרי"ף נמי לא הוי איסורא דאורייתא. ועי' חזו"א סי' נ"ו סק"א שנתקשה בזה.

כה) ובעיקר איסור חליבה. עי' בראשונים דף צ"ה אי איסורא משום דש או בורר או קוצר ובתוס' דף ע"ג ב' הביאו בשם ר"ת דאיסורו משום ממחך והקשו ע"ז דא"כ גם חולב לתוך הקדירה יתחייב. ע"ש. ובתוס' דידן משמע דחייב משום דש, מיהו המהרש"א דייק מסו"ד שכתבו דהוי כנוטל אוכל מתוך הפסולת דהוי תולדה דבורר, ע"ש.

כו) גמ' במאי איתכשר וכו' בטיפה המלוכלכת ע"פ הדין, ופירש"י דלא לאוכל בעי לה והיינו דכוונתו בשביל לנקות את הדין ולא לצורך אוכל, ובר"ח כתב דנפסלה מאוכל. ועי' באבני נזר סי' נ"ב שהקשה דא"כ מ"ט לא יתחייב החולב לתוך קדירה משום האי טיפה המלוכלכת עפ"י הדין דחשיב משקה. ובשלמא לשיטת הרי"ף א"ש דמלאכת חליבה הותרה לצורך אוכל נפש, ואף דמלאכת משקין לא הותרה, כ"ז לצורך המשקין, אבל טיפה ראשונה המלוכלכת עפ"י הדין דחולבה לצורך האוכל חשיב כמכשירי אוכל, אבל לשיטת ר"ת דההיתר הוא משום דלא חשיב מפרק, יתחייב מחמת הטיפה, ונדחק לומר דאיה"נ ביו"ט אין מלכלכת ע"פ הדין, ע"ש. ועי' חזו"א סי' נ"ה ז' מש"כ בזה.

כז) שם, אלמא קסבר משקה הבא לאוכל אוכל הוא, עי' חזו"א סי' נ"ה ו', דכ"ז דוקא אם עדיין לא חל עליו שם משקה, אבל אם כבר חל עליו שם משקה תו לא פקע מיניה שם משקה אף כשבא לתוך האוכל, והוכיח כן מדתנן טהרות פ"ג גריסין שמשקה טופח עליהן טמא, וכבר הוכיח כן בספר מנחת ברוך סי' פ"א (והובא באבני עזרי שבת פ"ח), וכ"כ בחי' אבן העזר בסוגיין, ועי"ש שזהו חידושו של רב חסדא שגם חלב לא נחשב משקה בעודו בבהמה ולכן כשסוחט לתוך הקדירה לא נעשה משקה.

כח) ובעיקר דברי שמואל שמותר לסחוט אשכול של ענבים לתוך הקדירה דעת הר"ח להלן קמ"ה דאין הלכה כן, דמדברי ר' יוחנן להלן משמע דבכל גוונא חייב חטאת, והתוס' להלן קמ"ה והרי"ף ושאר חולקין על זה וס"ל דר' יוחנן לא פליג על שמואל בזה.

כבשים שסחטן

כט) דף קמ"ה. כבשים שסחטן לגופן מותר. מצינו כמה טעמים, א. רש"י כתב דלאו מפרק הוא הואיל ולא למשקה הוא צריך, וכוונתו דעיקר מלאכת מפרק היא במשקה והכא שאין צריך למשקין, לא נחשב שעושה מלאכה במשקין כלל אלא בכבשים, ולא מלאכה היא, וכן כתבו התוס' דף ע"ג ב' ד"ה וזכין [ועי"ש דמה"ט זומר ואי"צ לעצים מותר דלא חשיב קוצר כלל] וכ"מ ברמב"ן דף קי"א א' (ד"ה אבל).

ב. התוס' כתובות דף ו' א' הביאו שיטת הערוך דפסיק רישיה דלא ניחא ליה מותר לכתחילה, והביאו רא"י מהא דכבשים שסחטן לגופן מותר, והיינו דפטורו משום דאינו מכוון. אמנם צ"ע דלכאורה הוא מכוון למלאכה אלא שא"צ למים ודמי למלאכה שא"צ לגופה, ועיין אגלי טל ס"ק כ"ז ב' שהקשה כן, והוכיח מזה דהתוס' מפרשים שאין מתכוון לסחוט להוציא מים

אלא רק מגלגל הכבשים לרכבן וממילא יוצאים המים, וע"ש שדייק כן מהרמב"ם פכ"א הי"ג, אכן בחזו"א סי' נ"ה ה' נקט דהרמב"ם לא נתכוון לזה, אלא דסוחט עבור הגוף ע"ש.

ג. התוס' בכתובות שם דחו דהכא הוי כאוכלא דאיפרת כדחזינן דאף למימיהן פטור אבל אסור, וכוונתם נראה דלא חשיב משקה אלא בזיתים וענבים וכדביאו התוס' בסוגיין דטעמא דלמימיהן פטור דרב לטעמיה דאין חייב אלא על זיתים וענבים, והיינו דדוקא בזי"ע חשיב משקין, אלא דבסחטן למימיהן אסור אטו זיתים וענבים שבדרך כלל צריך למימיהן, ויותר י"ל דלמימיהן אחשבינהו ונעשו משקין מדרבנן, אבל לגופן דלא אחשבינהו מותר לכתחילה. ועי' חזו"א סי' נ"ו ד'. ובחי' רעק"א כתובות דף ו', דמה"ט אף לר"י דמחייב בסוחט למימיהן מ"מ לגופן פטור משום דסוחט לגופן ל"ש למימר אחשבינהו והו"ל אוכלא דאיפרת, [אולם באגלי טל ס"ק י"ז ז' נקט דלר"י דסוחט למימיהן חייב ע"כ ס"ל דדרך בכך. וא"צ לאחשבינהו ולדידיה צ"ל דלגופן פטור משום מלאכה שא"צ לגופה. וצ"ע].

ל) למימיהן פטור אבל אסור, רש"י מפרש דטעמא דפטור משום שאין המשקה יוצא מגופן דלא גדל בתוכן, והתוס' הוכיחו דאף דלא גדל בתוכן חייב מהא דסוחט את הבגד חייב. ותי' בדוחק ד"ל דרך לר"י דמחייב בכבשים חייב גם בבגד. ובעיקר סברת רש"י יל"פ דכיון שלא גדל בתוכן אין זה חיבור כ"כ ולא חשיב מפרק אלא א"כ קודם הפירוק היה מחובר וכ"כ בנשמת אדם ולפי"ז כתב דמשקין בבגד בליעי וחשיב מפרק. עוד יל"פ דכיון דלא גדלו עמו, חשיבי משקין גם בעודן בתוך הכבשים. ולא הוי מפרק אלא במוציא משקים מתוך האוכל, שע"י הדישה נשתנה להיות משקין, משא"כ הכא דמעיקרא כבר היו משקין.

לא) והתוס' דפליגי ע"ז, יל"פ דסברי דכשנבלעו המשקים בפרי בטל מינייהו שם משקה, וכ"כ בנשמ"א ועי' שו"ע הרב ש"כ סעי' י"א שהוכיח כן מתוס' כתובות דף ו'. או ד"ל דאף דהוי משקה מקודם לכן חשיב מפרק כיון שמקודם היה מחובר, וכן צ"ל גם לרש"י אליבא דר' יוחנן דמחייב. ועי' ח' אבן העזר, דלר"י דס"ל בפסחים דמשקים בענבים מיפקד פקיד, א"כ כבר היו משקים מקודם לכן ואעפ"כ חייב משום דש. וחזינן דאפי' כשלא משנהו מאוכל למשקה חשיב דש, אבל רב ס"ל דמבלע בליעי ולכן חייב משום דש, אבל באופן שכבר היו משקין מקודם הסחיטה לא חשיב דש. ולמבואר היינו נמי שיטת רש"י בפלוגתא דרב ור"י, ולדעת התוס' לכו"ע חשיב דישה בכה"ג.

לב) התוס' מפרשים טעמא דרב דפטור, דאזיל לשיטתו דאין חייבים מד"ת אלא על זיתים וענבים, [ור"י דמחייב פליג על רב וכן מבואר ברא"ש].

ובדעת רש"י שלא פירש כן, עי' נשמת אדם דס"ל דטעמא דרב דד"ת אין חייבים אלא על זיתים וענבים משום דאין דרך לסוחטן, וא"כ במידי דדרך לסוחטן חייב, וכבשים דרך לסוחטן, (ועי' ברמב"ן דף קי"א דמבואר בתו"ד דדרך לסוחט כבשים) ועי' עוד בתוס' רי"ד דהא דאמר רב דאין חייבים אלא על זיתים וענבים לא אתי לאפוקי כבשים. [וכי"מ בדברי הר"ח ע"ש בהגה"ה] וביאר הטעם דבכבשים יש משקה חשוב, ור"ל דכיון שנבלעו המשקים מבחוץ וחשיבי משקין, לא בטל שם משקין מינייהו (וכנ"ל בדעת רש"י) ולכן חשיב מפרק, ורק בשאר פירות המשקה היוצא מהן לאו משקה חשוב הוא, ולפי"ז א"ש דברי רש"י, [וכי"ז א"ש אי ס"ל לרש"י דטעמא דאין חייב על שאר פירות משום דלאו משקין הן, ומש"כ לאו אורחיהו בהכי ר"ל, דמשו"ה לאו משקין נינהו אבל אי נפרש דבריו כפשוטו דבאין דרכו לסוחטו לא חשיב דישה, לא א"ש תי' זה].

לג) מחלוקת הראשונים להלכה, כתב הר"י וכי"ה ברא"ש דאין הלכה כר' יוחנן דמחייב חטאת בסוחטן למימיהן, דהלכה כרב דליכא חיוב חטאת אלא בזיתים וענבים, דמסייע ליה תנא דבי מנשה, והיינו דמפרשים כנ"ל בתוס' דרב דפטור בכבשים לטעמיה אזיל דאין חייב אלא על זיתים וענבים, ור"י פליג ע"ז, וכיון דק"ל בההיא כרב וכתנא דבי מנשה, ממילא גם בכבשים פטור, אולם הר"ח פסק דהלכה כר"י וכי"ה הר"י, וטעמיהו כמשנ"ל לעיל דר"י לא פליג על ההיא דרב דסוחט שאר פירות אין חיוב ד"ת, אלא דכבשים שאנו משום דמשקה חשוב הוא, ובזה הלכה כר"י. או כנ"ל בדעת רש"י דדרך לסוחטן וכל שדרך לסוחט חייב ולאו דוקא בזיתים וענבים.

לד) תוס' ד"ה ור' יוחנן וכו' ופי' ר"ח דהלכה כר' יוחנן ומה שדקדק מדלא מפליג ר' יוחנן משמע דאפי' לתוך הקדירה, אין זה דיוק דהא רב ושמואל נמי אסרי סתמא בכבשים למימיהן ואע"ג דשרו לסוחט בהדיא אשכול של ענבים לתוך הקדירה. וכן דחו הר"י והרא"ש.

בישוב שיטת הר"ח עי' ח' אבן העזר כאן. מנחת ברוך, ואבי עזרי, ויסוד דבריהם דס"ל לר"ח דבכבשים אף לרב ושמואל חייב אף בסוחט לקדירה. ולאבהעו"ז והמנח"ב - משום דחל עליהם שם משקים מעיקרא לא בטל אף כשבא לאוכל. ולהאבי עזרי - אף אם חשיב אוכל. חשיב מפרק דדוקא כשהיה חלק מן הפרי הוי אוכלא דאיפרת משא"כ בכבשים לא היה חלק ממנו, [ע"ש שהוכיחו כן מהשו"ע שבכבשים הביא את שיטת הר"ח דאף בסוחט לקדירה חייב, ובענבים לא הביא שיטתו. והט"ז נתקשה בזה. ולהנ"ל א"ש].

ומעתה הוכיח הר"ח מדמשוה ר' יוחנן כבשים לזיתים וענבים, ש"מ דס"ל דאף בהם חייב אף בסוחט לקדירה.

סחיטה בשיער

לה) דף קכ"ח ב' אם היתה צריכה לשמן חברתה מביאה לה שמן ביד ואם אינו סיפק ביד מביאה בשערה וכו' ובגמ' ותיפוק ליה משום סחיטה וכו' אין סחיטה בשיער, רב אשי אמר אפי' תימא יש סחיטה בשיער וכו'. ויש לדון להצד שיש סחיטה בשיער אי משום מלבן או משום מפרק, ולכאורה אי משום מלבן מאי שנא מגופה דשרי לנגב המים. ועי' פמ"ג סו"ס ש"כ שנסתפק בזה אי שייך מלבן בשיער, ועי' מ"ב סי' ש"ב ס"ק מ"ב בביה"ל ד"ה אסור, דהוכיח דאין מלבן בשיער כלל מדשרי לחוף שערו אי לאו דחיישינן שמא ישיר שערות, וע"כ דבשיער המחובר לאדם אין כיבוס, ונתקשה לפי"ז מאי ס"ד דיש סחיטה בשיער.

אמנם י"ל דהנדון משום מפרק ודוקא בשיער שהשמן או המים מובלעים בין השערות לכך שייך מפרק משא"כ לנגב גופו לא שייך מפרק. [ועי' רש"י שם דאין סחיטה בשיער משום שהוא קשה ואינו בולע ובפמ"ג סי' ש"כ דייק מזה דהנדון משום מפרק, וצ"ע דגם בעור אמרו דאין סחיטה משום דאין בולע ושי"מ דגם לענין מלבן יש לפטור מה"ט דאין בולע. ורק כיבוס גמור איכא אף בקשה].

לו) בדף קמ"ה כתב רש"י דסוחט כבשים למימיהן פטור דכיון דאין המים מגופן לא הוי מפרק, ועי' תוס' שהוכיחו דאף בכה"ג הוי מפרק מדאסור לסחוט בגד, ובתורא"ש הוסיף להוכיח מדשייך סחיטה בשיער אע"ג דלאו מגופה, [ועי"כ דאורייתא הוא למ"ד דיש סחיטה בשיער, דאל"ה מאי קשיא לגמ' בדף קכ"ח ב' ותיפ"ל משום סחיטה, הא מ"מ מדאורייתא לא הוי סחיטה], ומבואר דהתוס' רא"ש פשיטא ליה דמשום מפרק הוא ולא משום מלבן דאל"ה לק"מ, ועי' פמ"ג סו"ס ש"כ במ"ז דהתוס' לא הקשו משיער ד"ל דס"ל משום מלבן הוא אלא שדייק מרש"י הנ"ל דמשום מפרק הוא, ובתוס' כתובות דף ו' א' כתבו דבשמן אין מלבן וההיא דסחיטת שמן מהשיער משום מפרק, וכע"ז בתוס' בשבת דף קי"א ב'.

לז) וברמב"ם פ"ט ה"י מיירי בדיני מלבן. וכתב אין סחיטה בשיער וה"ה לעור, וכתב המ"מ דמקורו מהא דרבה ור"י דאמרי אין סחיטה בשיער, ומבואר לפי"ז דאי יש סחיטה בשיער חיובו משום מלבן. ובפמ"ג משב"ז ש"כ אות י' ר"ל דבאמת הלכה כרב אשי דיש סחיטה בשיער, אלא דכוונת הרמב"ם דאין סחיטה משום מלבן דאין כיבוס בשיער אדם וכמשי"כ בביה"ל הנ"ל, אבל משום מפרק איה"נ דחייב, אלא שכ"ז כשצריך לנסחט וכההיא דהיתה צריכה לשמן. אבל כשא"צ לשמן והולך לאיבוד דבכה"ג ל"ש מפרק, ע"ז כתב הרמב"ם דאין סחיטה כלומר דל"ש ליבון בשיער, ולפי"ז כשצריכה לשמן יש סחיטה בשיער, וקצת יש לדייק דהרמב"ם ס"ל כרב אשי דיש סחיטה בשיער, מדהביא בפ"ב ה"י"א לאוקימתא דרב אשי, ושי"מ דס"ל כוותיה. אולם הב"י סי' ש"ל נקט כהמ"מ בדעת הרמב"ם דאין סחיטה השיער כלל. וכן פשטות הרמב"ם דנקט לשון הגמ' אין סחיטה בשיער, ומשמע דקאי כרבה ודלא כרב אשי, ועי"כ משום מפרק נמי אין חייב. ולפי"ז צ"ב מ"ט כתב הרמב"ם דחברתה מביאה בכלי דרך שיער ולא פי' כרבה דמביאה השמן בשערה. ועי"ש בב"י מה שתירץ.

לח) הרא"ש פרק חבית סי' ד' כתב דהלכה כרב דדבר תורה אין חייבין אלא על דריסת זתים וענבים, והא דמשמע בפרק מפנין דאיכא חיוב חטאת בסחיטת שמן מתוך השיער לא דמי לסוחט פרי שאין דרכו לסחוט כי דרך אותו פרי לאוכלו ולא להוציא ממנו משקה הלכך אין שם משקה על היוצא ממנו וכו'. ומשמעות דבריו דר"ל דשמן מתוך השיער דרכו ליסחט ולכן חייב. וצ"ב דשמן בשיער אף אם אין דרכו לסחוט חשיב משקה, דהא מעיקרא משקה הוא, [ואם הוקשה לו דכיון דמעיקרא משקה הוא לא חשיב מפרק כיון דמעיקרא משקה והשתא משקה, א"כ מה תירץ]. ועוד דהא דמי לחולב עז לתוך הקדירה דאף דאינו משקה מ"מ כיון דמפרק אוכל מפסולת חשיב מפרק וה"נ מפרק אוכל משיער הוי מפרק. עוד יש לעיין דמשמעות לשונו דהלכה דיש סחיטת בשיער. והשו"ע לא פסק כן. וצ"ת.

לט) והנה לפי המבואר עפ"י הרא"ש וכן התוס' בכתובות דסחיטת שיער כל איסורה משום מפרק, לפי"ז דוקא באופן דמיירי הגמ' שצריכה לשמן חשיב מפרק, אבל כשא"צ לשמן לא הוי מפרק דומיא דכבשים שסחטן לגופן, וכי"ש כשמהשקה הנסחט חילוק לאיבוד ע"י תוס' בכתובות שם. משא"כ למאי דנקטו המ"מ והב"י בדעת הרמב"ם דהנדון משום מלבן (ודלא כפמ"ג דאף לרמב"ם הגמ' דנה משום מפרק) א"כ אף כשהולך המשקה לאיבוד שייך סחיטה בשיער. ולפי"ז נפ"מ גם למאי דק"ל דאין סחיטה בשיער, דמ"מ איסורא מיהא איכא מדרבנן כמשי"כ הב"י והמ"מ (וכ"ה בחי' המיוחדים לר"ן לדף קכ"ח). דבהולך המשקה לאיבוד יהא תלוי בפלוגתא הנ"ל.

מ) ועיניין בב"י יו"ד סי' קצ"ט, "כתב הכל בו אני תמה איך אשה יכולה לטבול בשבת ויו"ט, והיאך תנצל מסחיטת שיער", והב"י דחה דחששא דסחיטת שיער אינה כלום שהרי פסק הרמב"ם שאין סחיטה בשיער. ולמשנ"ל לדעת הראשונים דאיסורא משום מפרק א"כ אין לחוש בניגוב בשיער משום סחיטה כיון דדמי לכבשים שסחטן לגופן ובפרט דהולך לאיבוד. אמנם לדעת הרמב"ם יש לאסור. שוב הראוני בר"ן ס"פ שמונה שרצים (ומקורו ברמב"ן שם) לענין סחיטת בגד דמ"מ אסור מדרבנן דדמי לסחיטה ומשי"כ הב"י עפ"י הרמב"ם דאין סחיטה בשיער, צ"ע דהרי כתב המ"מ דאיסורא מיהא איכא, ועכ"פ לדעת הרמב"ם גופיה דהנדון משום מלבן יש לאסור. [ואולי י"ל דהא דאסרו מדרבנן הוא משום מפרק ולא משום מלבן ולכן בניגוב המים שרי]. ועי' מעדני יו"ט ה"ל מקואות שעמד בזה וכתב דבמקום מצוה לא חשו לאיסור זה. וכבר ידוע דברי רבותינו לענין טבילת אנשים בשבת דיש לזהר מסחיטה, עי' מ"ב סי' שכ"ו סעי' ח' ובביה"ל שם.

מא) ובעיקר הדין דסחיטה בשיער שכתב המ"מ דמדרבנן אסור. עי' רשב"א קכ"ח ב' דהא דאמרינן דחברתה מביאה ביד ואם אין ספק ביד מביאה כשערה. והקשה דכיון דאין סחיטה בשיער תוכל לכתחילה להביא בשערה. ומשמע דס"ל דליכא איסורא בסחיטת שיער כלל, דאל"כ ודאי שעדיף ביד, ועי' בשיטה להר"ן שם שתי' כן. ועי"כ דהרשב"א פליג. ועי"ע שם בשיטה להר"ן בשם הרא"ה.

מלבן

א) סחיטת בגדים משום מלבן. התוס' דף קי"א א' דנים אי שייך ליבון במים דוקא או אף בשאר משקין. והביאו ראיות דבין ליכא חשש שמא יסחוט, ומ"מ כתבו דאפשר דסחיטה אסורה אלא דכיון דלא יכול לנקותו מריחו וחזותו לא חששו שמא יסחוט, אבל אם סוחט כיון שמתלבן הבגד קצת הוי מכבס, או מפרק. ומבואר שצידדו דשייך כיבוס גם בין ומ"מ בשמן משמע דפשיטא להו דל"ש כיבוס וזהו שהביאו מסחיטת שיער מן השמן דשייך מפרק בשמן אבל משום ליבון ליכא. ובתוס' דף קמ"ה א' הוכיחו מהא דאסור להדוקי אודרא דסחיטת משקין שלא מגופן אסורה משום מפרק, ולא דחו דחייב משום מלבן, דהתם מיירי בשמן ובזה פשיטא להו דלא שייך ליבון. ועי' תוס' כתובות דף ו'.

והר"ן דף קיא' כתב דאפשר שאף היין מלבן כדאמרין (בסוכה מ') לאכלה ולא לכביסה, והט"ז סו"ס ש"כ דחה דהיינו דוקא ביין לבן אבל יין אדום ל"ש ליבון. ומהרמב"ם שכתב דאין סחיטה בשיער בדיני מלבן, משמע דאם היה שייך סחיטה בשיער הוי מלבן אף בסוחט השמן וכ"ש ביין, וע' ביהגר"א סי' ש"ב ס"ט וגם ברמב"ן כתב שהרמב"ם ס"ל שייך מלבן אף בשאר משקין, ועי' כס"מ פ"ט הי"א, ומנ"ח - מלבן.

ב) להשיטות שיש ליבון גם ביין, וע"כ משום שמתלבן קצת, וחזינן דאף שאין הבגד מתנקה לגמרי חשיב ליבון, ולפי"ז יל"ע במש"כ המ"ב דכסכוס בלא מים דלא הוי מלבן מה"ת ה"ט משום שנשאר רושם הלכלוך בבגד, וצ"ע דמ"מ קצת ליבון איכא. [ואפשר דתלוי בהנדון אם ליבון היינו הוצאת הלכלוך או מה שהבגד נעשה נקי, דאי משום הוצאת הלכלוך, שפיר י"ל דאף שלא נתנקה לגמרי אסור, משא"כ אי משום ניקוי הבגד בעינן שיהא נקי].

ג) דף קמז' א' המנער טליתו בשבת חייב חטאת, רש"י פי' מנער מן העפר, ובתוס' כתבו דבזה אין נראה שיהא שייך ליבון, ועי' ריטב"א דאין כיבוס אלא ע"י מים, ובאמת שגם רש"י עצמו כתב כן בדף קמ"א א' וכבר הקשה בגליון הש"ס לרעק"א דסותר דבריו.

ובשעה"צ סי' ש"ב ס"ק מ"א תי' דהתם שאין מסיר הלכלוך לגמרי דעדיין נשאר רושם הלכלוך ובזה אין כיבוס אלא ע"י מים, משא"כ הכא שע"י הניעור מצחצח הבגד.

והתוס' פירשו דמנער מן הטל שעליו ומש"כ זאת בשם ר"ח (וכן הובא גם ברשב"א) בר"ח שלפנינו מבואר כפי' רש"י ועי' שעה"צ ס"ק ז' שכ"ה גם בסמ"ג דהר"ח ס"ל כרש"י, וע"כ צ"ל דבתוס' הוא ט"ס וצ"ל ר"ת במקום ר"ח.

ושיטת הרמב"ן פי' הי"ח דמנער טליתו חייב משום מכה בפטיש, ולדבריו הא דאמרין והוא דקפיד עליהו, היינו שעכשיו מקפיד להסיר את האבק, ולא כרש"י שמקפיד ללובשו בלא ניעור. ע"ש בכס"מ.

ד) גמ' ולא אמרן אלא באוכמי אבל בחיוורי וסומקי לית לן בה והוא דקפיד עליהו. עי' ריטב"א דכשאין מקפיד לא הוי ליבון כלל, שאצלו אין נחשב יפוי, וכן משמע לשון רש"י ד"ה לא קפדינן וכו' הלכך לאו ליבון הוא. אולם הרשב"א כתב דחשיב אינו מכוון, ובקפיד הוי פסיק רישיה, ודבריו צ"ב.

ה) ובהא דאמרין והוא דקפיד עליהו, עי' מ"א סי' ש"ב סק"ב דמפרש דמקפיד עליהו להדיא אבל בסתמא מותר, אולם בביאור"ל ד"ה עליה האריך להוכיח דאף בסתמא חשיב מקפיד, ולפי"ז כתב עוד דהא דאמרין דבחיוורי מותר לנער היינו דוקא בסתמא אבל במקפיד להדיא אסור, משא"כ למג"א דבאוכמי דאסור מיירי במקפיד עליהו א"כ ש"מ דבחיוורי אף במקפיד מותר, דלא חשיב ליבון. ועי' שו"ע הרב שם שכתב להדיא דבבגד לבן מותר לנער אף במקפיד. והיינו כהמ"א.

ו) שם והוא דקפיד עליהו. עי' ביאור"ל שמסתפק אם מנער בגד חבירו אם תלוי בבעל הבגד או במנער. וצידד לומר דמעשה דאביי ורב יוסף היה באופן זה דאביי הוי מקפיד ולפיכך היה מחסם לתת לר"י הבגד דלא רצה לנער כיון שמקפיד, ור' יוסף השיב לו דתלוי בבעל הבגד וכיון שאין מקפיד מותר לאביי לנער עבורו. ובשפ"א פי' דאביי נסתפק אם רב יוסף מקפיד.

ז) גמ' חזא רבנן דקא מנפצי גלימיהו וכו' אן לא קפדינן עליהו. והא דמנפצי גלימיהו כתב השפ"א שעשו כן משום כבוד שבת ולא משום שמקפידים על נקיונו. ובזה לא השיב ליבון. וכן הוכיח בשש"כ פט"ו סכ"ו בשם הגרשז"א זצ"ל.

ח) זבחים דף צ"ד ע"א, מבואר בגמ' דבעור הרך לכו"ע יש כיבוס כדילפינן מקרא. ובעור הקשה לרבנן אין כיבוס ולאחרים יש כיבוס. ועי' ביאור"ל סי' ש"ב ד"ה אבל, דהשאלות פרי' מצורע פי"ח פסק כאחרים דיש כיבוס. אבל הרמב"ם בהל' מעשה"ק פסק כרבנן דאין כיבוס בקשין, ואילו בהל' שבת לא חילק בין רכין לקשין. וכתב בביאור"ל דס"ל לרמב"ם דאיסורא דרבנן איכא אף בקשין, ואף דבגמ' משמע דאף מותר לכתחילה כדאמרין אי בקשין [כיבוס אסור] וכאחרים, ומשמע דלרבנן מותר לכתחילה, מ"מ למסקנת רבא דאמר דברים שאמרת לפניהם טעות וכו' כיבוס אסור, היינו אף בקשין ומדרבנן. ולפי"ז כתב המ"ב דהא דאמרין דדוקא ע"י כסכוס אסור היינו מדאורייתא, אבל מדרבנן אסור אף בלא כסכוס ולכך סתם הרמב"ם בזה.

אמנם מדברי רש"י שבת דף קמ"ב ב' דייק הביאור"ל דס"ל דבקשין מותר לכתחילה. מדפירש שם דכרים וכסתות של עור מותר דוקא ליתן מים, ולא כיבוס ממש הואיל ורכין נינהו, משמע דבקשין מותר אף כיבוס.

ט) בגמ' למימרא דעור בר כיבוס הוא ורמינהו היתה של עיר נותן עליה מים עד שתכלה. וברש"י ד"ה היתה עליו לשלשת כתב ומיהו שפשוף בידים לא. ומבואר דאף דאין כיבוס בעור מ"מ שפשוף אסור, והנה בתחילה מוקמין לה בגמ' כרבנן דאין כיבוס בעור, ולמסקנא אמרין דבעור רק לכו"ע יש כיבוס וכי פליגי בקשין, ולפי"ז מתני' דשבת מיירי בקשה, וכן משמע ממש"כ רש"י ד"ה ומתני' דהכא דקתני העיר טעון כיבוס ברכין, ומשמע אבל מתני' דשבת מיירי בקשין ולכך מותר ליתן מים, וצ"ע דמתני' דשבת מיירי בכרים וכסתות דרכין הן וכדפירש"י בשבת דף קמ"ב ב'.

אמנם למסקנת הגמ' בע"ב ניחא דמסיק רבא דבעור אע"ג דיש כיבוס, מ"מ דוקא כסכוס דהיינו שפשוף אסור. וא"ש מתני' דשבת אף בעור הרך דאע"ג דיש כיבוס בעור מ"מ לא אמרין שרייתו זהו כיבוסו אלא בבגד. וכן מפורש ברש"י בע"ב ד"ה לא שמי הכיבוס, ורש"י בשבת קא. כמסקנא. אבל מ"מ להו"א צ"ע איך אפשר לפרש כרים וכסתות בעור קשה.

י) ולמסקנת הגמ' דבעור הרך דיש כיבוס היינו דוקא בשפשוף, א"כ נמצא דבעור קשה דלרבנן אין כיבוס מותר אף שפשוף. ומש"כ רש"י בע"א דאע"ג דאין כיבוס מ"מ שפשוף בידים אסור, כ"ז להו"א דלא חילק רבא בין עור לבגד למ"ד דיש כיבוס בעור, אבל למסקנא א"צ לזה. וכן הוכיח בביאור"ל ד"ה אבל מדאמרין אי בקשין וכאחרים, וע"כ מיירי בכסכוס, עי' בגמ'. ובביאור"ל שם דייק כן מרש"י והר"ן בשבת דף קמ"ב, אולם לכאורה אין זה מוכרח ד"ל דיירי בכיבוס בלא שפשוף, אבל שפשוף אסור אף בקשה.

מיהו בהמשך הגמ' דדרש רבא דמותר לכבס מנעל בשבת, והקשה לו רבא מהא דר' חיא בר אשי אסר כיבוס, והדר ביה רבא, להניל היה לו לתרץ דמימרא דידיה מיירי בקשין. וי"ל דמנעל סתם הוא רך, כדכתב רש"י ריש פרק מצות חליצה. ובקורן אורה זבחים שם תי' דס"ל כאחרים דאף בקשין אסור, וכפסק השאלות וכו"כ בליקוטי הלכות שם, אבל לרמב"ם ושא"ר שפסקו כרבנן הדק"ל. ובביאוריה"ל (ד"ה אבל) ר"ל דמזה הוציא הרמב"ם דלמסקנא אף בקשין אסור כיבוס עכ"פ מדרבנן, ואפי' בלא שפשוף. מיהו צ"ב הא גופא מנליה לרבא ומ"ט הדר ביה מלעיל. והנה בביאוריה"ל שם צידד דלמסקנא דרבא חזר בו לגמרי ממה שאמר דכיבוס בלא כסכוס לא שמיא כיבוס, דמאחר דהוכיח לו ר"פ דכיבוס אסור, שוב א"צ לומר דדוקא כסכוס אסור, אלא דבגד אסור אפי' שרייה בעלמא, משא"כ בעור דוקא כיבוס אסור, ולפי"ז א"ש דלמסקנא אין חלוק כלל בין כיבוס לשפשוף, [ובאמת צ"ב מ"ט הוצרך רבא לומר דדוקא שפשוף חשיב כיבוס, הו"ל למימר מתחילה דבעור שרייתו לא זהו כיבוס ורק בבגד הוי כיבוס, ודוק]. ובנשמ"א כלל כ"ב אות ד' הביא מהכל בו שכתב מיהו לכבסו אסור אע"ג דלאו בר כיבוס, ותמ' עליו דאי מיירי בעור רך הרי יש בו כיבוס, ואי בקשה מותר לכתחילה, וכדאמרין בגמ' אי בקשין וכאחרים, הרי דלרבנן מותר. ותי' בביאוריה"ל עפ"י הני"ל דלמסקנא אסור מדרבנן אף בקשה.

יא) שם, בבגד אמרין שרייתו זהו כיבוס. ובתוס' הקשו איך מותר לנדה לטבול עם בגדיה הרי שרייתו זהו כיבוס. ותי' דדרך לכלוך הוא, וכ"כ בשבת דף קי"א, ושם כתבו בת"י א' דדוקא כשיש טינוף על הבגד אמרין שרייתו זהו כיבוס אבל כשאין טינוף לא הוי כיבוס. ובשו"ע סי' ש"ב סעי' ט' הביא ב' דיעות בזה אם כשאין טינוף מותר ליתן עליו מים. וכתב הגר"א דתלוי בבי תירוצי התוס'. ועי' תוס' שבת דף ק"כ א' ד"ה נותן, ודבריהם אזלי כתי' ב' ולא ס"ל להתיר כשאין בו לכלוך. ועי' שו"ע סי' של"ד סעי' כ"ד, ועי' שו"ע שו"ע סי' י' ובמ"א והגר"א שם. ובדעת הרמב"ם הוכיח בביהגר"א סי' ש"ב ס"ט דס"ל כתי' א' (ודבריו צ"ת). ובביאור המחלוקת, לכאורה י"ל דאם כיבוס הוא דוקא הוצאת הכלוך א"כ מותר לשרותו כשאין עליו לכלוך, אבל אם כיבוס הוא נקיון הבגד, י"ל דכל שמצהיל הבגד יותר הוי כיבוס, אולם ע"ש במ"ב ס"ק מ"ו דאם מכוון להדיא בנתינת המים לכבסו לכו"ע אסור. ומשמע דמודו דשייך כיבוס אף כשאין לכלוך. [ובסחיטת הבגד לכו"ע אסור אף שאין בו לכלוך כמבואר שם ברמ"א דמים מרובים אסור ליתן לכו"ע שמא יסחוט, והיינו משום שהמים עצמם נחשבים לכלוך כיון שמקלקלים הבגד]. ובהתירא דדרך לכלוך עי' ביאוריה"ל סי' ש"ב ס"ט ד"ה שאין שנוטה לומר דבזה כו"ע מודו דשרי, ודלא כפמ"ג [ובביהגר"א משמע לכאורה דהרמב"ם פליג ע"ז וצ"ע].

## פרק כל כתבי

א) כל כתבי הקדש מצילין אותן מפני הדליקה, וברש"י ד"ה מצילין כדקתני לקמן למבוי שאינו מפולש וטירחא בעלמא הוא דשרי וחסרון עירוב כדמפרש בגמ', ור"ל לאפוקי להוציא לרה"ר דאסור, וכדאיתא במתני' קט"ז ב'. אמנם שאר דברים שאסור להצילין אין זה רק משום הוצאה לרשות שאינה מעורבת, אלא אף ברשות המותרת אסור דלמא אתי לכבוי מתוך שטרוד בהצלתן, וכדאיתא בגמ' דף קי"ז ב' וכמשי"כ התוס'. ונמצא דכתבי הקודש מלבד שלא גזרו בהם דלמא אתי לכבוי, גם התירו משום כבוד הספרים להוציא לרשות שאינה מעורבת. וי"ל דבכתבי הקודש שלא נתנו ליכתב דלרב הונא אין מצילין, אי דוקא לחצר שאין מעורבת לא התירו, או אף לחצר מעורבת ומשום חשש כיבוי, דומיא דשאר דברים. ובשיטה להר"ן משמע דרק חילול שבת לא התירו אבל הצלה בעומא מותר, וצ"ע.

ב) ובתוס' כתבו דאם נפלה דליקה בבית אחר שאין טרוד כ"כ בהצלתן מותר הכל. והרמב"ן כתב שזו סברא בלא ראיה, ומ"מ לחצר שאינה מעורבת לכאורה גם התוס' מודו דלא התירו. ורק שלא גזרו בהם דלמא אתי לכבוי. אמנם עי' בר"ן ריש פ' מי שהחשיך בשם ס' התרומה שמותר לטלטל מעות שהם מוקצה מפני הפסד ממון, וכ"כ בשו"ע סי' של"ד ס"ב, והטעם משום שאין אדם מעמיד עצמו על ממון ע"ש במ"ב. ומ"מ לחצר שאינה מעורבת מפורש שם בר"ן שלא התירו. ועי' בביאוריה"ל שם ד"ה דבמקום.

ג) ועי' ברמב"ן ובר"ן בשם ס' התרומה דאיסור הצלת שאר דברים הוא דוקא לחצר שאינה מקורה דמיחלף ברה"ר (אע"פ שהחצר מעורבת) אבל לחצר מקורה דלא מיחלף ברה"ר וליכא למיחש להוצאה, לא גזרו, והרמב"ן חולק דבגמ' מבואר דמשום חשש כיבוי נגזר בה ולא משום הוצאה, והב"ח תי' דדוקא באיכא חשש הוצאה גזרו נמי דלמא אתי לכבוי. ועי' בי' הגר"א. ואפשר דכוונתם לר"ש דוקא דס"ל דאין חייב על כיבוי דהי משאצ"ג. ולכך לא גזרו אלא במקום שיבוא להוציא. ובירושלמי הובא בר"ן איתא דמותר אף לכבות לר"ש דהוי מלשאצ"ג, מיהו לגמ' דידן אסור. ועי' ביהגר"א סי' של"ד ס"ב דר"ש ס"ל דאין שבות במקום מצוה ואנן לא קי"ל כוותיה בזה.

ד) גמ' רב הונא אמר אין מצילין דהא לא ניתנו לקרות בהן, רב חסדא אמר מצילין משום בזיון כתבי הקודש, ואף רב הונא מודה דאית בהו קצת קדושה כדלהלן דטעונין גניזה, אלא דמ"מ להיתר הצלה בעינן קדושת כתבי הקודש וכיון דלא נתנו ליכתב לא חשיב כתבי הקודש. (עי' תוד"ה לא נתנו) ובתוס' ד"ה אליבא כתבו דהאידינא דנתנו לקרות בהן משום עת לעשות לה' מצילין אותן. וצ"ב דמ"מ הא לית בהו קדושת כתבי הקודש, וצ"ל דכיון דניתנו לקרות בהן ומשמשים ללימוד, אית בהו קדושה כעין תשמישי קדושה ומשו"ה מצילין. ולפי"ז כל דברי תורה הנדפסים ומשמשים ללימוד מצילין אותן. וכן מבואר במ"ב סי' של"ד ס"ק ל'.

ה) תוס' ד"ה לא ניתנו וכו' וקשה דאין זה אי אתה רשאי לאומרו בעל פה כיון שאינו אומרו בלה"ק אלא באותו לשון שהן כתובין, כלומר דהוי כתב לועזי וגם לשון לועזי, ואין קורא דברי תורה שבכתב בע"פ ועי' שפ"א דמשמע שבכתובים לשון הקודש

בכתב לועז מודים התוס' דאסור וכ"ה בחזו"א סי' ט'. אמנם לבסוף מצדד החזו"א שאף זה מותר כיון דקורא מתוך הכתב, וצ"ע מנלן הך סברא.

ובחזו"א שם הוסיף, דאף למ"ד ניתנו ליכתב בכל לשון, מ"מ כתבו תרגום לא חשיב דברים שבכתב לחומרא שיהא ע"ז איסור דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן בע"פ, דיש להם כח תורה שבכתב לענין שיש לו קדושת התורה, וגם יש להם כח תורה שבע"פ כיון שהוא תרגום ופירוש לתורה שבכתב.

ויל"ד למ"ד לא נתנו ליכתב תרגום וחשיב כדברים שבע"פ כמשי"כ התוס', אם יש לאסור משום דברים שבע"פ אי אתה רשאי לאומרן בכתב, ובתוס' שלא כתבו כן משמע דאין לאסור מטעם זה. וצ"ע. ועי' בחזו"א שם.

ו) אמר רבי וכו' אלא מניחן במקום התורפה, עי' שעה"צ סי' של"ד ס"ק ל' דרבי ס"ל דאין טעונין גניזה, ודלא כמתני' לדעת רב הונא דסברה דאע"ג דאין מצילין מ"מ טעונין גניזה, וע"ש שדייק מהרמב"ם והשו"ע דסברי דאם אין מצילין אותן, גם אין טעונין גניזה, אלא שהקשה איך פסקו כרבי ודלא כסתם מתני', וכן הקשה התהלה לדוד שם סי"ב, ותי' המ"ב [בשם גאון אחד] דכיון דרבי הוא מכריע הלכתא כוותיה, ור"ל דג' שיטות איכא בברייתא. לר' יוסי טעונין גניזה, לריב"ז מותר לאבדן אף ביד, ולרבי אסור לאבדן ביד אבל מניחן במקום הפקר ואי"צ גניזה. וכיון דרבי מכריע ס"ל לרמב"ם דהלכתא כוותיה. אמנם עי' ברי"ח שכתב אף הוא צוה עליו לגונזו, ורבי "נמי קבי קאמר" מניחן במקום התורפה. ומשמע דהיינו נמי גניזה, וצ"ב. ועי' חזו"א סי' ט' ס"ק ט"ו דתורפה היינו מקום יבש וכל גזיזה היינו תורפה כיון דלא שליט בה אוירא. אולם ברש"י משמע כהמ"ב מדכתב מקום התורפה - גלוי והפקר. וכ"מ במאירי דלרמב"ם אי"צ גניזה.

ז) והנה להלן ע"ב ת"ר הברכות והקמיעין וכו' אין מצילין אותן, ובשיטה להר"ן כתב דאף לרב חסדא אין מצילין אותן, דדוקא דברי תורה שבכתב שעצם הדברים חשיבי תורה שבכתב. בזה ס"ל לר"ח דמצילין אותן דאע"פ שלא ניתנו ליכתב מ"מ איתו והו קדושת כתבי הקודש גם כשנכתבו בלשון אחר. אבל הברכות והקמיעין חשיבי דברי תורה שבע"פ ואין מצילין אותם כשלא ניתנו לקרות בהם. ומ"מ מבואר בגמ' דף ס"א ב' דהברכות והקמיעין טעונים גניזה.

וצ"ע לרבי דס"ל דכתבי הקודש שכתבם תרגום אין טעונים גניזה, וכדפסק הרמב"ם הנ"מ. מאי שנא מברכות וקמיעין, שהרי לכאורה אית להו קדושה טפי מברכות כדחזינן דלרב חסדא מצילין אותן אע"פ שאין מצילין ברכות [אלא א"כ נימא דלשיטת הרמב"ם דאין טעונין גניזה ס"ל דברכות אית להו קדושה טפי, ולר"ח באמת מצילין אותו ודלא כמשי"כ השיטה להר"ן].

ח) קט"ו ע"ב ת"ר הברכות והקמיעין אע"פ שיש בהן אותיות של שם וכו' אין מצילין אותן מפני הדליקה, עי' שיטה להר"ן דקא אף לר"ח דס"ל דספרים שכתבם בכל לשון אע"פ שאין קורין בהם מצילין אותם משום בזיון כתבי הקודש, דשאני התם דניתנו ליכתב בלשונם, כלומר שהם דברי תורה שבכתב, חשיבי כתבי הקודש אע"פ שנכתבו בלשון תרגום, אבל ברכות דתורה שבע"פ הם, לא חשיבי כתבי הקודש.

ט) שם, אע"פ שיש בהן אותיות של שם. עי' בשיטה להר"ן לפי' א' מיירי שיש בהן אזכרות ממש, ואעפ"כ אין מצילין, ולפי' ב' מיירי שלא כתב את השם במלואו אלא רק סימנים של השם, ועי' תשב"ץ ח"א סי' ב'.

והנה בתוס' ד"ה מגילה, כתבו דהא דמצילין כתבי הקודש שנתכבו בכל לשון הוא משום האזכרות שבהן ולכך מגילה שאין בה אזכרות אין מצילין. ולכאורה אם ההצלה משום האזכרות א"כ גם ברכות שיש בהם אזכרות יצילו. ומה איכפת לן דאין בהם דין תורה שבכתב. וצ"ל דתירתי בעינן תורה שבכתב וגם אזכרות וצ"ת. ואפשר דלית בהו קדושת אזכרות אלא אי נכתבו בתורת כתבי הקודש, ובתורה שבע"פ לית להו תורת כתבי הקודש. שו"ר בכתבי הגרי"ז ערכין דף ו' שעמד בזה וכתב דבאזכרות יש להם קדושת כתבי הקודש מלבד קדושת ה', וברכות דלא ניתנו ליכתב לית להו תורת כתבי הקודש, וצ"ע שהרי גם ספרים שכתבן בכל לשון לא ניתנו ליכתב. וצ"ל כנ"ל דמ"מ כיון דהם בעצמותם תורה שבכתב, אית להו מעלת כתבי הקודש גם כשכתבו בכל לשון ואזכרותיהם בקדושת ה' שבכתבי הקודש. ועצ"ע.

י) גמ' הא כתובין בסם ובסיקרא וכו' בלשון הקודש מצילין או אין מצילין וכו' אמר רב אשי כדתניא אין בין ספרים למגילה אלא שהספרים נכתבים בכל לשון ומגילה עד שתהא כתובה אשורית על הספר ובדיו, ופירש"י דש"מ דשאר ספרים נכתבים בסם ובסיקרא. ומשמע דר"ל שמותרים לכותבם כך וא"כ ניתנו לקרות בהן. ולפי"ז פשיטא דמצילין אותן לכו"ע. אולם התוס' תמהו ע"ז ופירשו דבאמת אין ניתן לכותבם בסם ובסיקרא, אלא ברייתא לענין הצלה קתני, דספרים שנכתבו בכל לשון או בסם ובסיקרא מצילין אותן. ולפי"ז הוכיחו דהך ברייתא כמ"ד דנכתבו בכל לשון אע"פ שלא ניתן לקרות מצילין, ולפי"ז למ"ד דאין מצילין עדין יש להסתפק דלמא גם בנכתבו בסם ובסיקרא אין מצילין. ולדידיה לא נפשט הספק. ועי' רשב"א.

אבל הרמב"ם פסק כרב הונא דאין מצילין ספרים שנכתבו בכל לשון, ואפי"ה בנכתבו בסם ובסיקרא פסק דמצילין, ומשמע דס"ל דאיפשט הבעיא אף לרב הונא, דהכא שנכתבו בלה"ק מצילין, וליכא למימר דמפרש כרש"י דמותר לכתוב ספרים שלא בדיו, דבפ"א מהלי תפילין פסק דאם כתב בשאר צבעונים פסול. ובחזו"א סי' ט' ח' עמד בזה, וכתב דכיון דשמעינן בברייתא דמצילין ולא שמעינן דאיכא מאן דפליג עלה, נקטינן הכי אף לר"ה. וצ"ע דמאחר דבכתובים בכל לשון נקטינן דאין מצילין ודלא כהך ברייתא, א"כ דלמא ה"ה בנכתבו בלה"ק שלא בדיו, דמברייתא אין הוכחה דיש חילוק ביניהם והרי הא גופא היה הספק בגמ'. אי דמו אהדדי או לא.

יא) התוס' לעיל ושאר כתבו דהאידנא דניתן לכתוב בכל לשון ובסם ובסיקרא, מצילין הכל, לפי"ז גם מגילה מצילין אע"פ שאין בה הזכרות. אולם בשו"ע של"ד סעי' ג' מבואר דאין מצילין, והוא מהמרדכי, וע"ש במ"א שהקשה דהרי האידנא כיון שניתן לקרות בהן מצילין אותם. וכתב דכוונת המרדכי כשנכתבו בלה"ק בסם ובסיקרא, דס"ל למרדכי דכשכתבן בלה"ק אין היתר בזה"ל לכתוב שלא בדיו, כיון דהדיו מצוי, אבל כשכתבן בשאר לשונות דלא הוי תורה שבכתב, שרי אף בסם ובסיקרא, ועי' מ"ב בשעה"צ ס"ק ל"ז דאם כותב בלה"ק בנייר מותר לכתוב אף בסם ובסיקרא, ורק כשכותב על הקלף בעינן כדן ס"ת. וברמב"ם פכ"ב ה"ל כ"ו-כ"ז הביא דין הגמ' דאין מצילין בכתובין בלשון אחר, וכן הברכות והקמיעין אין מצילין, ולא הזכיר דהאידנא מצילין, וצ"ע.

(יב) ס"ת שאין בו ללקט שמונים וחמש אותיות וכו' היכא דחסר פרשת ויהי בנסוע לא קמבעיא לי דכיון דאית בה הזכרות אע"ג דלית בה פ"ה אותיות מצילין, ולכאורה כוונת הגמ' דאע"ג שאין בה קדושת ס"ת מ"מ מצילין מחמת האזכרות. אולם למבואר לעיל דברכות אין מצילין אע"ג דאית בה הזכרות כיון דלא הוי תורה שבכתב, ע"כ צ"ל דהכא מצילין משום דאית להו קדושת תורה שבכתב. וצ"ע דהא ליכא פ"ה אותיות ואי"ז ס"ת. וצ"ל דמ"מ קדושת כתבי הקודש נשאר עליו. וכל זה כשהיה מתחילה פרשת ויהי בנסוע כתובה כהלכתה דחל עליו קדושת ס"ת, ולהכי לא פקע מיניה קדושת כתבי הקודש. אבל אם מתחילה כתבה חסרה דלא הוי ס"ת, (עי' רש"י ד"ה פ"ה אותיות) אע"ג דאית בה הזכרות דמי לברכות דאין מצילין. (כ"נ פשוט).

(יג) בעיקר מה שנתבאר לעיל דמשום הזכרות לחוד אין מצילין כדמשמע מהא דברכות אין מצילין אף אם יש בהם שמות (לפי' ב' בשיטה להר"ן). ומ"מ טעונים גניזה כדמבואר בגמ' דף ס"א ב'.

ויש להעיר דבדף ק"כ ב' מבואר דמותר למחוק שם שכתוב על בשרו בגרמא, וילפינן מדכתיב לא תעשון, עשיה הוא דאסור הא גרמא שרי. ולפי"ז צ"ב מ"ט טעונים גניזה. ובאחיעזר ח"ב סי' מ"ח כתב דאף כתבי הקודש שנכתבו תרגום, לר"ה דס"ל דאין מצילין מותר אף לאבדן ע"י גרמא, ומה שאמרו דטעונים גניזה היינו שלא בכלי חרס והוי כאיבוד ע"י גרמא. וצ"ע דמשמע דטעונים גניזה ולא רק שמותר לגנוזם. ואף ברכות משמע בגמ' דדוקא בשבת אין מצילין אבל בחול מצילין. [עי' באגרו"מ או"ח ח"ד סי' ח' שדייק כן מרש"י ד"ה כשורפו תורה].

ואמנם מהא דכתבי הקודש לא קשה מגמ' הנ"ל, ד"ל דכתבי הקודש חמירי טפי ואף שנכתבו תרגום, ולכך אסור לאבדן ע"י גרמא, וכמש"כ באחיעזר שם אליבא דר"ח דס"ל דגם מחויב להצילן, ועי"ש שביאר דמלבד הלאו איכא נמי עשה דאת ה' אלוך תירא, וא"כ שפיר י"ל דאף לר"ה עכ"פ אסור לאבדן ע"י גרמא. אבל מברכות וקמיעין קשה, מ"ט טעונים גניזה.

ועי' בתשב"ץ ח"א סי' ב' דאסור לאבד שמות הקודש ע"י גרמא, והא דשרינן למחוק שם שכתוב על בשרו, התם שאני דעומד לימחק, ולכך לא גזרו רבנן. ולפי"ז א"ש.

ובאגרו"מ או"ח ח"ד סי' ח' תירץ דברכות וקמיעין שיש בהם עניני תפילה חמירי טפי ואסור לאבדן, עוד כתב ד"ל דכשם על בשרו שא"א באופן אחר לא גזרו.

דף קט"ז ע"א

(יד) גמ' שאין זה מקומה, ופירש"י אלא בדגלים היתה ראויה ליכתב, וצ"ע דהתם מיירי בציווי והכא מיירי במסע הדגלים. וכדפירש"י לאידך מ"ד דהוה מקומה. דכתיב לעיל מינה ויהיה בחדש השני וכו' נעלה הענן. רש"י ד"ה מאחרי ה' בתוך ג' ימים למסעם התאווה תאווה, והיינו דב' פורעניות הם שהתאוו תאווה, והמתאוננים. והתוס' פליגי ע"ז. ועי' ברמב"ן עה"ת שהקשה ג"כ על רש"י ופירש כתוס'.

(טו) גמ' איבעיא להו הגליונין של ס"ת מצילין אותן מפני הדליקה או אין מצילין. ולא אפשר הספק. עי' בר"ן בשם הר"ן, והרמב"ם דאין מצילין. וביאר דסברי דמאי דדחינן ספרי מינים הרי הן כגליונים, דחיה בעלמא היא. ומפרשין ברייתא כפשטה, אי נמי שוא"ת. אמנם בר"ח כתב דכיון דלא איפשטא מצילין, דמחמירין בבזיון כתבי הקודש.

(טז) מקום הכתב לא קמבעיא לי דכי קדוש אגב כתב הוא דקדוש אזל כתב אזל ליה קדושתיה. עי' בנוב"י יו"ד תנינא סי' קע"ג שכתב דדוקא לענין הצלה מן הדליקה אמרינן דאזלא לה קדושתו, אבל מ"מ עדיין קדושת ס"ת עלה לענין שאין מורידין לקדושה קלה. והאחרונים העירו מדברי הרשב"א בנדריס י"ד דמתפס בתורה לא חשיב מתפס בדבר הנדור דמקום הכתב אינו קדוש אלא מחמת הכתב ואזל ליה כתב פרוחה קדושה מהן. ומשמע דלגמרי פרוחה קדושה. [ואולי י"ל דקדושת ס"ת החמורה פרוחה מהם. ורק נשאר הזמנה לס"ת ובוזה סגי שאסור להוריד לקדושה קלה. וצל"ע].

(יז) ובעיקר דברי הגמ' דמקום הכתב אינו קדוש אלא בעוד הכתב עליו. ובגליונין מיבעיא לן דלמא קדושים אף כשנמחק הכתב. צ"ב דהא הגליונים ג"כ כל קדושתן הם מחמת שמשמשים למקום הכתב, וכיון דאזל הכתב שוב אין משמשים כגליונות ס"ת. ומלשון רש"י נראה שהחילוק הוא דבמקום הכתב נשתנה החפצא כיון דנמחק הכתב, וכל קדושתו הוא על אופן זה שיש כתב עליו. משא"כ הגליונין נתקדשו אף כשהגליון חלק, ולכן נשארו בקדושתן אף שאין משמשים עכשיו לגליון ס"ת.

(יח) עי' רשב"א דמקום הכתב הוא גם הריווח בין השורות שאינו מניחו אלא להפריש ולהבדיל בין הכתב שיהא ניכר ונקרא. ור"ל דהאות עצמה אינה ניכרת אלא ע"י הגליון החלק שמסביבה. משא"כ הגליון שלמעלה ולמטה ובין העמודים עשוי ליופי'.

(יט) גמ' ר' ישמעאל ק"ו ומה לעשות שלום בין איש לאשתו אמרה תורה שמי שנכתב בקדושה ימחה עלה מים וכו'. באגרו"מ כתב דר"י ור"ט פליגי, דלר"ט מותר לשורפן משום דלית בהו קדושה כלל, אבל לר' ישמעאל אית להו קדושה אלא דאעפ"כ מותר לשורפן משום דס"ת שכתבו מין הוי ביזוי כבוד שמים. ולפי"ז מש"כ הרמב"ם פ"ו ה"ח מיסוה"ת דלא נתקדש השם, היינו כר"ט ודלא כר"י, ובכס"מ שם ל"מ הכי. וכן בביהגר"א סי' של"ד סכ"א ד"ה אף בחול, משמע דר"י ס"ל כר"ט, ואפשר דכוונתו רק לדינא.

(כ) תוס' ד"ה ספרי מינין, אומר ר"י דמיירי בנמצאו ביד מינין, דאי כתבן מין הא אמר בפרק השולח כתבו מין ישרף ודוחק לומר דאתי כר"ט ודלא כרבנן. אמנם עי' בכס"מ פ"ו מיסוה"ת ה"ח על דברי הרמב"ם שכתב ס"ת שכתבו מין ישרף, וציין הכס"מ לר"ט ור"י בסוגיין. ומבואר דס"ל דבוזה פליגי רבנן. וכן הוכיח הרעק"א או"ח של"ד סכ"א. ואיכא נפ"מ לדינא דלדברי התוס' נמצא דאף בנמצאו ביד מין ג"כ ישרף לר"ט, משא"כ לפי הכס"מ דקאי בכתבו מין, אבל בנמצא ביד מין יגזו אף לר"ט דהא הגמ' בגיטין קאי כר"ט. ובאמת צ"ע לתוס' אמאי ישרפו לר"ט הא הוי ספק אם כתבו המין.

כא) ולהלן בגמ' אמרינן וכשם שאין מצילין אותן מפני הדליקה כך אין מצילין מן המפולת ומן המים וכו'. וכתבו התוס' דקמ"ל דאע"ג דליכא חשש שמא יבוא לכבות מ"מ אין מצילין כיון שאסור לטלטלן. וקאי כרבנן. דלר"ט פשיטא הוא דהא אף שורפן לכתחילה. והנה רש"י כתב דאף בחול אין מצילין אותן. וחזינן דאין טעונים גניזה דא"כ מ"ט אין מצילין אותן בחול. וגם לשיטתו ע"כ קאי כרבנן דלר"ט שורפין לכתחילה וכ"ש דאין מצילין. (וכ"כ בתורא"ש). ומזה הוכיח הרעק"א בשו"ע שם דרש"י מפרש סוגיין בכתבו מין ודלא כתוס' הנ"ל. דאי מיירי בנמצא ביד מין. א"כ ש"מ דאף לרבנן אין טעונים גניזה. וא"כ ברייתא דגיטין דטעונים גניזה דלא כמאן, ע"ש. והתוס' לשיטתם לעיל לא פירשו הכא דאף בחול אין מצילין, דכיון דטעונים גניזה ודאי דמצילין אותן בחול, ורק בשבת אין מצילין משום דאסורים בטלטול. ובשו"ע סי' של"ד סכ"א כתב, האפיקורסים וכו' שכתבו להם כתבי הקודש אין מצילין אותן ואף בחול שורפן עם האזכרות שבהן. ולשיטת התוס' יל"פ דין זה אף כרבנן דבכתבו מין לכו"ע ישרף. אולם בביהגר"א שם כתב דקאי כר"ט ור"י ומבואר כהכס"מ דסוגיין מיירי בכתבו מין. והלכה כר"ט. ובעיקר מה דכתב רש"י דאף בחול אין מצילין אותן, והוכיח מזה הרעק"א דאין טעונים גניזה, חזינן דאף לרבנן גרע מכתבי הקודש שנכתב שלא כדין דאין קורין בהם, דק"ל כרב הונא דאין מצילין אותן מפני הדליקה. ואעפ"כ ס"ל דטעונים גניזה. ואף בברכות דלא חשיבי כתבי הקודש, נתבאר לעיל דבחול מצילין אותן. וע"כ דבכתבו מין אף לרבנן לית בהו קדושה כ"כ רק דאסור לאבדן ביד.

## כל כתבי - אמירה לעכו"ם

א) דף קכ"א ע"א מתני' נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה, ופירש"י דרבנן גזרו על אמירה לעכו"ם משום שבות. וכן איתא בכולא תלמודא. ועי' רש"י ע"ז דף ט"ו דטעמא משום דכתיב ודבר דבר. וברמב"ם פ"ו ה"א כתב ודבר זה אסור מדברי סופרים כדי שלא תהא שבת קלה בעיניהן ויבואו לעשות בעצמן. ובב"י סו"ס רמ"ד הביא מהסמ"ג בשם המכילתא דיליף מקרא, ונסתפק אם זה דאורייתא. ועי' מ"ב סי' רמ"ג שעה"צ ס"ק ז' דמשאר פוסקים מבואר דאסמכתא היא. ובב"מ דף צ' מסתפקת הגמ' אם גם בשאר איסורים אסור. ע"ש. ובשו"ת פנ"י יו"ד סי' ג' הקשה לשיטת רש"י פרק איזהו נשך דיש שליחות לעכו"ם לחומרא א"כ פשיטא דגם בשאר איסורים אסור, וגם בשבת אמאי צ"ל מטעם אמירה לנכרי שבות תיפול"ל משום שליחות לחומרא, ואי משום דאין שליח לדבר עבירה, יקשה למ"ד דהכי דשליח לאו בר חיובא ישלדב"ע.

ב) ובבית מאיר אבהע"ז סי' ה' תירץ דבמלאכת שבת לא שייך שליחות, דהאיסור הוא דמה שלא נח וזה דוקא כשעושה המלאכה בעצמו, אבל ע"י עכו"ם לא הוי מלאכה, דסו"ס הישראל נח, ודמי למצוות שבגופו דלא שייך בהו שליחות, וכ"כ בשו"ת חת"ס או"ח סי' פ"ד.

אולם הקשה הבי"מ ע"ז מדברי רש"י ריש פ' מי שהחשיך (דף קכג) ד"ה מ"ט שרו ליה רבנן למיהב לנכרי והרי הוא שלוחו לישאנו בשבת. הרי דס"ל דבאמת יש לאסור גם משום שליחות.

ג) ולכך כתב הבי"מ דאיה"נ תרומיהו איתנהו. אלא דגם שליחות זו אינה מה"ת אלא מדרבנן ורק בשבת החמירו דיש שליחות לעכו"ם לחומרא ולא בשאר איסורים, ומש"כ רש"י בדף קנ"ג טעמא דשליחות ולא משום אמירה לעכו"ם שבות, משום דס"ל דמייירי שמצווהו מע"ש ובה ליכא איסור אמירה לעכו"ם, ורק משום שליחות אסור, [וכוונתו לפי המבואר דרש"י ע"ז דף ט"ו דאיסורו משום ודבר דבר ע"ש, וזה שייך דוקא כשאומר בשבת. ובאמת שלדברי רש"י שם ע"כ צ"ל דגם משום שליחות יש לאסור, דא"כ מה הספק אם גם בשאר איסורים אסור אמירה לנכרי, והרי לא כתיב בהו ודבר דבר].

ד) והא דבעינן לדין אמירה לנכרי שבות ולא סגי בשליחות, כתב הבי"מ שם. דמשום שליחות יש להתיר במקום הפסד ממון כדאיתא בגמ' ריש מי שהחשיך. וא"כ גם בדליקה יש להתיר, ורק משום אמירה אסור, ובחת"ס הנ"ל ביאר יותר, דבאמירה עובר הישראל בעצמו, וחמיר טפי. [ולכאורה יש להעיר ע"ז מדברי רש"י בסוגיין ד"ה כבה הוא דלא אמרינן ליה שעושהו שלוחו ממש, הרי שגם בדליקה אסור משום שליחות, אולם נראה דאין כוונת רש"י שזהו טעם האיסור, שהרי במתני' פירש משום אמירה לנכרי שבות, אלא כוונתו דבאופן שעושהו שלוחו אסור האמירה, לאפוקי באומר כל המכבה אינו מפסיד]. אמנם דברי הבי"מ א"ש רק אי נימא דאין שליחות לעכו"ם ועכ"פ בדבר עבירה, אלא מדרבנן, בזה שייך לומר דאמירה לנכרי חמור טפי, אבל אי מדאורייתא חשיב שלוחו ודאי דחמיר מאמירה, וע"כ נצטרך לומר כתי' הראשון דהבי"מ דבשבת לא שייך שליחות, כ"כ החת"ס שם.

ה) וכע"ז מבואר בנתיבות סי' שמ"ח ס"ד, ע"ש שהוכיח מתוס' בשבועות דף ג' ד"ה על הזקן דבשליחות על מעשה יש שליחות לעכו"ם ואף לדבר עבירה כיון דאין השליח בר חיובא, ומבואר דהוי שליחות מה"ת, וא"כ קשה מ"ט אמירה לנכרי אינה אסורה מה"ת, ותי' דדוקא כשמעשה הנכרי הוי עבירה יש בזה שליחות אבל בשבת דאצל הנכרי לאו עבירה היא כלל, ל"ש בזה שליחות, אולם בנוב"י מהדו"ק אבהע"ז סי' ע"ה כתב דכהן טמא שאמר לכהן טהור לאכול קדשים חייב אם יש שלדב"ע. וזה שלא כהנתיבות. (ועי' קובה"ע סי' ח').

אמנם לכאורה תי' זה אינו דומה לתי' הבי"מ והחת"ס לגמרי, דלדברי הנתיבות"מ לו יצויר שיהא עבירה אצל השליח וכגון בישראל, (ובאופן דיש שלדב"ע או לשמאי הזקן דס"ל הכי בכל גווני) יתחייב המשלח, אבל לטעמא דהבי"מ והחת"ס דסו"ס הישראל המשלח נח, א"כ אף דהוי עבירה אצל השליח לא יתחייב המשלח. [וצל"ע בלשונו של הבי"מ דנראה שכלל דברי הנתיבות ג"כ, ע"ש].

ו) ובעיקר דברי האחרונים דל"ש שליחות באיסור שבת, כיון דהמשלח נח, יעויין בקה"י שהוכיח מדברי הנמוק"י שדן למ"ד אשו משום חציו שיתחייב המדליק נר מע"ש משום מבעיר כיון שדולק מכחו, וחזינן דסגי לייחס את המעשה אליו אע"פ שלא עושה שום מעשה בשבת. וא"כ ה"ה בשליחות יעבור באיסור שבת, [ושמא יש לחלק דבחציו הוי כעשיה ידיה ממש משא"כ בשליחות].

ומדברי רעק"א יש להוכיח ס"ל דשייך שליחות. ע' בכתובות ל"ג ב' דטובח בשבת דחייב דו"ה ולא פטרינן ליה משום קלב"מ, מוקמינן לה בטובח ע"י אחר ומקשינן וכי זה טובח וזה מתחייב, ופרש"י שם דקיי"ל דאשלדב"ע, והקשה הרעק"א דמיניה וביה מוכח דאשלדב"ע, דא"כ הדק"ל דיתחייב משום מלאכת שבת וקילב"מ, וע"כ דאשלדב"ע, ומבואר דס"ל דאם ישלדב"ע אף לענין שבת מהני.

וע"ע בגליון רעק"א לשו"ע או"ח סי' ש"ז סכ"א, דמבואר גדר איסור אמירה לעכו"ם, דחשיב כשלוחו, ואף דאין שליחות בעכו"ם אסור חז"ל כל היכי דבישראל שייך שליחות, [ומה"ט כ' דבאומר לו לאכול דבר איסור מותר, דל"ש שליחות, דזה נהנה וזה מתחייב לא אמרינן].

ע"י בגליון הרעק"א לשו"ע סי' שכ"ז (בעין הגליון והובא בחי' לביצה דף ל"ז) שנסתפק בישראל שאומר לנכרי להביא דבר ממקום שהוא חוץ לתחומו של הנכרי ובתוך תחומו של הישראל אם אסור דאצל הנכרי הוא איסור, או דלמא כיון שלישאל עצמו מותר לעשותו שרי נמי לומר לנכרי. ולכאורה הצד לאסור הוא משום דאצל הנכרי חשיב מעשה איסור, וחשיב שלוחו על העבירה ולא על המעשה, ואף שבאמת אצל הנכרי אין זה עבירה, ובפרט דאין קנין שביתה לנכרי, צ"ל דמ"מ כיון שאם היה ישראל היה אסור, ה"נ גזרו אף כשהוא גוי. וכדנקט הרעק"א בשו"ע סי' ש"ז הנ"ל. (ונראה דלטעמו של הרמב"ם שמא יעשה הישראל בעצמו, ל"ש לאסור, או דלא פלוג רבנן).

ז) לעיל הבאנו את דברי הבי"מ דאמירה לעכו"ם אסור משום ודבר דבר וגם משום שליחות, ונפ"מ דבאומר לעכו"ם מע"ש לא שייך איסור מטעם ודבר דבר אלא מטעם שליחות, ובחת"ס סי' ס' כתב דבאומר לעכו"ם שיאמר לעכו"ם אחר יש לאסור מטעם

ודבר דבר עיי בגמ' דף ק"נ, (ודלא כחוות יאיר) אבל באומר לו מעייש שרי דלייש לאסור מטעם ודבר דבר, ומשום שליחות ליש אלא באומר לו בעצמו. אולם בביאורו"ל סי' ש"ז ס"ב כתב שמדברי הרשב"א שהובא בב"י שם מוכח להיפך. [שכתב דאסור ליתן מעות לנכרי לשכור פועלים בשבת], וצ"ב הטעם, ואפשר דס"ל דגם בזה שייך שליחות, ועוד י"ל לטעמו של הרמב"ם שמה יבוא לעשות בעצמו.

ח) ולפי הטעם דאסור משום ודבר דבר אסור אפי' אומר לו לעשות מלאכה אחר השבת, ועיי' ברמ"א סי' ש"ז סעי' כ"ב דמותר לרמוז בשבת שיעשה מלאכה אחר השבת. ובביהגר"א ציין לגמ' דף ק"נ דאומר לחבירו הנראה שתעמוד עמי לערב, וכוונתו לשכור אותו במוצ"ש. ומשמע דבאומר לו בפירוש אסור, בין באומר לישראל ובין באומר לנכרי, והיינו מטעם ודבר דבר עיי' בגמ'.

ט) בפמ"ג משי"ז ש"ז א' הוכיח מתוס' דף ק"נ ד"ה ודבור, דהא דילפינן מודבר דבר שדיבור אסור, הוא מדאורייתא, [ועיי' שו"ת רעק"א סי' ט"ז]. ולפי"ז כ' דהא דאמירה לנכרי אינה אלא שבות בעלמא, זהו דוקא לצורך מצוה, דאין איסור משום ודבר דבר כדאיתא בגמ' דף ק"נ דחפצי שמים מותר, ובהא אסור אמירה לעכו"ם משום שבות. וכמש"כ הרמב"ם שמה יעשה בעצמו. או משום דהוי כשלוחו. [ולפי"ז צ"ב הא דהתירו לומר לנכרי לעשות מלאכה דרבנן במקום חולי או צורך הרבה עיי' שו"ע סי' סעי' ה'. ובפוסקים נקטו דהוי שבות דשבות והתירו באופנים הנ"ל. ולפמ"ג בשם התוס' אי"ז שבות דשבות, וצ"ע].

י) והנה במשנה מבואר דנכרי הבא לכבות אין אומרים לו אל תכבה, ובגמ' אמרינן דטעמא משום דנכרי אדעתא דנפשיה עביד, אבל אי לא עביד אדעתא דנפשיה חייב למחות בו. [ועיי' להלן דף קכ"ב במתני' ובתוס' שם] ועיי' קה"י סי' י"ד דנתקשה דהכא ליש לאסור מצד ודבר דבר, דהא ליכא אמירה כלל, ומשום שליחות נמי ליכא דהא מעצמו עשה, ותי' לפי המכילתא שהובא בסמ"ג (ובב"י סו"ס רמ"ד) דילפינן מדכתיב כל מלאכה לא יעשה בהם אפי' עיי' נכרי. [ובסמ"ג ר"ל דמדאורייתא הוא ובמ"ב סי' רמ"ג בשעה"צ כ' דמהפוסקים מוכח דזהו אסמכתא בעלמא וכ"מ ברמב"ן עה"ת], ומשו"ה אסור כל מלאכה שנעשית עיי' העכו"ם אף בלא שליחות. והא דמספק"ל בב"מ דף צ' אם יש איסור אמירה לנכרי בשאר איסורים. זהו רק מטעמא דשליחות, ולא מטעם ודבר דבר, ולא משום כל מלאכה לא יעשה, שזה שייך דוקא בשבת. עיי' ש.

קטן העושה מלאכה בשבת

המשך דף קכ"א ע"א

יא) גמ' אבל קטן שבא לכבות אין שומעין לו מפני ששבייתו עליהן, שמעת מינה קטן אוכל נבלות ב"ד מצווין עליו להפרישו, אמר ר"י בקטן העושה על דעת אביו יל"פ ב' אופנים, או דבעושה לדעת אביו חשיב כמאכילו בידים ובה לכו"ע אסור כדילפינן ביבמות מלא תאכילום, ועוד יל"פ שעובר משום לא תעשה מלאכה אתה ובנך, ודרשינן שאדם מצווה על שביית בנו, וכ"כ רש"י שמות פ"ב י' דדינא דמתני' הוא מהך קרא. והרשב"א דף קנ"ד א' ד"ה כשהיא מהלכת בתחילת דבריו מיירי בדין ספיה לקטן דילפינן מלא תאכילום וסיים שם ולעיל נמי תניא קטן שבא לכבות אין שומעין לו ואוקימנא בגמ' בקטן העושה על דעת אביו כלומר ועובר משום לא תעשה מלאכה אתה ובנך. ובחת"ס בשו"ת סי' פ"ג הקשה דפתח באיסור ספיה וסיים באיסור לא תעשה מלאכה. ועיי' דאיה"נ תרתי קאמר, דכשעושה לצורכו עובר משום ספיה ואם עושה לצורך אביו עובר גם משום לא תעשה מלאכה.

ולשון המשנה דקתני מפני ששבייתו עליהן משמע דאסור משום לא תעשה מלאכה אתה ובנך, שמצווה על שביית בנו, דאי משום איסור ספיה, אין זה דין מיוחד בשבת. אמנם לס"ד דגמ' דמשום דב"ד מצווים להפרישו, עיי' דאין זה הלכה מיוחדת בשבת.

ועכ"פ מבואר מסוגיין דאף דין זה שהאב מוזהר על שביית בנו, הוא דוקא בעושה על דעת אביו, אבל לא בעושה מעצמו וכעין מש"כ החת"ס שם דבעושה לעצמו אינו מוזהר עליו.

יב) והנה בהא דאמרין בעושה על דעת אביו, פירש"י שידע להבחין שכיבוי זה נוח לאביו ועושה בשבילו. ולפי"ז י"ל דאסור רק משום לא תעשה מלאכה אבל לא משום לא תאכילום כיון דאינו מצווהו בפירוש. וכ"כ באחיעזר ח"ג סי' פ"א דלא חשיב כספיה בידים. [ועיי' שהביא מהמאירי ביבמות דלא חשיב כספיה בידים].

אולם רש"י ביבמות פירש דעושה ס"ד אביו היינו שעומד עליו וכאילו מצווהו, ולפי"ז משמע דחשיב כספיה בידים, וכ"כ להדיא הריטב"א שם עפ"י רש"י. וא"כ עובר נמי משום לא תאכילום. ולדברי רש"י שם משמע שאם אינו עומד עליו מותר, ואינו עובר גם משום לא תעשה מלאכה, וצ"ע [ובעיקר סתירת דברי רש"י עיי' בב"י סי' שמ"ג].

יג) ואיכא נפ"מ במשנ"ת, דאי משום לא תעשה מלאכה אתה ובנך, אין מוזהר אלא אביו אבל אחר אינו מוזהר, אבל אי חשיב כספיה בידים, א"כ כל אדם מצווה על זה.

ובב"י סי' של"ד כתב בשם ר"י דאף דליקת אחרים ג"כ צריך למחות בידו והו"ד במ"ב, ועיי' בשעה"צ ס"ק נ"ד דבדליקת אביו מוזהר מדאורייתא משום לא תעשה מלאכה, ובדליקת אחרים מוזהר האחר עכ"פ מדרבנן למחות בידו והוכיח כן מדאמרין בנכרי דאדעתיה דנפשיה עביד וא"כ בקטן ולא עביד אדעתיה דנפשיה אסור, ומשמע דס"ל דלא שייך בזה איסור ספיה כיון שאינו מצווהו להדיא, ולכן רק אביו מוזהר מה"ת וכמש"כ באחיעזר שבה אסור אף שאינו מצווהו, אלא דמ"מ מדרבנן אסור דומיא דנכרי שעושה מלאכה עבור ישראל דאסרו רבנן. [ומבואר לפי"ז דדין אמירה לנכרי שייך אף בקטן ישראל. ודו"ק]. ובאמרי בינה פי' דס"ל לר"י דאף מי שאינו אביו מוזהר על שבייתו, אבל באחיעזר ס"ק כ"ה דחה דבריו עיי' ש.

יד) ובעיקר דין דלא תעשה מלאכה, עיי' באחיעזר שהקשה מאי צריך קרא לזה דאסור בשבת, תיפול"ל משום לא תאכילום. ותיירץ לפי הנ"ל דכשעושה לצורך אביו אסור אפילו אם אינו מצווהו, אלא שהקשה למ"ד דקטן אוכל נבלות ב"ד מצווים להפרישו, א"כ אף בכה"ת אף כשאינו מצווהו צריך למחות בידו.

ובשם הגר"ח תי" שם, דמשום לא תאכילום לא חשיב שעובר האב באיסור שבת, אבל מקרא דלא תעשה מלאכה ילפינן דנחשב שעובר איסור שבת ושקול כע"ז ונפ"מ דנעשה ע"ז מומר.

טו) דעת הרשב"א ביבמות קיד דלמ"ד קטן אוכל נבלות אין ב"ד מצווים להפרישו, באיסור דרבנן מותר גם לספות לו בידים, ובסוגיין כתב דבקטן העושה על דעת אביו אסור אע"ג דכיבוי אסור מדרבנן ואף דלשיתו אין איסור ספיה, דהכא שאני שעושה לצורך אביו, ונראה כוונתו דאסור משום לא תעשה מלאכה אתה ובנך וכדפירש בדף קנ"ד וכנ"ל, ולפי"ז נמצא נפ"מ בין איסור ספיה לאיסור שביתת בנו, באיסור דרבנן, דאיסור ספיה ליכא, ורק משום ל"ת מלאכה אסור.

אכן בר"ן ריש פ' מי שהחשיך הביא דברי הרשב"א ופירש דאסור משום דלמא אתי למסרך, כיון שעושה לצורך הגדול. [ועי' שו"ת רעק"א סי' ט"ו שנקט בדברי הר"ן דאסור מדינא ולא משום דאתי למסרך וצ"ע דמפורש בר"ן להיפך].

טז) שם. ש"מ קטן האוכל נבלות אין ב"ד מצווין להפרישו, עי' תוס' שהקשו דהכא בכיבוי דרבנן כו"ע מודו דאין ב"ד מצווין להפרישו, ותי' דמתני' כר"י דס"ל דמשאצ"ל חייב, א"נ אף לר"ש ובצריך לפחם, אולם הרשב"א תי' דהגמ' מקשה לכו"ע דמתני' משמע דאין ב"ד מצווין להפרישו אף במלאכה דרבנן. ולזה מסקינן דמייירי בקטן העושה לדעת אביו.

ולהלכה קי"ל בטור ושו"ע סי' שמ"ג דאין ב"ד מצווין להפרישו, ולפי"ז צ"ל דדוקא בעושה ע"ד אביו אסור. וכ"כ הרמב"ם פ"ב ה"ז. [ובטור שם הקשה על הרמב"ם פכ"ד דמשמע דרק בשבות אין מצווין להפרישו עי' בב"ן אולם הר"ן והרא"ש לא הביאו דברי הגמ' דמייירי בקטן העושה ע"ד אביו. [ועי' בב"י דספיקא הוא. וז"ל הכא קמדחי לה. וכוונתו לכאורה דלא ברירא להו דאין ב"ד מצווין להפרישו. מיהו למש"כ התוס' והרשב"א דלר"ש דכיבוי אינו אסור מה"ת פשיטא דאין ב"ד מצווין להפרישו, ורק בעושה ע"ד אביו אסור, א"כ הדק"ל] והבי"ח והט"ז תי' דמספק חיישינן בכל קטן שמא עושה ע"ד אביו ולכך צריך למחות בו. [מיהו למש"כ רש"י ביבמות דאביו עומד עליו, א"כ באינו עומד עליו ודאי דלא חשיב שעושה ע"ד אביו].

יז) באגרו"מ או"ח ה"ג סי' ל"ח כתב דישראל שקיבל שבת מבעו"י אף דשרי לומר לחבירו שלא קיבל שבת לעשות מלאכה כמבואר בשו"ע סי' רס"ג, מ"מ אסור לומר לעבדו שיעשה מלאכה כיון שמצווה על שביתתו, וזהו חידוש דכשעושה מלאכה עבור אדונו אע"פ שאצלו אין זה שבת מצווה על שביתתו, ולפי"ז ה"ה בבנו קטן. וצ"ע.

כו) עי' שו"ע סי' רמ"ז סעי' ד' וסעי' רנ"ב סעי' ב', ומתבאר שם דכל שלא אמר לו להדיא לעשות בשבת, [או שיאמר לו שצריך שיהא מוכן במו"ש וא"א לגמרו אא"כ יעשה בשבת, דחשיב כאילו אמר לו לעשות בשבת, עי' מ"ב רנ"ב ס"ק ט"ז] מותר לעשותו בשבת באופן שקצץ לו דמים. וא"צ למחות בו. ובלא קצץ שכרו והא"י מסופק אם יתן לו שכרו אסור דחשיב שעושה אדעתיה דישראל.

אמנם בעושה לו להדיא בחנם, אמרינן דמסתמא עושה מחמת טובת הנאה, ובוזה לדעת השו"ע א"צ למחות בו, והרמ"א הביא שיש חולקין בעושה בטובת הנאה, (כלומר בחנם) שצריך למחות בו.

ובאופן שרואהו עושה בשבת, בקצץ א"צ למחות בו ואף שלא קצב לו שכר ידוע (עי' מ"ב רנ"ב ס"ק כ"ב) אבל בעושה בחנם אף לדעת השו"ע דכשיודע שעושה בשבת א"צ למחות בו, מ"מ ברואהו צריך למחות בו (ע"ש בשו"ע). וכל זה כשאמר לו מע"ש לעשות לו מלאכה, אבל אם מתחילה בא הנכרי מעצמו לעשות לו בחנם. א"צ למחות בו אף לדעת הרמ"א (עי' סי' רמ"ז שם). ויל"ע באופן שרואהו עושה בשבת אם צריך למחות בו אף כשבא מעצמו.

כז) ובסי' ש"ז כתב הרמ"א ס"ק כ' בשם האגודה דמותר לומר לעכו"ם ברמז שלא בלשון ציווי לפתוח האגרת בשבת והרעק"א הקשה דהא חייב למחות בו שעושה מלאכה עבורו. ותי' דפתיחת אגרת אינה איסור גמור, ועוד כתב דשם דוקא כשדיבר עמו בחול לעשות לו מלאכה, אם עושה בשבת צריך למחות בו, אבל כשמעצמו עושה לו מלאכה א"צ למחות בו. והניח בצ"ע. ולכאורה זה דומה להא דסי' רמ"ז דכתב הרמ"א דכשבא מעצמו א"צ למחות בו. וצ"ל דמספק"ל לרעק"א בהנ"ל כשרואהו שעושה מלאכה בשבת אם צריך למחות בו.

כח) אמנם לכאורה צ"ע מאי שנא מהדליק את הנר, שנתבאר לעיל דצריך למחות בו, והרי התם עושה בחנם בטובת הנאה, ואעפ"כ צריך למחות בו, עכ"פ ברואה שעושה מלאכה עבורו.

ואמנם אין להוכיח מזה לכובס ושולח אגרת, דשאני התם דהישראל א"צ שיעשה בשבת, ואיכל"מ דכשלא דיבר עמו בחול, אף ברואהו א"צ למחות בו דלא חשיב שעושה עבורו מלאכה כדי שיהנה בשבת. משא"כ במדליק את הנר שעושה עבורו מלאכה כדי שיהנה בשבת [וכעין מש"כ בתוס' דף קכ"ב א' לחלק בין הדלקת הנר לכיבוי]. אבל בפתיחת אגרת שמרמז לו שיפתח לו עכשיו ודאי שעושה כן כדי שיוכל לקרוא בשבת. וא"כ עכ"פ ברואהו צריך למחות בו.

אמנם מצינו בכיבוי דא"צ למחות בו ואף שרואהו, ומשום דאדעתא דנפשיה עביד, וצ"ל דשאני מדליקה משום דאין נהנה גופו כמש"כ התוס', ולפי"ז י"ל שגם פתיחת אגרת אין זה תוספת הנאה, אלא שמסלק המניעה. וכ"כ הח"א כלל ס"ב ס"ג דלא חשיב הנאה, וכ"כ בכלכלת שבת (אמירה לעכו"ם ה'). אבל בתפארת יעקב שם ס"ל דחשיב הנאה ע"ש. ואפשר דהרעק"א נסתפק בזה ולכן לא הוכיח מכיבוי דשרי, וצ"ל.

כט) גמ' אמר מר בד"א בשאין מכירו אבל מכירו אסור, והא ר"ג מכירו הוה, אמר אביי שלא בפניו הוה, רבא אמר אפי' תימא בפניו נר לאחד נר למאה, ומבואר ב' אופנים להתיר אף במכירו, לאביי - שלא בפניו ולרבא - באופן שאין חשש שמא ירדה בשבילו.

ובתוס' ד"ה אמר אביי מבואר דאביי מודה דבנר לאחד נר למאה שרי אף בפניו אלא דר"ג נשיא היה ועיקר המלאכה נעשית עבורו אם הוה בפניו. אבל מרש"י משמע דאביי פליג על רבא ע"י ד"ה בכדי בסוה"ד ואע"ג דשלא בפניו וקשיא בין לאביי בין לרבא ומשמע דאי הוה בפניו, לאביי ל"ק. (ושמעתי לדחות דכוונת רש"י דקשיא על התירא דאביי דשלא בפניו שרי אף באיכא חשש שמא ירבה בשבילו).

ובד"ה אדעתא דרובא מחממי כתב רש"י אבל נכרי וישראל דנכרי אדעתא דנפשיה הוא דעביד שרי לאביי שלא בפניו ולרבא אפי' בפניו. ומבואר דלאביי בפניו אסור.

ל) ולאידך גיסא בשלא בפניו ולא הוי נר לאחד נר למאה, נחלקו הראשונים אם רבא מודה לאביי דשרי, עיי' תוס' ביצה דף ג' דאסור אף שלא בפניו, והרשב"א כתב להדיא דמודה רבא דשלא בפניו נמי שרי, וכ"מ בר"ן שכתב להלכה דשלא בפניו שרי והיינו כאביי, ואע"ג דפסק כרבא דבנר לאחד נר למאה דליכא חשש שמא ירבה בשבילו שרי. ומשמע דס"ל דרבא לא פליג על אביי בהא, ובביאוריה"ל סי' שכ"ה סעי' י"א כתב דמשמעות לשון רבא כהר"ן, דהא אמר אפי' תימא בפניו, ומשמע דשלא בפניו פשיטא דשרי. ועיי' שהביא עוד ראשונים דפליגי בזה.

לא) רש"י ד"ה שלא בפניו הוה כשעשאו לא היה ר"ג שם דנכון ליה, והמ"א סי' שכ"ה ס"ק כ"ח למד מדבריו דהתירא דשלא בפניו הוא משום שאין יודע שצריך למלאכתו. אבל כשיודע, אף בפניו אסור, וגם להיפך בפניו ואין יודע שצריך לו מותר. ובשפ"א הקשה ממרחץ דודאי אף דהוי שלא בפניו הרי ידע שהישראל צריך למרחץ. וכ"ה בביאוריה"ל (סוד"ה אם מכירו) ועיי' שפי' כוונת רש"י דאף שיודע שצריך לו, אין מכוון לעשות עבורו אלא א"כ הוא בפניו ונותן דעתו עליו. ובט"ז ס"ק י"א מבואר להיפך מהמ"א, דאף למ"ד דשלא בפניו אסור היינו דוקא כשיודע שצריך לו דיש לחוש שמא ירבה בשבילו. ומשמע דלמ"ד דשלא בפניו שרי אף בכה"ג שרי. ולהלכה לא פליגי המ"א והט"ז, דהמ"א פסק כהר"ן דשלא בפניו שרי, וס"ל כשיודע שצריך לו חשיב כפניו ואסור. והט"ז פסק דשלא בפניו אסור, אלא דס"ל דהיינו שיודע שצריך לו. וכ"ז מבואר בביאוריה"ל שם ובשעה"צ ס"ק ס"ח.

לב) דף קכ"ב ב' בעובדא דשמואל דהדליק הנכרי נר, וכיון דחזא דאייתי שטר וקא קרי אמר אדעתא דנפשיה הוא דאדליק, יל"פ דכיון שהדליק לצורך עצמו אע"פ שהדליק גם עבור ישראל מ"מ עיקר דעתו עבור עצמו, וכן כתב רש"י ד"ה אדעתא, אבל נכרי וישראל והמדליק עצמו משתמש לאורה ודאי עיקר אדעתא ידיה עבד. ועוד יל"פ שבאמת הדליק גם עבור הישראל, אלא דלצורכו ולצורך ישראל נמי שרי. וכן פירש הב"י עיי' להלן.

לג) ובירושלמי אמרו על הך עובדא, ש"מ לצורכו ולצורך ישראל מותר, [כן גירסת הרשב"א והסמ"ג וס' התרומה] ואמר ר' יונה שניא היא דאין מטריחין על האדם לצאת מביתו, אמר ר' אליעזר אי משום שאין מטריחים וכו' למה הפך שמואל אפוי, ע"כ. וביאור הירושלמי יל"פ, [וכן נראה דפי' הרשב"א] דההוכחה היא ממה שלבסוף החזיר פניו כלפי הנר, משום שעשה לצורכו, והרי סו"ס עשה גם לצורך ישראל, וש"מ דאעפ"כ מותר, ור' יונה דחה דלעולם אסור, אלא דמ"מ אין מטריחין לצאת מביתו, ור' אליעזר דחה דברי ר' יונה דא"כ מעיקרא נמי דסבר שעשה רק לצורך ישראל מ"מ הרי אין מטריחין לצאת, וע"כ דלא מהני הך טעמא אלא משום דלצורכו לצורך ישראל מותר. והא דלא מהני טעמא דאין מטריחין, יל"פ דס"ל דמטריחין לצאת מביתו, או דלהחזיר פניו לא חשיב טורח כ"כ וחייב להחזיר פניו.

ולביאור זה נמצא דלר' יונה איכא חומרא דלצורכו ולצורך ישראל אסור, אלא דמ"מ אין מטריחין לצאת מביתו ואף לא להחזיר פניו. וצ"ב מה יענה לדחיית ר' אליעזר, דאמאי מעיקרא החזיר פניו, ועיי' בית יוסף דמשום מדת חסידות בלבד החזיר פניו. ולפי"ז צ"ע דא"כ גם כשראה שהדליק לצורכו מ"מ לא החזיר פניו מהנר. וצ"ל דבכה"ג קיל טפי כיון שעשה לצורך שניהם. וצ"ע.

ולדעת ר' אליעזר לצורכו ולצורך ישראל מותר, אבל לצורך ישראל לחוד דאסור, צריך להחזיר פניו, ורק שיש לדון אם צריך לצאת מביתו, ותלוי בהנ"ל דיליג עיי' וס"ל דחייב לצאת מביתו, או דדוקא להחזיר פניו צריך. ובספר התרומה והסמ"ג (הובאו בב"י) כתבו עפ"י הירושלמי דלצורכו ולצורך ישראל אסור, אלא דאין מטריחין לצאת מביתו. ולהנ"ל צ"ל דס"ל דהלכה כר' יונה, [ואע"פ שדחאו ר' אליעזר, לא חייש לדחייתו], ועיי' רמ"א סי' תקט"ו ס"ו שפסק כן, ועיי' שביהגרי"א וכן פסק המ"א סי' רע"ו ס"ו.

והרשב"א כתב עפ"י הירושלמי הנ"ל, דלצורכו ולצורך ישראל מותר, וגם כתב שאם ישב ובא גוי והדליק את האש אם אין הגוי מתחמם כנגדה [כלומר ובכה"ג חשיב לצורך ישראל לחוד] אסור לישראל להתעכב ולישב שם מדאמר ר' יונה דאין מטריחין לצאת מביתו ואהדרו ליה דא"כ שמואל למה אהדר גופיה, והיינו דס"ל דהלכה כר"א לקולא דלצורכו ולצורך ישראל מותר, וגם לחומרא דל"א אין מטריחין וכו'. אלא דיש לדון אם ר"ל שחייב אף לצאת לגמרי מהבית, או דוקא לילך למקום אחר בבית, דדמי למחזיר פניו. ועיי' מ"ב סי' רע"ו ס"ק י"ג י"ד דמשמע דאף לרשב"א חייב רק להחזיר פניו ולא לצאת מביתו. (ועיי' ריטב"א דכ' דצריך לצאת מביתו).

לד) ובמאירי פירש דברי הירושלמי כהגירסא ש"מ לצורכו ולצורך ישראל אסור, ומפרש דההוכחה מדמעיקרא החזיר פניו אף שהדליק גם לצורך עצמו. וש"מ דלצורכו ולצורך ישראל אסור, ולפי"ז לבסוף שראה שהשתמש מיד לאור הנר, ש"מ דעיקר דעתו לצורך עצמו. [וכנ"ל בשם רש"י].

ור' יונה נמי ס"ל דמעיקר הדין אסור, אלא דמ"מ אין מטריחין לצאת מביתו ושמואל לא היה בביתו אלא בבית העכו"ם ולכך החזיר פניו. ור' אליעזר פליג דאף בבית העכו"ם מ"מ אחר שמתארח שם הוי טירחה לצאת, וש"מ דלא אמרינן אין מטריחין לצאת. [ולפי"ז מוכח דלר' אליעזר אף מטריחין לצאת ולא רק שצריך להחזיר פניו]. ונמצא דלכו"ע לצורכו ולצורך ישראל אסור.

ובגמ' איתא מחצה על מחצה אסור, וברש"י פי' דספק אם עשה עבור העכו"ם או עבור הישראלים. אבל בדף קנא' א' הביא ד"מ דאסור בודאי כיון שעשה גם לצורך ישראל. והיינו כהירושלמי עפ"י המאירי והא דשמואל חזר בו כשראה שהשתמש בו הגוי, הוא משום שעשה בעיקר לצורכו וכדפירש"י בסוגיין.

לה) והנה הרשב"א דס"ל דלצורכו ולצורך ישראל מותר, מבואר מתחילת דבריו דעיקרו לצורך עצמו עבד ולכך מותר אף שעשה גם לצורך ישראל. ולכאורה זה דומה למש"כ רש"י בהא דלבסוף החזיר פניו לנר משום דעיקר דעתו לצורך עצמו, וא"כ ש"מ דרק כשעשה לצורך שניהם ממש אסור, אבל בלא"ה מודה רש"י (והמאירי) לשיטת הרשב"א דלצורכו ולצורך ישראל מותר, משום דעיקר דעתו לצורך עצמו. ונמצא דליכא פלוגתא לדינא. וכבר העיר בס' גנזי חיים (לזקני בעל האולם המשפט) סי' רע"ו, ועיי' דכל שהיה עושה המלאכה גם אם לא הוה ישראל שם מותר.

ובעיקר הנדון בלצורכו ולצורך ישראל, לכאורה מוכח דשרי מדאמר רבא דהיכא דשייך נר לאחד נר למאה מותר אף בפניו ואף שמכירו, [ולשיטת תוס' אביי לא פליג ע"ז, וגם לרש"י דאביי פליג מ"מ הלכה כרבא]. ועי' רשב"א סוף פירקין וצ"ע כוונתו. וע"ע מ"ב סי' רע"ו בביאור"ל שהאריך בסוגיא זו.

## שבת דף ע"ג א' - המשך מלאכות

א) מתני' הזורע, בשיעור מלאכת זורע ע"י רמב"ם פ"ח ה"ב שהוא בכל שהוא והאחרונים הוכיחו כן מהתוס' פסחים מ"ז א' ע"י מנ"ח זורע ד', אולם מדברי רש"י במתני' ד"ה האופה שכתב ושיעורן של אלו בכגורגרת חוץ מחורש, משמע דזריעה נמי שיעורו בגורגרת. כן הוכיח בפמ"ג בפתיחה להל' שבת. ובמנ"ח כתב שאף לרש"י שצריך שיעור היינו דוקא לענין שבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה, אבל לענין כלאים ושביעית שיעורם בכל שהוא. [ומזה נראה דשם המלאכה הוא בכל שהוא, אלא דדין שיעור הוא בגורגרת, ונפ"מ דשייך בזה דין חצי שיעור אסור מה"ת ע"י להלן].

ב) כתב המגן אבות שמהות הזריעה היא כשמכסהו לזרע בקרקע, אולם באגלי טל - זורע ס"ק ז' כתב דאף בלא שמכסהו בעפר חשיב זורע, אלא שגם לאחר שהניח בקרקע אם חפהו בעפר חייב משום זורע וכע"ז כתב המנ"ח סוף זורע. וע"י להלן.

ג) זורע בלא שהשריש - האחרונים נקטו בפשיטות דזורע חייב אף שהשריש לאחר השבת דהא סתמא דמילתא אינו משריש באותו היום אלא לכה"פ לאחר ג' ימים. (ע"י פסחים דף נ"ה ב'. כן הוכיח המנ"ח) וש"מ דחייב על ההכנסה בקרקע לחוד. ונחלקו האחרונים בגדר הדבר.

הרש"י במתני' נקט דהמלאכה בעצמותה היא במה שהשריש אלא שחיובו על פעולת הזריעה הגורמת שיריש, דומיא דאפיה שחייב על ההכנסה לתנור, ומ"מ עיקר המלאכה היא במה שנאפה הפת, ורק דמעשה המחייב הוא במה שהכניס לתנור. ומעתה כשם שבאפי' אם רדה הפת קודם שתיאפה פטור כדאיתא בגמ' דף ד' א'. הי"נ בזריעה אם עקר הזרע קודם שיריש פטור. ומעתה למד הרש"י לאידך גיסא. דכשם שבזריעה חייב אף שהשריש לאחר השבת, הי"נ באפיה חייב אף שנאפה לאחר השבת.

אולם במנ"ח (זורע), כתב דלא דמי זריעה לאפי', דבזריעה המלאכה היא עצם ההכנסה לקרקע ולא על מה שהשריש לבסוף, ואף אם לבסוף לא השריש חייב. ולא זו בלבד, אלא אפי' אם היה דעתו להוציאה תיכף מן הקרקע הוי כבונה ע"מ לסתור שחייב, ומשו"ה חייב אף שהשריש לאחר השבת, דעיקר המלאכה היא ההכנסה לקרקע, ולא דמי לאפי', ומעתה אין להוכיח מכאן דבאפי' אם נאפה לאחר השבת נמי חייב. דלהאמור שאני הכא דההכנסה היא האסורה.

וכ"מ במגן אבות כדעת המנ"ח, [שכתב שחייב עוד קודם שהשריש ומשמע אף אם לבסוף לא השריש] אלא שמדבריו מבואר שדוקא בזורע אדעתא שיריש שחיובו על הפעולה הגורמת להשרשה, אבל אם היה דעתו מתחילה לעוקרו שלא ישריש לא חשיב זורע.

ד) ובשביית השבת זורע ס"ק ט' הוכיח כהמנ"ח שחייב אף אם לא השריש לבסוף, מהא דתנן בתרומות פ"ב מ"ג הנוטע בשבת שוגג יקיים מזיד יעקר משום קנס, ולדברי הרש"י אף בשוגג יהא חייב לעקור כדי לבטל המלאכה דומיא דאפיה דלולי שרדיה אסורה מרדבנן, חייב לרדות. וע"כ דעצם הזריעה היא במה שהכניס לקרקע. ולכן חייב אף שהשריש אחר השבת, אבל באפיה כשנאפת לאחר השבת פטור.

וע"ש מכתב הגרצ"פ זצ"ל שהביא מחלוקת קדומה בזה. ודעת מהר"ם ב"ח כהרש"י, והא דחייב אף שהשריש בחול, הי"ט כדכתב הנמוק"י בב"ק דזורק חץ נחשב שהכל נעשה בשעת זריקת החץ והי"נ אם השריש לבסוף נחשב שכבר בשעת זריעה נעשת ההשרשה (מצד הגברא). ועצ"ע מההיא דתרומות, ותי' שם דמתני' דתרומות מייירי לאחר השרשה.

חצי שיעור במלאכות שבת

ה) בשו"ת חכם צבי סי' פ"ו כתב דבמלאכות שבת לא אמרינן ח"ש אסור מה"ת דדוקא באיסורי אכילה שייך ח"ש, דילפינן מכל חלב, משא"כ באיסורי מלאכה. אולם להלן דף ע"ד א' אמרינן וכי מותר לאפות פחות מכשיעור, ופירש"י דחצי שיעור אסור מן התורה. וע"י מאירי דף ג' ע"ב דכותב אות אחת אסור מה"ת. וכ"כ הרש"י דף ק"ד ע"ב.

ובתוספתא ביצה פ"ד ה"ב איתא האורג חוט אחד וכו' והכותב אות אחת וכו' וחכמים אומרים בין בשבת בין ביו"ט אינו חייב אלא משום שבות. ומבואר דליכא איסור מה"ת בחצי שיעור. וכן הוכיח בחלקת יואב יו"ד סי' ט'. וכדעת החכ"צ. אולם מצינו לאידך גיסא בתו"כ פ"ר אחרי מות, מנין שלא יכתוב אות אחת וכו' תלמוד לומר וכל מלאכה. ומבואר דח"ש אסור מה"ת. ואמנם צדקו דברי החכ"צ דליכא למילף מכל חלב. אבל מ"מ לדינא מבואר דאסור מה"ת. דאיכא ילפותא מיוחדת למלאכות שבת. והביאו בשם מהרש"ם דאסמכתא בעלמא היא.

ו) ובפמ"ג בפתיחה להל' שבת נקט דאסור מה"ת. אולם בהעברת ד"א מותר בפחות מד"א, וכדמוכח מהא דבמקום פסידא התירו לטלטל פחות פחות מד"א, וע"כ דליכא בזה איסור מה"ת. ויסוד דבריו דהיכי דחשיב מלאכה אלא דבעינן שיעור, בזה אסור ח"ש. אבל במעביר פחות מד"א לאו מלאכה היא. ויש להוכיח כן מדברי רש"י ע"ג א' (בסוגיא דלעיל) ד"ה דלא מיכוון לזריקה דארבע, "ובציר מהני לאו שם זריקה עלה".

ז) והנה בתוס' במתני' ד"ה העושה נתקשו מ"ט פירש התנא שיעור בעושה ב' בתי נירין וכן באורג ובכותב. ולא פירש השיעור בשאר מלאכות. ובסי' מגן אבות ת"י דבכל המלאכות אסור אפי' חצי שיעור מה"ת. אבל במלאכות אלו דנקט התנא שיעורן, בפחות מהשיעור לאו שם מלאכה עלה ומותר מה"ת, והיינו כיסוד הפמ"ג הנ"ל, אלא דמחלק בין המלאכות בזה. וע"י בחזון יחזקאל על התוספתא ביצה פ"ד הנ"ל, שחילק כע"ז דחצי מלאכה באיכות מותר מה"ת, אבל בעשה מלאכה גמורה בחצי שיעור בכמות, כמו מבשל כחצי גורגרת, אסור מה"ת. ועפ"ז ביאר התוספתא דכותב אות אחת ואורג חוט אחד, חסר בעצם המלאכה, והיינו כדברי המגן אבות, ולפי"ז אין ראוי מהתוספתא לדברי החכם צבי שנקט דבכל המלאכות ליכא איסור ח"ש, ולא קשה על רש"י שכתב דחצי שיעור אסור מה"ת, דדוקא בהני מלאכות כאריגה וכתובה סברה התוספתא דמותר מה"ת.

ח) תוד"ה הקושר והמתיר צ"עאי מחייב במתיר שלא ע"מ לקשור, הרא"ש בסי' ו' מסיק דפטור דבעינן דומיא דהואי במשכן וע"ש בתפארת שמואל דברמב"ם משמע שחייב, וה"ט דלא דמי לסותר ושאי"ד דהתם לא חשיב תיקון משא"כ במתיר דהוי

תיקון בפ"ע לא איכפת לן דלא הוי במשכן, ויל"ע דלפ"ז לא הוי טעמא משום דבעינן דומיא דמשכן אלא משום מקלקל, וברש"י כתב דקורע שלא ע"מ לפור לא הוי במשכן, ובאמת בח"י הר"ן כתב דהא דלא קתני סותר ע"מ לבנות, דפשיטא דהא מקלקל הוא, ועי' ביאוריה"ל סי' ש"ז ד"ה ודינו שהקשה על הרא"ש דאפי' בקורע חייב כשיש בו תיקון, הרי דחשיב שפיר דומיא דמשכן, ועי' דלהש"ס בע"ב.

ט) ע"ג ב', הזורע והזומר והנוטע והמבריק והמרכיב - כולן מלאכה אחת הן. רש"י כתב שכולן אבות הן אלא שזורע בזרעים ונוטע באילן. אבל זומר תולדה דנוטע הוא. ובר"ח כתב דאף נוטע הוי תולדה, וזומר הוי תולדה דתולדה. וכ"כ הרמ"ך הובא בכס"מ פ"ז ה"ב דכולן תולדה דזורע הן, דדוקא מה שהיה במשכן חשיב אב, [יל"ע לדבריו מ"ט אופה חשיב אב והלא במשכן היה מבשל כדאיתא בגמ' דף ע"ד ב'. וי"ל].

והרמב"ם פ"ז ה"ג כתב להיפך דכולן אבות הן ואפי' זומר. (ומה דאיתא בגמ' מעין מלאכה אחת הן, היינו דדומה לו ממש, ולא הוי תולדה) ומה דאיתא בגמ' זומר משום נוטע היינו מצד המציאות דדומה לנוטע. [ועי' ריטב"א דמשמע כהרמב"ם, אולם בשיטה להר"ן כתב כלשון הריטב"א, ואח"כ כתב דזומר הוי תולדה].

אמר ר' אחא וכו', א"ר אמר, זומר חייב משום נוטע, והנוטע והמבריק והמרכיב חייב משום זורע ומפרשין אף משום זורע, ופירש"י דאי עביד להו בהדי זורע מחייב חדא. ומשמע זומר דחייב רק משום נוטע ולא משום זורע. היינו דאי עביד זריעה וזמירה חייב שתיים. וקשה מ"ש מנוטע גופיה דאי עביד עם זריעה חייב אחת. ועוד הקשה הריטב"א דלעיל איתא כולו מלאכה אחת הן, כלומר דאין חייב אלא אחת. ותי' לשיטת רש"י דלעיל מיירי שעשה את כולן כלומר שעשה גם נטיעה ובזה חייב אחת. אבל כשרק זורע וזומר חייב תרתי. וסיים שנמצא ריבוי המלאכות מיעוט הקרבות וצריך ביאור. ואולי י"ל עפ"י מש"כ רש"י ב"ק ב' ב' (עי' בח"י רא"ל סי' ז') דהא דבאב ותולדה חייב אחת, פירושו שחייב על האב ולא על התולדה, ולפ"ז י"ל דכשעשה גם נטיעה חייב עלה טיעה ופטור על הזמירה, ועל הזריעה חייב אחת עם הנטיעה דתרויהו שם אחד, ועצ"ב.

י) גמ' הזורע והחורש וכו' תנא בא"י קאי דזרע ברישא והדר כרבי, ופירש"י דא"י קשה היא ואין יכול לכסות בלא חרישה, ואשמעינן דהא נמי חרישה. וכוונת רש"י כמש"כ במנ"ח - חורש א', דודאי גם בא"י חורשים קודם הזריעה אלא שחורשים גם לאחר הזריעה לכסות הזרעים, וזהו שהכריח רש"י שיש כאן חידוש דין. [ועי' שיטה להר"ן]. אולם עי' ראש יוסף שהרמב"ם לא הביא דין זה דחרישה שניה חייבים עליה משום חורש. וכתב דהרמב"ם מפרש דבא"י היו חורשים רק אחר הזריעה ולכך נקט התנא זורע ואח"כ חורש שזהו דרך חרישה דידהו. ובאמת אין בזה חידוש. ולפ"ז לא מבואר בגמ' דין חרישה שניה, ואפשר דמילתא דפשיטא היא דהוי חורש, ולכך לא הביא זאת הרמב"ם.

ובעיקר דברי רש"י דאשמעינן שחרישה שניה הוי נמי חרישה, כוונתו דלא נימא כיון שמסייע להזרעים לצמוח הוי זורע ולא חורש, וקמ"ל דהא נמי חרישה הוי. [ובאמת גם חרישה ראשונה היא עבור הזריעה. עי' מנ"ח (חורש ב') דהוכיח כן מפסחים מ"ז ב' דחורש בצונמא שאין ראוי להצמיח אינו חייב משום חורש. אלא דהתם הוא קודם הזריעה, ובזה אחשבא רחמנא למלאכה בפני עצמה, (וגם ד"ל דקודם שיש זרעים לא נחשב שמועיל לזריעה אלא רק מכין לזריעה) אבל כשיש כבר זריעה, איכל"מ דדמי לזריעה. וקמ"ל דהא נמי חרישה היא].

יא) ועי' מנ"ח חורש-א', שהביא מרש"י פסחים מ"ז ע"ב דחרישה שניה חייב עליה משום זורע. וכתב המנ"ח דתרויהו איתנהו. דהוי גם חורש וגם זורע. ובמלאכת זורע כ' כתב באו"א, דלדעת רב יוסף במו"ק דף ב' חרישה שניה הוי זורע ולא חורש. ועי' בסמוך.

והנה במו"ק דף ב' ע"ב נחלקו אמוראים במנכש ומשקה, לרבה חייב משום חורש ולר"י משום זורע. ובתוס' שם ביארו מחלוקתם דהתם עצם המעשה דומה יותר לחרישה שמרפה את הקרקע, אבל עיקר מחשבתו היא להועיל להצמיח, שע"י שמסיר העשבים הרעים, יש כח בארץ להצמיח את העשבים הטובים. ובזה פליגי, דרבה ס"ל דהולכים אחר הדמיון כלומר שכיון שצורת המעשה דומה יותר לחרישה הוי חורש. ור"י ס"ל דהעיקר הוא המחשבה, וכיון שעיקר כוונתו להצמיח, הוי זורע. ולפ"ז כתב המנ"ח זורע ב', דלרב יוסף, גם חרישה שניה חייב משום זורע ולא משום חורש, דומיא דמנכש. אולם יש לדחות דחרישה שניה הוי ממש חורש, וא"כ אע"ג דמהני לזרעים מ"מ דמי טפי לחורש, [והרי גם חרישה ראשונה מהני לזרעים ואעפ"כ חייב משום חורש, ה"נ י"ל בחרישה שניה עי' לעיל] וכע"ז מבואר בחזו"א שביעית סי' י"ח א'. ועי' מצפה איתן כע"ז.

יב) גם במש"כ המנ"ח (חורש) לדעת רש"י בפסחים, דבחרישה שניה חייב גם משום חורש וגם משום זורע. יל"ע מסוגיא דמו"ק הנ"ל דמבואר לדעת רבה ורב יוסף דחייב רק משום חורש או משום זורע אבל תרתי לא מחייבין. ורק לדעת אב"י שם חייב משום שתייהן. ואמנם עי' מ"ב סי' של"ו שדעת הרבה ראשונים לפסוק כאב"י. אבל לרבה ור"י לכאורה א"א לומר כן. [וניתכן עוד דאף לאב"י בחרישה שניה א"א לחייבו שתיים. דהתם קעביד תרתי שמרכך הקרקע וגם מסיר העשבים המחלישים כחה, אבל הכא רק מרכך הקרקע כדי שיקלטו הזרעים. ואפשר דהכא נמי איכא תרתי, דע"י החרישה יוכל לכסות את הזרעים]. אכן לפי מה שיתבאר להלן אות י"ג בתי' ד' (וכן באות ט"ו באו"א) א"ש דמודו רבה ור"י דהיכא דשייך ב' מלאכות חייב שתיים. והנה לפי המבואר בגמ' ורש"י דמיירי הכא שחורש לכסות הזרעים ומבואר דעדיין לא כסה את הזרעים, ובזה מיירי מתני' דקתני זורע ואח"כ חורש, וחזינן דחייב משום זורע אף קודם שכסה הזרעים, וזה דלא כהוגן אבות, כן הוכיח באגלי טל (זורע ז'), ואמנם כמשכסה אח"כ את הזרעים חייב נמי משום זורע (דומיא דמגיס דחייב משום מבשל) עי' בגמ' מכות כ"א ב'.

יג) גמ' אמר רב כהנא הזומר וצריך לעצים חייב שתיים אחת משום קוצר ואחת משום נוטע, בגמ' מו"ק הנ"ל מקשה אב"י על רבה ורב יוסף דנחלקו במנכש אי חייב משום זורע או משום חורש, ואמאי לא יתחייב תרתי. דומיא דזומר וצריך לעצים. והגמ' לא תירצה.

ומצינו כמה שיטות בזה. א) התוס' שם כתבו דלאו קושיא היא דרבה ורב יוסף פליגי על רב כהנא. וס"ל דחייב אחת. ב) הריטב"א שם כתב דגם לרבה ורב יוסף חייב שתיים והתם מיירי ביו"ט דאין חילוק מלאכות ביו"ט ובזה נחלקו משום איזה מלאכה צריך להתרות בו, ופליגי למה דומה יותר. ג) בדעת הרמב"ם א"א לתרץ כנ"ל. דפסק הרמב"ם כרב יוסף דמשקה זרעים חייב משום זורע (ואף בשבת ודלא כריטב"א) וגם פסק כרב כהנא דזומר וצריך לעצים חייב שתיים. ועי' או"ש שתי' דסברי רבה ור"י דלא דמיין אהדדי. דזומר וצריך לעצים עושה ע"י פעולה אחת שני מעשים נפרדים לגמרי, שפועל בעץ שמסלק ממנו את

הענף וזהו זומר דחייב משום נוטע שע"י העץ מצמיח פירות. ומלבד זאת פועל בענף עצמו שעוקר ממקום חיבורו. ובכה"ג חייב שתיים. משא"כ התם שפועל בקרקע עצמה שמכשירה להצמיח, ע"י ב' תועלות שמרכבה וגם שנוטל העשבים המחלישים כוחה. ותרויהו חד ענינא ולכך חייב רק אחת. (ד' יש שפירשו דרבה ורב יוסף דסברי דאין חייב שתיים. לאו משום דא"א לחייב שתי חטאות על מעשה אחד. אלא דלרבה לא הוי זורע כיון שדומה לחורש. ולר"י לא הוי חורש כיון שכוונתו להצמיח. והכי משמע בגמ' שם דאמרינן דלרבה המנכש בכלאים אינו לוקה אלא לר"ע דס"ל דמקיים כלאים לוקה, אבל לרבנן לא. דליכא לחייבו משום זורע אלא משום חורש, וחורש בכלאים מותר. ומבואר דאף במקום שאין עוד איסור לא הוי זורע. ועי' חזו"א שביעית סי' י"ח א'. וברש"י שם מבואר לכאורה דלא כן. ועי' מנ"ח (זורע ב'). ומאירי מו"ק שם. ובקרי"א בסוגיין.

(יד) ובעיקר הדבר אם אפשר לחייב על מעשה אחד משום שתי מלאכות, עי' שביתת השבת (מעשה חושב דף יד) שהאריך להוכיח שכ"ז שייך דוקא כשעושה במעשה אחד שתי תועלות נפרדות ובה י"ל דחייב שתיים. אבל כשעושה דבר אחד, ונכלל בו שתי מלאכות כמו המדבק עצים דדמי גם לבונה וגם לתופר, ודאי דא"א לחייבו שתיים. [והביא שכ"כ באגלי טל (זורה-ב') ובמרכבת המשנה פ"י ה"ד. וזה דלא כמנ"ח (בורר) ואמרי בינה. עש"ה].

(טו) שם. אמר רב יוסף האי מאן דקטל אספסתא חייב שתיים, אחת משום קוצר ואחת משום נוטע. [עי' אגלי טל (זורע כ') דלכאורה הו"ל למימר משום זורע]. ומבואר בגמ' דלרב יוסף נמי אפשר לחייב שתיים. והקשו מכאן על התוס' במו"ק דף ב' שכתבו דרבה ורב יוסף פליגי ארב כהנא בזומר וצריך לעצים. וצ"ע דהא רב יוסף גופיה ס"ל הכי. (ועי' בריטב"א), ועי' קרן אורה בסוגיין דהכא מיירי שנתכוון לשתיים, ובה לכו"ע חייב שתיים. [ויסוד זה מבואר במאירי במו"ק ע"ש].

דף ע"ג ב'

(טז) אמר ר"כ זומר וצריך לעצים חייב שתיים וכו' אר"י האי מאן דקטל אספסתא חייב שתיים אחת משום קוצר ואחת משום זורע. ובתוס' כתבו דהא דבעינן צריך לעצים, הוא אפי' לר"י דמחייב במלאכה שא"צ לגופה, דלא מקרי בעצים קוצר אלא בענין זה. ובנשמת אדם כלל י"א כתב דדוקא בעצים קאמרי התוס' דאין חייב משום קוצר אלא בצריך לעצים וכמו שמדויק בלשונם. אבל בשאר דברים אף באין צריך לעצים חייב משום קוצר. ודייק לה מלשון הגמ' וכ"ה בלשון הרמב"ם דבזומר נקט צריך לעצים, ובקטל אספסתא לא אמרינן דצריך להם, ומשמע דבכל גווני חייב.

וכדבריו מבואר במהרש"א בסנהדרין דף כ"ו, ע"ש שמבאר דברי התוס' שם דבצריך לעצים דווקא חייב משום דאיתעבידא מחשבתו אבל בשביעית דלא תלוי במחשבתו פטור, וביאר שם דבעצים בסתמא לא חשיב קצירה. וכוונת דבריו, באגלי טל (חורש ז' ס"ק ט') פירש דקוצר שייך כשמפריד פרי ממקום חבורו לאילן או כשעוקר אילן וכדו', אבל כשחותך חתיכה מהעץ אין זה תולש ממקום חבורו אלא חותך הדבר עצמו לשנים. (ועי' ס' דבר אברהם ח"א סי' כ"ג א') מיהו לפי"ז לא מובן מ"ט בצריך לעצים יתחייב משום קוצר, ונראה דכוונת המהרש"א דסתם עצים אין דרך לקוצרם בשביל העצים אלא בשביל להשביח את העץ, והרי הוא מקלקל את מה שקוצר, ורק בצריך לעצים אחשבינהו. וזה מהני דוקא בשבת ולא בשביעית.

ובקרי"א בסוגיין חולק על המהרש"א, דלאו דוקא בעצים כתבו התוס' דבעינן שיהא צריך להם, אלא בכל קצירה, וכן האריך בזה באמרי בינה סי' ל"ב לדחות דברי הנשמ"א. והנה לשון התוס' מדויק כהמהרש"א והנשמ"א דכתבו דלא מקרי "בעצים" קוצר, אבל בתוס' רא"ש לא כתב תיבת בעצים. ומשמע כהקרי"א והאמ"ב. ובאגלי טל שם הוכיח מתוס' מו"ק ב' דאף בשאר דברים לא מקרי קוצר. ונקט דזו פלוגתא בתוס'.

(יז) והנה התוס' כתבו דכשאין צריך להם אין נחשב קוצר, ודימו זאת לקורע שלא על מנת לתפור ומוחק שלא ע"מ לכתוב, ולסוחט כבשין לגופן דשרי משום שאין דרך דישה בכך. והקשה הקרי"א לדברי המהרש"א מה הדמיון להתם. [ובשלמא לכבשים שסחטן לגופן י"ל דכמו דהתם כשאין דרך דישה בכך לא חשיב סחיטה, ה"נ כשאין דרך לקצור, לא חשיב קצירה. וכמש"כ דכוונת המהרש"א משום שאין רגילות לקצור עבור העצים]. ונראה בדעת המהרש"א דהתוס' הוכיחו דהכוונה מגדירה את המלאכה דומיא דקורע ע"מ לתפור דכוונתו משוי למלאכה.

(יח) והקרי"א כתב דטעמא דתוס' משום דהוא מקלקל כשאין צריך לעצים, ע"ש.

וכן מבואר בביאוריה"ל סי' ש"מ (ד"ה לא נתכוון) דטעמא דתוס' משום מקלקל, ועפ"י ביאר מה שהשוו התוס' לקורע שלא ע"מ לתפור, דהתם נמי טעמא דפטור משום דמקלקל, אבל כשיש בו תיקון אע"פ שלא קרע ע"מ לתפור חייב, וכדמוכח מהא דקורע על מתו חייב. [ודלא כמו שנקט הרעק"א בדעת תוס' וכדלהלן].

מיהו צ"ע טובא לפי"ז, מה הוצרכו התוס' להוכיח מקורע וממוחק דמקלקל פטור, והרי בכל המלאכות הוא כן דמקלקל פטור. וצ"ל דבמלאכות אלו גרע משאר מקלקל, דהכא כשמקלקל אין זה מלאכה כלל. [ע"ש בלשון המ"ב דכתב דאין זה מלאכה] דמהות המלאכה הוא התיקון שבדבר ולא הפעולה עצמה, ולכך כשאין צריך לעצים לא הוי מלאכה, וזהו שלמדו התוס' מקורע שלא ע"מ לתפור דהתם נמי אין הקריעה עצמה המלאכה, אלא התיקון שבה, וזהו כשקורע ע"מ לתפור.

(יט) ועדיין יל"ע דאי הכא חשיב מקלקל, א"כ מה הוצרכו התוס' לחידוש זה דהכא לאו מלאכה היא, תיפו"ל דיפטור משום מקלקל, אף אי נימא דהוי מלאכה. ויתכן דיש נפ"מ בזה אם אסור מדרבנן, דאי משום מקלקל, אסור מדרבנן. אבל אי משום דלאו מלאכה הוא, מותר לכתחילה. וכן משמע בההיא דכבשים שסחטן לגופן דשרי לכתחילה, וה"ט דלאו מלאכה היא.

אמנם עי' באמרי בינה סי' ל"ב שנסתפק בזה בקוצר וא"צ לעצים אם אסור מדרבנן. ובסו"ד הוכיח מגמ' דף פ"א דעכ"פ אסור מדרבנן אע"ג דלאו מלאכה היא. ע"ש. וכמו"כ בקורע שלא ע"מ לתפור, עי' בריטב"א דף קמ"ט א' דמוחק שלא ע"מ לכתוב אסור מדרבנן, וכן נקט הרעק"א ביצה דף ל"ב א' בפשיטות דקורע שלא ע"מ לתפור אסור מדרבנן. [ושמא י"ל דס"ל דטעם הפטור הוא רק משום מקלקל, ולא משום דאין זה מלאכה, וכמשמעות הרמב"ם פ"א הי"ז, וכ"ה בחי' הר"ן במתני', ודלא כשיטת התוס'. ועי' פמ"ג סוף סי' ש"י בא"א שנסתפק בדין זה. ועי' בכ"ז בספר האיר יוסף סי' נ"ב]. עוד נפ"מ בזה עי' במגיה לחי' הר"ן לעיל במתני', דנפ"מ לרש"י ב"ק דף ל"ה א' דבמקלקל חשיב ח"מ שוגגין לענין קלב"מ אבל אי לאו מלאכה היא ליכא קלב"מ.

כ) והנה הרעק"א בגליון הש"ס, נחלק על המ"ב בכוונת התוס', וס"ל דאף אם אינו מקלקל פטור, גם לענין קוצר וגם לענין קורע שלא ע"מ לתפור. דהנה התוס' כתבו דבא"צ לעצים פטור אפי' לר"י דס"ל משאצ"ל חייב, ומשום דלא חשיב קוצר. ומשמע דלר"ש דס"ל דמשאצ"ל פטור נוחא לתוס'. והקשה הרעק"א דהכא אע"ג דלא נתכוון לעצים, מ"מ הרי נוחא ליה בעצים להשתמש בהם, ובכח"ג חשיב צריכה לגופה, [וכדמוכח מהגמ' להלן ק"ג בתולש עולשין ואין מתכוון לפיות הקרקע, ומ"מ בארעא ידיה חייב ורק בארעא דחבריה פטור דלא נוחא ליה]. ומבואר דנקט הרעק"א דהכא מיירי באופן שמשמש בעצים, אלא שלא קצר עבור זה, וע"ז כתבו התוס' דפטור דומיא דקורע שלא ע"מ לתפור. והרי בכח"ג אינו מקלקל אלא מתקן, ולדבריו לא יתכן פירוש המ"ב. והרעק"א לשיטתו גם למד בדברי התוס' שהוכיחו מקורע ע"מ לתפור, דאף בגוונא דהוי מתקן בעינן שיהא דוקא ע"מ לתפור, שזוהי מהות המלאכה. והקשה ע"ז מהא דקורע על מתו דחייב. ובדעת המ"ב צ"ל דמפרש דהתוס' מיירי באופן שאינו צריך לעצים כלל אלא הולכים לאיבוד, וכן כתב בתהילה לדוד סי' ש"כ ס"ק כ"ד דלא בעינן שיכוון לעצים, אלא כל שניחא ליה בעצים חייב, וכן הוא בסוחט כבשים לגופן, ודלא כהרעק"א. [מיהו בספר האיר יוסף סי' ו' ציין למ"ב סי' ש"כ כ"ד דמשמע כהרעק"א בזה, ובבי מדרשא אמרו דאף כשמשמש בעצים וניחא ליה בזה, מ"מ יש לו הפסד בזה וחשיב מקלקל ורק כשמכוון לזה להדיא חשיב תיקון, ועי' תוס' חולין דף ח' ד"ה מותר. ולפ"ז אי"ש דברי המ"ב. וצ"ל].

ולדעת הרעק"א הא דבעינן צריך לעצים, הוא ע"ד המהרש"א דהמחשבה משוי לה למלאכה. אלא דנראה דס"ל שכן הוא בכל קוצר ולאו דוקא בעצים, ויל"פ דהמלאכה היא היצירה במה שהופך העץ ממחובר לתלוש, וזה דוקא כשמכוון לזה, אבל בלא"ה הרי הוא מתעסק במחובר להוריד ממנו את העץ. ומה שנוצר ממילא שיש לו עץ תלוש הרי זה כנעשה מאליו. ע"י עוד בנשמ"א כלל י"א שחידש, דכל דברי התוס' הם כשזומר כדי להצמיח, דבכח"ג לא מחייב משום קוצר אלא כשצריך לעצים, אבל כשאין זומר כדי להצמיח, בכל גוונא חייב משום קוצר. וכ"ז שייך רק אי נימא דהכא לא חשיב מקלקל, וכהרעק"א דיש לו שימוש בעצים. ועי'.

כא) ובעיקר דין קורע ע"מ לתפור. דנחלקו הרעק"א והמ"ב בכוונת התוס'. אי כוונתם דבעינן דוקא ע"מ לתפור או סגי בע"מ לתקן. עי' קה"י סי' ל"ו דמוכח כהרעק"א מדברי התוס' בע"א וכדהוכיח הרעק"א גופיה, מדמספק"ל לתוס' במתיר אי בעינן ע"מ לקשור או לא. והוכיחו מפירש"י בדף ע"ד ב' דמפרש דמיירי בב' חוטין זה כנגד זה דשרי חד ומניח חד, דש"מ דלא בעינן ע"מ לקשור, והתם הרי הוא מתקן, ואעפ"כ דנו התוס' אי בעינן ע"מ לקשור. וע"כ דלא סגי במה שמתקן, אלא צורת המלאכה היא ע"מ לקשור, וה"נ בקורע ע"מ לתפור.

ובאבנ"ז סי' קפ"ו הוכיח מתוס' גיטין דף י"ט (ד"ה מוחק) שכתבו דבעינן מוחק ע"מ לכתוב וגם שלא יהא מקלקל, ומשמע דתרת"י קאמרי שיהא מתקן ושיהא ע"מ לכתוב. וה"נ בקורע ע"מ לתפור. ולאידך גיסא מרש"י דף ל"א ב' מבואר דרק משום מקלקל הוא. ע"ש. ובחי' הר"ן במתני' מוכח ג"כ דפטורו רק משום מקלקל. [ומדבריו נראה דמדין מקלקל דכל מלאכות שבת פטור, וכ"מ ברמב"ם פ"א הי"ז וכנ"ל ולא כמש"כ לעיל אליבא דהמ"ב דהכא לאו מלאכה היא כלל].

ובמה שהקשה הרעק"א מהא דקורע על מתו חייב אע"פ שאינו ע"מ לתפור, עי' באבנ"ז סי' קפ"ו דהתם נמי חשיב ע"מ לתפור כיון דעומד לחזור ולתפור. ואע"פ שלא קרע להדיא על דעת לתפור סגי בזה. ע"ש שהוכיח כן מהלבוש סי' ש"מ בפותח ספר שיש בצדי הדפים כתב, דחשיב מוחק ע"מ לכתוב. מיהו למש"כ לעיל דהרעק"א נקט בדעת תוס' דזומר וצריך לעצים דוקא כשדעתו להשתמש בעצים חשיב קוצר. ולפ"ז ה"נ בקורע ע"מ לתפור, א"כ לא אי"ש מקורע על מתו. ושפיר קשיא לרעק"א.

ובהגהות רא"מ הורו"ץ כתב דלעולם סגי בקורע ע"מ לתקן כל תיקון שהוא, אלא דכוונת התוס' דבקורע ע"מ לתפור לא סגי במה שראוי לתפור אלא בעינן שיהא על מנת לתפור, וא"ש.

כב) החופר גומא וא"צ אלא לעפרה, פטור עליה, וכו' האי מקלקל הוא. כתב המ"מ דדוקא בחופר במקום שהוא קלקול אבל אם היתה הגומא במקום שאין בו קלקול חייב עליה לדעת הרמב"ם שפסק כר"י דמשאצ"ל חייב עליה.

ובכס"מ פירש דכוונתו דבחופר בשדה חייב, ומשום חורש, וה"ט דהתם לא הוי מקלקל כיון דחזי לזריעה. וכ"כ המג"א ריש סי' ש"ד בדעת התוס' דף ל"ט ד"ה מפני דפטור לר"ש דס"ל משאצ"ל פטור עליה, וקשה דהא בסוגיין מבואר דאף לר"י פטור משום דמקלקל הוא, ותי' המג"א דמיירי כשדה וכהכס"מ דבכח"ג חשיב מתקן. ועי' חידושי הר"ן לדף ק"י א' דשדה עשויה לגומות. אולם באגלי טל (חורש - ו') כתב דמדברי רש"י בסוגיין משמע דאף בשדה הוי מקלקל, דזהו מש"כ ולזריעה נמי לא חזיא והיינו בשדה דאם הוי מכוון לעשות הגומא הוי מתקן וע"ז כתב רש"י דבא"צ לגומא אף בשדה פטור דלא חזי לזריעה. ועוד הביא מרש"י ביצה דף ח' שכתב ואין כאן בונה ולא חורש ומשמע דר"ל דבשדה אין בו משום חורש.

אולם מה שדייק מרש"י בסוגיין בפשוטו נראה דכוונתו דבבית לא חזי לזריעה וכדלעיל דבבית אין חייב משום חורש. וכ"מ בסיום דברי רש"י דכתב שאם היה צריך לה חייב משום בונה. וא"כ משמע דמיירי בבית. וכ"כ בד"ה מקלקל הוא - את ביתו. וא"כ י"ל דבשדה באמת חייב.

וע"ש באגלי טל, דתלוי בסוג הזרעים. דיש מיני זרעים שנותנים בתוך גומא ובזה הוי מתקן. אבל יש זרעים ששופכים על פני השדה ולא מכסים אותם. ובזה הגומא לא חשיבא תיקון ואדרבה הוי קלקול.

כג) שם, האי מקלקל הוא. עי' תוס' ר"ד לדף ק"ו דנראה מדבריו דהכא לא הוי מלאכה כלל דכיון דלא עומד לעשות גומא, אין זה בנין אלא מקלקל. ובחזו"א ג"כ כיון לזה, והוכיח כן מחופר גומא בשדה, דלא חשיב בונה כיון דאין עומד לבנין, וה"נ דכוונתה בחופר לצורך עפרה. ואמנם בתוס' ביצה דף ח' כתבו דאסור מדרבנן. אין כוונתם כשאר מקלקלים, אלא אף הכא דלאו מלאכה הוא, מ"מ אסור מדרבנן, דכל היכא דאי הוי נוחא ליה הוי מלאכה אסור מדרבנן, ובנוס"א י"ל דכיון דטעם הפטור משום מלאכת מחשבת כדאמרינן בחגיגה דף י', א"כ אסור מדרבנן כשאר מיעוטי דמלאכת מחשבת, [ובאמת יל"ע דאי בסתמא אינו עומד לבנין אלא כשמכוון להדיא לבנות, א"כ אמאי צריך טעמא משום מלאכת מחשבת אסרה תורה].

אמנם בדעת הרמב"ם פ"א הי"ז מפורש דה"ז מקלקל ופטור "אע"פ שעשה מלאכה". הרי להדיא דחשיב מלאכה אלא דפטור משום מקלקל. וכ"מ בתוס' חגיגה דף י' שכתבו דה"מ למינקט שאר מקלקלין.

כד) האי מאן דשדי פסא לדקלא וכו' ואחת משום תולש, ופירש"י דהוא תולדה דקוצר, וכ"ה ברמב"ם פ"ח ה"ג, ובאגלי טל קוצר י"ג כתב דדוקא בדבר שדרכו לקצור בכלי ותלשו ביד הוי תולדה, אבל אם דרך לתולשו הוי אב. ובאוי"ש פ"ז הי"ד הביא מהירושלמי דתולש הוי אב, אולם כתב שמהבלי שלא הביא זאת בהדי אבות דקצירה משמע דתולדה הוא.

מלאכת דש

כה) ר"פ האי מאן דשדא פיסא לדיקלא ואתר תמרי חייב שתים, אחת משום תולש ואחת משום מפרק. ונחלקו הראשונים על מה חייב משום מפרק. התוס' הביאו בשם רש"י שמפרק האילן ממשאו שעליו, וכ"כ הר"ן בשמו שמפרק התמרים מן הדקל. [ומדקדוק לשון הראשונים משמע דלתוס' בשם רש"י המלאכה היא באילן שמפרקו ממשאו, ולר"ן המלאכה היא בתמרים], והתוס' לא ניחא להו בזה ומפרשים שמפרק התמרים מן הקליפה העליונה. ובר"ן משמע שמסכים בעיקר פירוש רש"י אלא דס"ל דדוקא הכא חייב שבשעת תלישת התמרים מן האילן הרי הם מחוברים עדיין באשכול ורק בשעה שנחבט בקרקע נתלשים התמרים מן האשכול. (וצ"ע מאי נפ"מ ועי' להלן).

ובמנ"ח (דש-ב') כתב דהתוס' שמיאנו בפירש"י משום דס"ל דדוקא כשמפרק האוכל המכוסה פסולת וטמון בה, חשיב דש, אבל במגולה לא חשיב דש. והוסיף שרש"י גופיה כתב כן בדף ע"ד ד"ה וליחשוב נמי כותש דדמי לדש שמפרק מלבושה. וכ"כ בדף צ"ה ד"ה מפרק וכו' שפורק אוכל ממקום שנתכסה בה, והוי תולדת דש. וכן מבואר בפמ"ג בא"א ריש סי' ש"כ, [ועיי' במנ"ח שבאמת רש"י שלפנינו כתב דהכא הוי מפרק התמרים מן המכבדות, ויל"פ דהיינו שהמכבדות מכסות את התמרים, ודלא כדנקטו התוס' בדעתו].

ולפי"ז מבואר דפלגי הראשונים אם דוקא כשמפרק מן הכיסוי הוי דש או לא. אולם לכאורה רש"י סותר עצמו לפי מה שכתבו התוס' בשמו. ובשביתת השבת (דש-ה') כתב בדעת רש"י, דאם הפסולת מחוברת באוכל חשיב דש אפי' כשאנייה מכסה את האכל. [וכ"ה ברש"י כתובות דף ס']. ואם אינה מחוברת, בזה לא חשיב דש אלא כשמכסה את האוכל, ועיי' שהאריך בזה.

כו) ובדעת הר"ן לכאורה נראה דס"ל דאף כשאין מכסה הפסולת את האוכל חשיב דש, אולם בעיקר דבריו תמה המנ"ח, מאי נפ"מ אם בשעת התלישה מן האילן מתפרקים התמרים, או אח"כ בשעת נפילתם על הקרקע. ועי' שביה"ש שם שתי עפ"י דברי השיטה להר"ן דאין דישה במחובר, [וכעיי' ברש"י כתובות דף ס'], וביאור הדבר נראה שרק לאחר שיש עליו שם פרי, נקרא דישה במה שהוסיף בו תיקון שראוי לאכילה, אבל כשתולשו מן העץ כיון שרק עכשיו נוצר שם פרי, אין זה דש. [אולם ל"ע מהא דסוחט פירות חשיב דש, דמבואר שם סברא הפוכה, דכשהופך מאוכל למשקה חשיב דש, אבל בפירוק גרידא לא הוי דש. ועי' בזה].

כז) ולפי דעת רש"י והר"ן דבתלישת התמרים מן האילן חשיב דש, הקשו האחרונים א"כ התולש ענבים מהאשכול שלהם יהא חייב משום דש. ובאגלי טל (דש-ד') תירץ דכל דבר שדרכו לעשות בשעת אכילה לא חשיב דש. דאלי"כ יהא אסור לפצוע אגוזים. ובשביתת השבת הסכים עמו.

והאגלי טל הוכיח זאת מהא דשרי לקלוף שומין מקליפתן. אולם במשנת השבת הוכיחו מהרעק"א בשו"ע סוף סי' שכ"א שהביא בשם הפמ"ג דטעמא דלא חשיב דש משום דהקליפה בטילה להפרי. ומשמע דלא ס"ל סברת האג"ט. ועיי' שתי באו"א עפ"י סברת השביה"ש דדישה היינו שמתקנו להיות אוכל, אבל כשכבר היה עליו שם פרי, לא הוי דישה. וא"כ י"ל דאשכול ענבים לא תיקן הענבים, דגם בעודם באשכול הוי פרי. [ואין זה סותר למשנ"ת ועיל דמן דישה במחובר, כיון שקודם לכן לא היה פרי כלל, ודש היינו בדבר שהוא פרי. דכ"ז אם לא היה עליו חשיבות אוכל, אבל אם כבר מתוקן מצ"ע לאכילה ויש לו חשיבות אוכל בלא הדישה, אין זה דש].

כח) הזורה הבורר והמרקד היינו זורה היינו בורר היינו מרקד וכו' כל מילתא דהויא במשכן מע"ג דאיכא דדמיא לה חשיב לה. ובתוס' ד"ה מע"ג כתבו דלא חשיב מנפץ מע"ג דהויא במשכן משום דהיינו דש ממש אלא שזה בתבואה וזה בפשתן אבל זורה בבורר ומרקד הם שלשה דברים. (ועי' תוס' דף מ"ט ב' ד"ה ארבעים).

ובביאור החילוק בין המלאכות, עי' רש"י במשנה דף ע"ג א' דזורה היינו ברכת לרות, ובורר בידו, ומרקד בנפה. ובדף ע"ה ב' כתב דזה בקשין וזה בצרורות וזה בקמח, וצ"ב. ובר"ן במתני' כתב דברי רש"י במשנה ודברי רש"י בדף ע"ה ב', ועי' אגלי טל זורה-ג'.

ולדברי רש"י במשנה דבורר היינו בידו ומרקד הוא בנפה, צ"ב דמשמע דעיקר ברירה היא בידו. והרי בגמ' מבואר דבורר בנפה חייב חטאת וביד מותר לרב יוסף, וא"כ משמע דעיקר ברירה היד בכלי. ודוחק לומר דבנפה חייב משום מרקד, דא"כ מהו בורר לר"י דס"ל דביד מותר. וכבר הקשה כן בתורי"ד בדף קל"ח א', ואפשר דרש"י מיירי בבורר פסולת מתוך האוכל, והא דאמר ר' יוסי דבידו מותר היינו באוכל מתוך פסולת, (ולא פליג על רב המנונא בגמ' אלא בפשט הברייתא אבל לדינא ס"ל כוותיה ועי' ספר המכריע סי' כ"ג, דר"י ורב המנונא לא פליגי לדינא).

כט) ובדף קל"ח א' נחלקו רבה ור"ז במשמר אי מתרינן ביה משום בורר או משום מרקד, ואמרין התם דטעמא דר"ז דדמי למרקד שפסולת למעלה ואוכל למטה ה"נ במשמר פסולת למעלה ואוכל למטה, ופירש"י ולא דמי לבורר קטנית שהאוכל למעלה והפסולת למטה. מבואר דאף בכלי חשיב בורר כשהפסולת מטה. ולפי"ז ה"נ בנפה וכברה כשהאוכל הוא גס שהפסולת יורדת למטה הוי בורר ולא מרקד. מיהו יל"ע מדברי רש"י ע"ד א' ד"ה בקנון, שכתב דבורר קטנית בקנון ותמחוי האוכל למטה והפסולת למעלה. הרי דמציאות ברירת קטניות היא שהאוכל למטה, ולהיפך ממש"כ בדף קל"ח, וגם דנמצא שזה דלא כר"ז דס"ל דבכה"ג חשיב מרקד. וצ"ל דתרי גווני ברירת קטניות, ובאמת ברירה זו אינה כדרך ברירה וכדכתב רש"י שזו ברירה כלאחר יד, והא דמבואר שם שבנפה וכברה הוי דרך ברירה צ"ל דלא מיירי בגוונא דומיא דקנון ותמחוי אלא בגוונא דהפסולת למטה, וצ"ע.

ובר"ח בסוגיין מפורש דמרקד הוא שמניח האוכל והפסולת בכלי, ובין שהפסולת עבה שהאוכל יורד למטה ובין שהאוכל עבה והפסולת יורדת למטה ה"ז מרקד, ולפי"ז ע"כ צ"ל דהא דבנפה וכברה חייב חטאת הוא משום מרקד. ולדבריו צ"ל דהא דאמר ר' זירא בדף קל"ח שמרקד האוכל למטה לאו דוקא הוא אלא ר"ל שמניח את שניהם בכלי ואחד מהם יורד למטה.

אולם לרבה דס"ל התם דמשמר דמי לבורר אע"ג דעביד בכלי, משמע דשייך בורר בכלי. וצ"ע מ"ש מרקד ממשמר, וצ"ל כמשי"ג הביאורה"ל סי' שייט ס"ט דמרקד עושה פעולה בשניהם יחד ע"י הרקדתו. משא"כ משמר שמניח בכלי והיין זב מאליו, ובכה"ג נחשב שפועל בדבר אחד וזה דומה לבורר. ובאמת הר"ח לא כתב דבורר הוא דוקא ביד, אלא שנוטל האוכל או הפסולת ומניח את השני.

ל שם. בדעת רבה דמשמר חייב משום בורר נחלקו הראשונים, דעת רש"י שאם התרו בו משום מרקד אף לרבה חייב, אולם התוס' לעיל ע"ג ב' ד"ה משום זורע. נקט דאם התרו בו משום מרקד לא הוי התראה. ועי' בחי' הרעק"א שהקשה על דבריהם דהא אף אם התרו על בורר משום מרקד או על מרקד משום בורר חייב. ע"ש. וצ"ע מ"ט לא הקשה אף לשי' רש"י דהא לרי"ז דחייב משום מרקד אין חייב משום בורר אף לשיטת רש"י. ויקשה מאי גרע ממרקד גופיה שאם התרו בו משום בורר חייב. הרמב"ם פ"ח הי"א כתב דהבורר שמרים חייב משום בורר או משום מרקד. והב"י נקט דפסק כרבה וכדעת רש"י דמודה רבה דאם התרו בו משום מרקד נמי חייב, וכן נקט הרעק"א. אולם המ"ב נקט דמספק"ל לרמב"ם אי כרבה או כרי"ז. עי' ביאורה"ל סי' שייט ס"ט ד"ה משמרת, ולפי"ז הרמב"ם ס"ל כדעת תוס'. וע"ש במ"ב דביאר דלא דמי למרקד, דדוקא כשעושה פעולה בשניהם ע"י ההרקדה דמי למרקד משא"כ במשמר. וכתב דלפי"ז אי"ש מ"ט לא חייב כל מרקד משום בורר. ויל"ע אם כוונתו דיתחייב שתים, וזה דלא כהשביתת השבת דפשיטא ליה דא"א לחייב על תוצאה אחת משום ב' אבות מלאכות (כמו במדבק ניירות דיתחייב משום בונה ומשום תופר). או דכוונתו שיועיל התראה משום בורר, וזה דלא כדנקט הרעק"א בפשיטות שבאמת אם יתרו בו משום בורר יהא חייב.

לא) בעיקר דברי הגמ' דזורה ובורר דמיין אהדדי. עי' בשו"ת רעק"א סי' כ' שהביא מהירושלמי ופסק כן הרמ"א, דהרוקק חייב משום זורה כיון שמפרידו ע"י הרוח. וכתב הרעק"א דזה לא כהבבלי דמדמה ליה לבורר, ולפי"ז הקשה על הרמ"א שפסק כן להלכה. ועי' אבי עזרי' הל' שבת.

#### מלאכת בורר

א) ת"ר הוי לפניו מיני אוכלין בורר ואוכל בורר ומניח ולא יבורר ואם בירר חייב חטאת. ונאמרו בגמ' ה' שיטות בפי' הברייתא. א) לעולא רישא דשרי הוא לבו ביום. והגמ' דחי דלבו ביום חשיב ברירה. ב) לרב חסדא רישא בפחות מכשיעור. והגמ' דחי דפחות מכשיעור נמי אסור (לרש"י מדאורייתא ודלא כהחכ"צ דאין איסור ח"ש מה"ת במלאכות שבת וכדהוכיחו האחרונים). ג) לרב יוסף רישא ביד וסיפא בנפה וכברה, ומוסיף עוד דמציעתא פטור אבל אסור והיינו בקנון ותמחוי. ד) לרב המנונא רישא באוכל מתוך פסולת וסיפא בפסולת מתוך אוכל. ה) לאביי רישא בבורר לאלתר וסיפא לבו ביום דדמי לבורר לאוצר. ובדברי הר"ח (בע"ב) מבואר דהנך ג' בתראי לא פליגי לדינא, אלא באוקימתא דברייתא, ומדברי שלשתן נלמד דהא דשרי לבורר היינו בג' תנאים. בורר לאלתר, אוכל מתוך פסולת, ודוקא ביד, אבל כשחסר אחד מהם, אסור וחייב חטאת. חוץ מבורר בקנון ותמחוי לאלתר דפטור אבל אסור.

ב) אולם לשיטת רש"י א"א לפרש כן. דלהלן (בדברי רב אשי) כתב רש"י בד"ה והתניא, דברייתא דידן מיירי בנפה וכברה וזוהי הוא דמפלגין (כאביי) בין בורר לאלתר דשרי, לבורר לאחר זמן דחייב חטאת. ולפי"ז ע"כ הא דרב יוסף מחלק בין בורר ביד לבורר בנו"כ, אי מיירי לאלתר, אי"כ נמצא דפליג על אביי, דלר"י בנו"כ חייב ולאביי מותר. ואי מיירי לאחר זמן, אי"כ מבואר דס"ל דבורר בידו שרי אפי' לאחר זמן, ודלא כהר"ח. אכן התוס' פליגי על רש"י, ומפרשים דאביי מיירי בבורר ביד והא דאמרין להלן דברייתא מיירי בנפה וכברה היינו ברייתא אחרית, וכ"כ הרמב"ן. וכן סובר הר"ח.

ג) ועי' ריטב"א דרב יוסף מיירי בבורר לשעתו, וזוהי הוא דשרי בבורר בידו. וכן רב המנונא מיירי בבורר לאלתר ובידו מותר לבורר אוכל מתוך פסולת, ופסולת מתוך אוכל חייב אפי' בידו ולאלתר. והיינו כדינא דהר"ח הנ"ל בעינן ג' תנאים להתיר. אולם בדעת אביי כתב בשם התוס' דמתיר לאלתר אפי' פסולת מתוך אוכל, וזהו דמקשה אביי על רב המנונא מידי אוכל מתוך פסולת. ופליג לדינא אדרב המנונא. (ועי' ביאורה"ל סי' שייט ד"ה מתוך שפי' כן בדברי התוס' דידן). ואח"כ כתב בשם הרא"ה דאביי נמי לא שרי לאלתר אלא באוכל מתוך פסולת, אלא דלא ניחא ליה לפרש כרב המנונא דזוהי הוא החילוק בין הרישא לסיפא אלא כולה בחדא גוונא.

מיהו כתב הריטב"א לדעת רב המנונא, אע"פ שלא התיר אוכל מתוך פסולת לכתחילה אלא לאלתר וכנ"ל, מ"מ אין חייב חטאת לבו ביום אלא בפסולת מתוך אוכל. וצ"ע מנליה הא. ובשיטה להר"ן בשם הרא"ה כתב דלר"ה מותר דוקא לאלתר, והר"ן עצמו ס"ל דר"ה שרי אפי' לבו ביום, ע"ש.

ד) ובספר המכריע (סי' כ"ג) כתב דאביי מתיר בבורר לאלתר אפי' בבורר פמ"א, ודוקא בידו ולא בנו"כ. וזה כפי' א' דהריטב"א. וע"ש שגם רב המנונא דאסר פמ"א מיירי דוקא בנו"כ, אבל בידו מותר אפי' בפמ"א, [ובזה הוא דלא כהריטב"א] מיהו כ"ז בבורר לאלתר אבל לבו ביום אסור. ולדבריו אין מחלוקת לדינא, ולכו"ע באופן שבורר בידו לאלתר שרי ואפי' פסולת מתוך אוכל, וזוהי הוא דלא כהר"ח דבעינן ג' תנאים להתיר. (וכן כתב שם להדיא שזה דלא כהר"ח). ועוד מבואר בדבריו דבורר אוכל מתוך פסולת אפי' בנו"כ אין חייב חטאת ומשמע דאף מותר לכתחילה עכ"פ לאלתר, דהא בהכי מיירי רב המנונא. ובדין זה הוא כרש"י אליבא דאביי, [רק שבפירוש דברי אביי פליג].

ה) ובתוס' ד"ה ולא ידענא אי משום דקסבר אוכל מתוך פסולת אסור. וכו' אבל אין לפרש מה שלא ביררם בשעה שהניח לפניו דא"כ מאי קאמר אי משום דקסבר אוכל מתוך פסולת אסור דהא לכו"ע שרינן אוכל מתוך פסולת לאלתר. ומשמע דאיכא מ"ד דשרי אף לאחר זמן. ובביה"ל סי' שייט (ד"ה מתוך) למד מדברי התוס' דאביי שרי אוכל מתוך פסולת אף לאחר זמן, והא דאסר לאחר זמן מיירי בפסולת מתוך אוכל, ונמצא לפי"ז דלאלתר מותר אף בפסולת מתוך אוכל. וזהו כשיטת ספר המכריע. [מיהו לולי דבריו י"ל דכוונת התוס' כדעת השיטה להר"ן דרב המנונא שרי אוכל מתוך פסולת אפי' לבו ביום]. ובאגלי טל בורר א' - ט"ז הוכיח דהתוס' מפרשים דברי אביי בפסולת מתוך אוכל, וזוהי הוא דאסור לאחר זמן, אבל באוכל מתוך פסולת מספק"ל לרב אמי להלן בגמ'. והיינו כדברי המ"ב.

(ו) גמ' אמר עולא ה"ק בורר ואוכל לבו ביום, בריטב"א כתב דאפי' בנפה וכברה שרי לבו ביום, וכ"כ הפמ"ג סי' שייט משב"ז אות א'. אולם החזו"א נקט דדוקא ביד שרי, וכ"מ בתוד"ה והתניא שכתבו דלעולא לבו ביום, דמי לאלתר לאביי, והרי לאביי לא שרי לאלתר אלא ביד.

(ז) גמ' וכי מותר לאפות לבו ביום. עיי' בשיטה להר"ן דלשיטת אביי להלן דלאכול מיד מותר, לא קשה וכי מותר לאפות לאכול לאלתר. דהתם דרך אכילה היא. ור"ל דשאני התירא דעולא לבו ביום דהו' אמשום שאין זה חשיבות מלאכה אלא כשעושה לימים רבים ולזה מקשינן מ"ש מאופה. משא"כ לאלתר אין זה מלאכה כלל. אולם לתוס' שכתבו בד"ה והתניא, דלעולא לבו ביום דמי לאלתר לאביי לא איש תי' זה. ועיי'.

(ח) שם אלא אמר ר"ח בורר ואוכל פחות מכשיעור וכו' וכי מותר לאפות פחות מכשיעור. ובדעת רב חסדא כתבו התוס' דפחות מכשיעור הו' דרך אכילה. וכ"ה ברמב"ן [ומשמע שם דאף פסולת מתוך אוכל מותר דרך אכילה ועיי' ביה"ל סעי' ג' ד"ה בורר, וחזו"א סי' נ"ד א' מפרש דוקא בבורר בפיו, ובריטב"א מבואר כהמ"ב]. ובפנ"י כתב דדעת רב חסדא דח"ש מותר במלאכות שבת וכדעת החכ"צ דדוקא באיסורי אכילה אוסר ח"ש, ואמנם לדינא מוכח דלא כוותיה מאתקפתיה דרב יוסף. וכדפירש"י דח"ש אסור מה"ת, וכדהוכיחו האחרונים (עיי' במגיה למל"מ פי"ח ה"א). מ"מ בדעת רב חסדא י"ל כהחכ"צ.

(ט) אלא אמר רב יוסף בורר ואוכל ביד וכו' בקנון ותמחוי לא יברור ואם בירר פטור אבל אסור בנפה וכברה לא יבורר ואם בירר חייב חטאת. מתקיף לה רב המנונא מידי קנון ותמחוי קתני. עיי' רש"י ותוס', וביאור שיטת רש"י עיי' בחי' הר"ן וכ"ה ברמב"ן דהא דנקט רב יוסף תלתא בבי בברייתא. הוא משום דס"ל לקושטא דמילתא דאיכא תלתא דיני, ולכן מסתבר דהתנא לא דילג על דין קנון ותמחוי. ורב המנונא שהקשה מידי קנון ותמחוי קתני. אין זה עיקר קושיתו, דא"כ הו"ל לומר דבאמת רק תרי בבי קתני ולא קנון ותמחוי, אלא קושיתו על נפה וכברה, דלא נתפרש בברייתא דחילוק רישא וסיפא הוא דזה ביד וזה בכלי. וזה כונת רש"י.

אולם יעויין בתוד"ה מתקיף דפי' דאתקפתא דר"ה דוקא מקנון ותמחוי. ועיי' בדבריהם. ונראה דכוונתם דודאי לדינא קנון ותמחוי פטור אבל אסור, ואם התנא מחלק בין בידו לנפה וכברה היה לו לכתוב גם דינא קנון ותמחוי, ומה"ט סבר רב חסדא דזו כוונת הברייתא. [וכדפירש בחי' הר"ן גופיה לדעת רב חסדא], וזהו דמקשה רב יוסף דברייתא לא משמע דאיכא תלת בבי, ועיי' שהתנא לא בא לפרש חילוקי הדינים בין בורר ביד לבורר בכלי, אלא כולה ברייתא בחד גוונא מיירי. (ועיי' כעיי"ז בשפ"א). ובדעת רש"י נקטו התוס' דהוקשה לגמ' לפרש דמיירי בנו"כ, והיינו דסתם ברירה היא ביד, והקשו דא"כ לשיטת רש"י לקמן דאביי נמי מפרש הברייתא בנו"כ, יקשה קושית הגמ' מידי נו"כ קתני, אכן כבר נתבאר עפ"י הרמב"ן דכוונת רש"י דלא ניחא לגמ' לפרש רישא וסיפא בתרי גוונא. [ובמהרש"א הבין בדעת תוס' ע"ד הרמב"ן, וצ"ע בכוונתו].

ולמבואר משמע דהתוס' לא ס"ל דקושית הגמ' היא דלא משמע בברייתא דחילוק בין הרישא לסיפא בתרי גוונא, אלא הקוישא דעצם הדין דקו"ת לא משמע דמיירי בהכי, ולפי"ז ה"נ קושיית הגמ' מידי אוכל מתוך פסולת קתני ותפרש דמשמעות הברייתא דמיירי בפסולת מתוך אוכל, שזה סתם ברירה. ומזה הוכיח האגלי טל [ורמז לזה שם בביאור"ל ד"ה מתוך] דאביי נמי מפרש הברייתא בפסולת מתוך אוכל, ואעפ"כ מותר לאלתר].

(י) ובעיקר התירא דקנון ותמחוי, עיי' רש"י ד"ה פטור, דאין חייב חטאת משום דכלאחר יד הוא. ובידו מותר דלא מדי לבורר כלל, ועיי' בר"ן דהתירא דיד הוא משום דדרך אכילה הוא, והנה ביד לאח"ז אסור דבזה לא שייך התירא דדרך אכילה, אולם לטעמא דרש"י בקנון ותמחוי משום דכלאחר יד הוא, א"כ אפי' לאח"ז יהא פטור, וכן כתב בתהל"ד (ס"ק י"ז) בשם הפמ"ג וכ"ה בראש יוסף ביצה יד. (ועיי' אג"ט בורר סק"א-ב' דנקט דקו"ת עדיף מביד, ולאח"ז פטור). אכן ברמב"ן מפורש דבקו"ת לאח"ז חייב חטאת ולא עדיף מביד. וכ"פ המ"ב סי' שייט סק"ט. ולכאורה מוכח כן. דאי התירא דקו"ת שייך אף בלאח"ז דחשיב שינוי, א"כ כ"ש ביד יחשב שינוי. ואפשר דס"ל לפמ"ג דביד לא חשיב שינוי, ורק בקו"ת חשיב שינוי. וכן מוכח למש"כ רש"י במשנה דבורר - בידו. ומשמע שזו דרך ברירה, ועיי' דהא דשרי לאלתר הוא משום דדרך אכילה היא. אך בלשונו בגמ' דפטור משום דלא דרך ברירה היא. משמע דמשום דשינוי גמור הוא, וצ"ע.

(יא) גמ' אלא אמר רב המנונא בורר ואוכל אוכל מתוך פסולת בור ומניח וכו' פסולת מתוך אוכל לא יברור ואם בירר חייב חטאת. בטעמא דהתירא דאוכל מתוך פסולת, מלשון הרמב"ן מבואר דהוא משום דהו' דרב אכילה, וכ"מ בשיטה להר"ן. אולם ברש"י משמע דטעמא משום דלאו דרך ברירה היא וכ"מ בתוס' ד"ה בורר ואוכל. והיינו משום דחשיב שינוי [ועיי' מגן אבות שביאר ד"ז דשרי בשינוי אף לכתחילה] ולדברי הרמב"ן ודאי דאין היתר אלא לאלתר, אבל לאח"ז כיון דאין זה דרך אכילה ליכא מעליותא באוכל מתוך פסולת, משא"כ אי מטעם דחשיב שינוי י"ל שגם לאחר זמן מותר, וכן הובא לעיל (אות ה') בשם הביאור"ל והאגלי טל לדעת תוס' דאביי דמחלק בין לאלתר לבו ביום מיירי בפסולת מתוך אוכל, אבל באוכל מתוך פסולת אף לאח"ז שרי, וכן לדעת רש"י אביי מיירי בנפה וכברה אבל ביד י"ל דשרי עכ"פ באוכל מתוך פסולת אף לאח"ז, וה"ט משום דחשיב שינוי. [ומ"מ אין זה מוכרח ד"ל דלא התירו שינוי זה אלא בצירוף לאלתר שגם זה אין דרך ברירה כדכתב רש"י, ועיי' להלן אות ט"ו שכ"כ בקרית מלך רב].

(יב) ובתוס' ד"ה בורר הקשו מגמ' בפי' תולין דמבואר דאוכל מתוך פסולת הו' דרך ברירה. והראשונים תי' דהתם מיירי לאח"ז או בכלי, והתוס' שלא תי' כן, למש"כ האחרונים הנ"ל דס"ל דאוכל מתוך פסולת שרי אף לאח"ז, איש, אבל עדיין היה לתוס' לתרץ דהתם מיירי בכלי. ולהנ"ל י"ל דמ"מ משמעות הגמ' שם שזהו דרך ברירה ולסוגיין הרי אין זה דרך ברירה. ואף אם בכלי אסור, היינו דבכלי לא סגי בהך שינוי ועדיין חשיב דרך ברירה, אבל מ"מ עיקר הברירה היא בפסולת מתוך אוכל, ודלא כמשמעות הגמ' בפי' תולין. ובמגן אבות הוסיף דהוכחת התוס' היא מקושיית אביי מידי אוכל מתוך פסולת קתני, והיינו דעיקר ברירה היא בפסולת מתוך אוכל וא"כ הו"ל לתנא לפרש דהכא מיירי באוכל מתוך פסולת. אבל הראשונים דסברי דכל התירא

דאמ"פ הוא משום דהוי דרך אכילה, א"כ בכלי או לאח"י דאין זה דרך אכילה ליכא שום מעליותא באוכל מתוך פסולת. [ובפשיטות י"ל דמשמע לתוס' בסוגיא דהתם דזהו "עיקר" הברירה והכא משמע איפכא ויותר נראה כנ"ל]. ובעיקר קושית התוס' מהגמ' שם, ע"י תוס' רי"ד בדף קל"ח דאין כוונת הגמ' דפעולת הברירה היא שבורר האוכל ומניח הפסולת, אלא שתכלית הברירה היא שעל ידה יוכל ליטול האוכל בלא תערובת הפסולת, אבל באמת בורר ע"י שמפריש הפסולת מתוך האוכל. [כ"נ בכוונתו]. ושורר שכע"י תי' בתוס' ביצה י"ד ב' ד"ה הבורר בתי' א'.

(ג) והתוס' תי' דהתם בפסולת מרובה על האוכל הוי אוכל מתוך פסולת דרך ברירה. וגם זה כשיטתם דאוכל מתוך פסולת מותר משום דאין זה דרך ברירה אבל בפסולת מרובה דהוא דרך ברירה אסור, משא"כ לראשונים דהתירא משום דהוי דרך אכילה, אף בפסולת מרובה דרך האוכלים ליטול האוכל ולאכול.

ובכוונת התוס' בפשוטו הוא דבפסולת מרובה, אין דרך לבורר הפסולת דטירחתו מרובה, ולכך דרך הבוררים ליטול האוכל ולהניח הפסולת.

ולפי"ז בפסולת מרובה, יהא מותר לבורר פסולת מתוך אוכל, דאין זה דרך ברירה. וכ"כ בהגהות אשר"י דשרי בכה"ג לבורר פמ"א לאכול מיד. וכ"מ שנקט הרמב"ן בדעת תוס', [ע"ש שכתב לחלוק על תוס', דבורר פסולת מתוך אוכל לעולם אסור, כלומר דהוא עצמו סובר דההיתר הוא משום דהוי דרך אכילה. ומש"כ שם דבהתירא טרחין היינו דאין זה ברירה אלא אכילה] וע"י פסקי תוס'.

(ד) ובאופן שהאוכל מרובה וטירחת הפסולת מרובה כגון שהפסולת דקה, לכאורה לדעת תוס' כיון דדרך הברירה היא במה שטירחתו מועטת, ובכה"ג דטירחת הפסולת מרובה אסור לבורר האוכל שזהו דרך ברירה, ויהא מותר לבורר הפסולת, כמו בפסולת מרובה דשרי להגהות אשר"י.

והנה התוס' הקשו מהגמ' בביצה דף י"ד דבפסולת מרובה ד"ה בורר האוכל, ואמאי שרי לב"ש דאסרי לבורר כדרכו אף ביו"ט. והתוס' בביצה שם תי' דאה"נ אלא דעדיפא מינה פריך, ומשמע דלתי' הגמ' שם יתיישב גם קושיא זו. והתם משנינן דמייירי דטירחת הפסולת מרובה ושיעוריה זוטא, כלומר דהאוכל מרובה ומ"מ טירחת הפסולת מרובה דהפסולת דקה, ולכך מותר לבורר האוכל כדי למעט בטירחה, [ואין האוכל מוקצה דלא בטל לפסולת כיון דהאוכל הוא הרוב] ולכאורה להני"ל עדיין יהא אסור לבורר האוכל כיון שזו דרך ברירתו כדי למעט בטירחה. ויתכן דמה"ט התוס' בסוגיין לא תי' כן, וכמשנ"ת דזה לא יתיישב לתי' הגמ'. אבל צ"ב לתוס' בביצה. וצ"ל דלעולם דרך הברירה היא לבורר המועט אף שטירחתו מרובה.

(טו) שם אלא אמר אב"י בורר ואוכל לאלתר וכו' ולבו ביום לא יבורר ואם בירר חייב חטאת, ובטעמא דלאלתר שרי כתב רש"י שאין זה דרך בוררין. וע"י בס' שביתת השבת ס"ק ב' שהביא בשם ספר קרית מלך רב דההיתר מטעם שינוי, והא דשרי דוקא באוכל מתוך פסולת כמשמעות הרמב"ם פ"ז הי"ב, ה"ט דבעינן תרי שינויי להתיר לכתחילה.

אולם בשיטה להר"ן מבואר להדיא דהא דשרי לאלתר הוא משום דמתעסק באכילה הוא. ומה"ט לא קשה על אב"י וכי מותר לאפות לאלתר, דדרך אכילה הוא. [וע"י מ"ב ס' שיי"ט ס"ק י' שכתב כן דשרי משום דדרך אכילה הוא].

וכן מוכרח לדעת הראשונים דהא דשרי לאלתר הוא דוקא באוכל מתוך פסולת ופירשו הראשונים (ע"י לעיל בשם הרמב"ן) דהא דשרי אומ"פ הוא משום דדרך אכילה הוא. וחדא התירא הוא, דבעינן שיהא אוכל מתוך פסולת ולאלתר, ובצירוף שניהם נחשב דרך אכילה. וע"ש בשביתת השבת שהאריך בזה.

ורש"י לשיטתו דביאר טעם ההיתר דאוכל מתוך פסולת הוא משום דלאו דרך ברירה הוא, ומשו"ה נמי מפרש דלאלתר שרי משום דלאו דרך ברירה היא. ובפרט למש"כ התוס' בדעת רש"י דאף בנפה וכברה שרי לאלתר. ובזה לא הוי דרך אכילה.

(טז) האחרונים נחלקו בבורר בשעת אכילה ממש, אי דמי לסוגיין דשרי לאלתר, ודוקא בבורר אוכל מתוך פסולת (להלכה דנקטינן כשיטת הר"ח ודעימיה) או דעדיף מסוגיין, דזה חשיב מעשה אכילה ממש ולא מעשה ברירה, ואף בבורר פסולת מתוך אוכל שרי. ע"י באה"ט דנחלקו בזה מהריט"ץ ומהר"י אבולעפאי. והביאווה"ל ד"ה הבורר כתב דנחלקו בזה הראשונים, דמהרא"ש בתשובה הובא בשו"ע סעי' ט"ז דהתיר לסנן מים לתוך פיו ע"י מפה משום דדרך שתיה הוא. ומשמע דבלא"ה אסור אף דהוא בשעת אכילה. אבל מהרמב"ן בסוגיין שכתב דמ"ד דשרי לבורר פחות מכשיעור, משום דדמי למצא פסולת בחתיכה שאוכל ומפריש פסולת מתוך אוכל שמותר. ומשמע דעדיף מלאלתר ושרי אפי' פמ"א. אולם בשביתת השבת הביא בשם ס' פני הארי החי, דכוונת הרמב"ן דוקא באמצע שאוכל והחתיכה בתוך פיו בזה לא הוי ברירה כלל. אבל קודם שמכניס לפיו הוי כברירה לאלתר ואסור פסולת מתוך אוכל. וכ"כ החזו"א.

(יז) בורר לאלתר לצורך אחרים, בתוס' ד"ה בורר ומניח פירשו דהיינו לצורך אחרים, ומשמע דלאלתר שרי אף לצורך אחרים. ואף דהתוס' פ"י כן אליבא דעולא דמפרש הברייטא לבו ביום, מ"מ הי"נ צ"ל לאב"י דבורר ומניח היינו לאחרים. וכן כתב הרמ"א בסעי' א' בשם התוס'. ואולם רש"י ד"ה בורר ומניח לאלתר כתב, לאכול לאלתר. וע"י בה"ט ס"ק ב' בשם מהרי"א שדייק מרש"י דלצורך אחרים אסור. ומהריט"ץ נחלק עליו. [ויש לתלות זאת בצדדים הנ"ל, דאי טעם ההיתר משום דרך אכילה י"ל דרק לעצמו שרי, אבל אי משום דאינו דרך ברירה, גם לאחרים שרי. אולם המ"ב כתב הטעם משום דדרך אכילה, והרי לדינא שרי אף לצורך אחרים כדכתב הרמ"א. וע"י ביאה"ל דאף לצורך בע"ח שרי].

(יח) בורר תורמוסין. מבואר בגמ' דברירת תורמוסין חשיב כבורר פסולת מתוך אוכל, דאם לא יטלם לתורמוסין יתקלקלו, ולכך חשיב כפסולת. אך צ"ב מ"ט חשיב כפסולת מתוך אוכל ליהוי כפסולת מתוך פסולת, ולפי' ב' ברש"י דמה שנשאר הוא ראוי לאכילה אחר שנתבשרו, כיון דהם גרועים בישולם קל, א"ש דהוי כפסולת מתוך אוכל, אבל לפי' א' שמה שנשאר הוא הקליפה, קשה דהוי כפסולת מתוך פסולת. ובריתב"א כתב דבאמת הוי פסולת מפסולת וגם זה אסור.

(יט) ובהגהות רא"מ הורו"ף הקשה מ"ש מבורר שני מיני אוכלין שכתבו התוס' שמה שרוצה לאוכלו חשיב אוכל והשני פסולת, וא"כ הי"נ אם רוצה לאכול התורמוסין ליהוי כאוכל מפסולת, ואם רוצה לאכול את מה שנשאר א"כ אף אם התורמוסין נחשבים אוכל, מ"מ ליהוי כשני מיני אוכלים דמה שאין רוצה לאכול הוי כפסולת. ואמאי צ"ל דתורמוסין חשיבי כפסולת.

ונראה דקושינו היא רק אם הפסולת של התורמוסין חשיב כפסולת, אבל אי חשיב כאוכל, י"ל דלא מהני מה שרוצה לאכול את הנשאר. דמ"מ התורמוסים יש להם שם פסולת. [ועוד י"ל דהכא רוצה לאכול שניהם לאח"ז, ובכה"ג כתב הפמ"ג דלדעת תוס' אין איסור ברירת שני מינים, דתרווייהו חשיבי אוכל. ולכך אמרו בגמ' דהכא התורמוסים חשיבי כפסולת. ולשיטת התוס' לפי מה שנתבאר לעיל דס"ל דאף פסולת מתוך אוכל מותר לאלתר, ע"כ דהכא בורר לאח"ז]. והגרמ"ה הוכיח מקושיא הנ"ל, כדעת הרמב"ם דשרי לברור ב' מיני אוכלים לאלתר, ומשו"ה אמרו בגמ' דהתורמוסים חשיבי כפסולת, ולכך אסור לברור לאלתר, אבל בלא"ה היה מותר דומיא דב' מיני אוכלים.

כא) ולשיטת הרמב"ן דאוכל מתוך פסולת מותר לאלתר. משום דהוי דרך אכילה. א"כ צ"ב מאי נפ"מ אי חשיב כפסולת או כאוכל דלכאורה תלוי אם רוצה לאכול את מה שנוטל בידיו הוי דרך אכילה, ואי לאו אסור. ועי' אגלי טל ס"ק י"ד שעמד בזה.

כב) עוד העירו לשיטת התוס' דהא דפסולת מתוך אוכל הוי דרך ברירה הוא משום שהפסולת הוא מועט. ובפסולת מרובה הדרך לברור אוכל מתוך פסולת, ואסור אף אומ"פ, א"כ ה"נ בתורמוסין יהא תלוי מה הרוב ומה המיעוט. אמנם אי נימא דאף בפסולת מרובה דכתבו התוס' דאוכל מתוך פסולת הוי דרך ברירה, כ"ז לחומרא אבל לא לקולא, ואסור לברור גם הפסולת מתוך האוכל. (ודלא כהגהות אשר"י) א"כ א"ש ד"ל דהכא התורמוסין הם הרוב, ואם הוי אוכל מתוך פסולת הוי שרי לברור. ורק משום דהו פסולת אסור.

ברירת שני מיני אוכלין

כב) בתוס' ד"ה היו לפניו, מבואר דאיסור בורר שייך אף בשני מיני אוכלין, וכ"כ הראשונים. [ובתוס' הוכיחו זאת מהירושלמי ועי' פנ"י משה"ק ע"ד] וכן מבואר ברמב"ם פ"ח ובשו"ע סי' שייט סעי' ג'. ונאמרו בזה שני דרכים: א) הפמ"ג משב"ז אות ב' נקט דטעם האיסור משום דאותו שאין רוצה לאוכלו נחשב כפסולת והו"ל כבורר פסולת מאוכל. והוכיח זאת מדברי התוס' דידן. ב) בביאור"ל ביאר דעצם הפרדת שני המינים זה מזה הוי מלאכה. והוכיח כן מהרמב"ם. עי' ביאור"ל ד"ה ובורר, וד"ה היו לפניו. [ועי' שם בד"ה לאכול מיד, דנחשב תיקון בכל מין במה שהפריד מין השני ממנו. ונחלק בזה על הישוע"י].

ובראש יוסף האריך בזה, ומבואר שם שלדעת הרמב"ם באמת הוי מלאכה בעצם מה שמפריד מין אחד מחברו. וכדדייק הביאור"ל מהרמב"ם. [אולם בפמ"ג נראה דנקט אף לדעת הרמב"ם דהברירה היא רק משום דחשיב כאוכל ופסולת, וצ"ע] אבל עכ"פ לדעת תוס' ודאי דכל האיסור רק משום דמה שאינו רוצה לאכול חשיב כפסולת. ולדברי המ"ב צ"ל דכוונת התוס' לבאר דברי הגמ' להלן דרב המנונא מפרש הברייתא, דבורר אוכל מתוך פסולת ופסולת מתוך אוכל לא יברור ואם בירר חייב חטאת. ולגירסת התוס' דקאי בשני מיני אוכלין, הוצרכו לפרש דאותו שאין רוצה לאכול נחשב כפסולת, ואסור לברור, אבל אותו שרוצה לאכול מותר לברור. וכן ביאר באגלי טל (זורה א'-ז'). ועי' ריטב"א דמבואר כן דבא לפרש דברי רב המנונא דאותו שאינו רוצה לאכול חשיב כפסולת. אולם בלשון התוס' נראה כהפמ"ג דזהו טעם האיסור לברור משום דאיכא אוכל ופסולת.

כג) ובפמ"ג כתב נפ"מ לדינא בזה, דבאופן שרוצה לאכול שניהם לאח"ז, ומפריד האחד מהשני. לא הוי ברירה, דהי מינייהו אוכל הוי מיניהו פסולת. וכן יהא מותר לברור אף בנפה וכברה כיון ששניהם רוצה לאכול. ואמנם בראש יוסף דייק מהרמב"ם דאף בכה"ג אסור, וביאר כנ"ל דהרמב"ם ס"ל דעצם הפרדת ב' המינים חשיב מלאכה, והמ"ב פליג לדינא על הפמ"ג מטעם הנ"ל והיינו דפשיטא ליה דס"ל דאף התוס' מודו לרמב"ם בזה.

וגם לשיטת המ"ב יתכן דאיכא נפ"מ בין הרמב"ם לתוס'. דבשו"ע סי' שייט סעי' ג' כתב היו לפניו ב' מינים אוכלים מעורבים בורר האחד מאחד ומניח לאכול ביד. והרמ"א הגיה, ומניח השני כדי לאכול מיד. וביאר המג"א כוונתו עפ"י הטור, דדוקא יברור את שרוצה לאכול ויניח את השני, אבל לא יברור את שאינו רוצה לאכול ויניח את שרוצה לאכול. אף שבורר כדי לאכול לאלתר. וה"ט כמש"כ התוס' דחשיב כפסולת מתוך אוכל. [ולדברי המ"ב כל דברי התוס' הם בשביל לבאר דין זה]. אבל לדעת הרמב"ם כתב הביאור"ל בשם המאמר"ר שהביא מהר"ד עראמה, דמשמע דבורר איזה שירצה. דאף אותו שאין רוצה לאכול לא חשיב כפסולת. ולכן מותר לברור לאלתר. [ומ"מ לאח"ז אסור לברור וכנ"ל דעצם הפרדת ב' המינים חשיב ברירה]. אמנם הביאור"ל לא ברירא ליה ד"ז בשיטת הרמב"ם, ומ"מ לדינא אין נפ"מ כיון דהרמ"א מחמיר עפ"י הרא"ש. ע"ש.

כד) ויש להעיר למשנ"ת עפ"י הביאור"ל והאג"ט בדעת תוס' דבאו לפרש שאסור לברור אותו שאינו רוצה לאכול, דהנה בריטב"א כתב בשם התוס', דלדעת אב"י אין חילוק בין אוכל מתוך פסולת לפסולת מתוך אוכל, ובתרווייהו מותר לאלתר. ואסור לאח"ז. ולפ"ז ה"נ בשני מיני אוכלים לדינא יהא מותר לברור לאלתר איזה שירצה. וכל דברי התוס' הם רק לרב המנונא. [אכן הרמ"א דחילק בזה, משום דס"ל כהר"ח דלאב"י נמי לא התירו לברור אלא אוכל מתוך פסולת אבל פסולת מתוך אוכל אף לאלתר אסור].

וכמו"כ לשיטת הביאור"ל והאגלי טל בדעת תוס' (הובא לעיל באות ה') דאוכל מתוך פסולת מותר אף לאח"ז ואב"י מיידי בפסולת מתוך אוכל, ובזה מותר לאלתר ואסור לאח"ז, ולפ"ז דברי התוס' קאי רק לאח"ז, [אלא א"כ נימא דרב המנונא חולק בזה, וס"ל דאף לאלתר לא התירו אלא אוכל מתוך פסולת] ונראה שלזה נתכוון בביאור"ל ד"ה ומניח השני. ע"ש. [אבל להפמ"ג דברי התוס' קיימי לכו"ע, דהוצרכו לבאר הטעם שאסור לברור ב' מיני אוכלים באיזה אופן שאסור, שהוא רק משום שיש כאן פסולת].

כה) נחלקו הפוסקים אם במין אחד שייך ברירה, דעת התורה"ד סי' נ"ז דבמין אחד מותר לברור אחד מחבירו אף גדולים וקטנים וכדו'. וכן פסק הרמ"א. אולם הטי"ז ס"ק ב' הוכיח דאף במין אחד שייך ברירה, לפי מש"כ התוס' דאותו שאין חפץ לאכול חשיב פסולת, וא"כ אף במין אחד הוי כבורר פסולת מאוכל, דומיא דבורר דעלמא שבורר פסולת מאוכל דאף שהם מין אחד חייב. וא"כ ה"נ בב' מאכלים שבורר אותו שאין חפץ לאכול מחברו הוי כבורר פסולת מאוכל.

ולדברי המ"ב דאיסור בורר הוא בעצם הפרדת ב' המינים. ורק שהתוס' באו לבאר איזה מהם אסור לבורר ואיזה מותר. א"כ י"ל דהכא לא חשיב פסולת ממש, וא"כ לא חשיב ב' סוגים אלא א"כ הוי ב' מינים, אבל מין אחד לא הוי ב' סוגים. משא"כ בפסולת ממש דחשיב תערובת ב' דברים הוי בורר. ורק אם נפרש כהפמ"ג דכל מה דחשיב בבורר הוא משום דחשיב פסולת א"כ משמע דאותו שאין חפץ לאכול משוי ליה פסולת, א"כ ה"ה במין אחד. אכן הפמ"ג דחה דברי הט"ז, דפסולת ממש משוי ליה כמין אחר, משא"כ כשאין פסולת ממש, אלא שהוא אין חפץ באחד, לא משוי ליה כמין אחר.

כו) ע"י בגמ' דף ק"מ א', ומבואר שם שמותר ליתן ביצה במסנת של חרדל, שהחלמון יורד למטה והחלבון נשאר למעלה עם פסולת החרדל, לפי שאין עושין אותה אלא לגוון, ופירש"י ששניהם אוכלין ואין כאן פסולת ואוכל. וכע"ז מבואר בטור. ונאמרו בזה כמה שיטות.

א. הב"ח פירש דאם היו נותנים אותו לאכילה דמי לבורר אוכל מאוכל, שאותו שאין רוצה לאכול חשיב כפסולת. ולזה אמרו דאין עושין אותו אלא לגוון. ובמג"א פ"י כוונתו דס"ל דהוי ב' מינים, והט"ז שם ס"ל דהוי מין אחד ואפי"ה שייך ברירה באוכל מאוכל.

וצ"ב לפי"ז מאי נפ"מ שאין עושין אותה אלא לגוון. דמ"מ כיון שרוצה בו והשני לא רוצה בו הוי ברירה. וצ"ל דכיון שלא העדיפו לשימוש העיקרי, לא החשיבו כאוכל טפי מחברו, ולא נעשה השני כפסולת. והיינו כהפמ"ג דב' מיני אוכלים חשיב בורר רק אי משוי להו כאוכל ופסולת. וע"י פמ"ג מש"ז ס"ק י"ב שהוכיח מכאן דב' מינים שבוררם בנפה מותר כשניהם לאחי"ז. והיינו כמשנ"ת. והביה"ל נחלק ע"ז, ודבריו צ"ב.

והמג"א שם מפרש דהוי מין אחד, וליכא ברירה במין אחד. (דלא כהט"ז), אלא דס"ד דהחלבון חשיב כפסולת כיון שמניחו עם פסולת החרדל. וקמ"ל דלא חשיב החלבון פסולת. ולפי"ז אין ראוי לפמ"ג. וכן י"ל לדעת הרמב"ם דס"ל דלא בעינן שיהא אוכל ופסולת. והרמב"ם באמת מפרש שם באו"א. והנה רש"י בסוגיין לא גריס ב' מיני אוכלין. ונסתפקו האחרונים אי משום דס"ל דלא שייך כלל בורר בב' מינים ודלא כתוס', או דמודה דשייך בורר, אלא דקשה ליה לפרש הסוגיא בב' מיני אוכלים, דלא שייך לפרש כרב המנוא דבורר אוכל מתוך פסולת, ופמ"א לא יברור. דהי מינייהו פסולת. ופליג על תוס' שכתבו דחשיב כפסולת. ע"י פנ"י וראש יוסף. ובמגן אבות הוכיח מרש"י דף ק"מ דמודה דשייך בורר בב' מינים. אמנם להנ"ל כל זה דוקא אם נפרש כהב"ח, אבל למג"א אין ראוי. דנידון הגמ' אם הוי אוכל מפסולת ממש וקמ"ל שניהם אוכלים.

כו) מצינו כמה חילוקי דינים בין ברירת שני מינים לברירת פסולת מאוכל. א. ע"י בחי' הרמב"ן שצידד דבקנון ותמחוי בבורר אוכל מתוך פסולת חייב, ואפי' לאלתר. ובשני מינים תלוי בפלוגתא רב אשי ר' ירמיה מדפתי, אם חייב או פטור.

ב. הב"י דייק מהרמב"ם דשיעור לבו ביום דאסור, באוכל מתוך פסולת הוא כל שאינו סמוך לסעודה, אבל בשני מיני אוכלים דוקא קודם סעודת שחרית אסור לבורר לסעודת בין הערבים, אבל לאחר סעודת שחרית מותר לבורר לצורך סעודת בית הערבים, אף זמן מופלג קודם לכן. וד"ז הובא להלכה במ"א, [וע"י ביאור"ל ד"ה שבייר שחרית, שהחמיר בזה למעשה].

ג. ע"י פנ"י דהא דהתיר עולא לבורר לבו ביום היינו דוקא בב' מיני אוכלין. אבל באוכל מתוך פסולת מודה שאסור לבורר לבו ביום. וזה ע"ד הב"י הנ"ל.

ד. דברי האחרונים הנ"ל בדעת הרמב"ם, דפסולת מתוך אוכל אסור לאלתר, אבל בשני מיני אוכלים מותר לבורר אף המין שאין רוצה לאוכלו כדי לאכול הנשאר לאלתר.

ה. דברי הפמ"ג אליבא דהתוס', דבשני מיני אוכלים כשרוצה לאכול את שניהם מותר לבורר אף בנו"כ או כשבוררם לאחי"ז, אמנם דין זה אינו משום דדין ב' מינים חלוק מפסולת מאוכל, אלא אדרבה כיון שכל האיסור לבורר ב' מינים הוא משום דחשיב כאוכל ופסולת, משא"כ כה"ג דהי מינייהו אוכל והי מינייהו פסולת].

#### ברירה באוכל מחובר לפסולת

כח) בירושלמי איתא דהקולף שומין ובצלין חייב משום בורר. והובא בב"י וברמ"א סו"ס שכ"א. אולם בבבלי ביצה דף י"ג ב' שו"ט אם מותר לקלוף שעורים, וס"ד דחייב, ולמסקנא מותר לקלוף אפי' הרבה. וע"י ביאור"ל סי' שכ"א ד"ה לקלוף דהבבלי מייירי בקולף לאכול לאלתר ובוזר מותר אפי' הרבה. וגם בקולף שומין כתב הרמ"א דלא לאלתר מותר. ולפי"ז הא דס"ד בגמ' ביצה שאסור לקלוף, מייירי אפי' לאלתר. ולפי מש"כ רש"י שם דלס"ד חייב משום דש א"ש דלכן ס"ד דחייב אף לאלתר. דדישה לאלתר אסורה. אבל למסקנא אין חייב משום דש אלא משום בורר ולכן לאלתר מותר. והטעם דאין חייב משום דש ע"ש בתוס' דמייירי שנתקלף מן השבלים ונשאר בקליפתו החיצונה, וע"י פמ"ג סי' שו"ט בא"א ס"ק ז' דהקליפה בטילה לגבי אוכל. (וכ"ה בחי' רעק"א לשו"ע סי' שכ"א) וצ"ל דמ"מ שם פסולת עלה, דאל"כ אמאי חייב משום בורר. וצ"ב.

הרמב"ם לא הביא דין הירושלמי שאסור לקלוף שומין. וביאור"ל שם כתב ד"ל דס"ל דהירושלמי קאי כס"ד דגמ' ביצה דאסור לקלוף, ומפרש הרמב"ם דס"ד דחייב משום בורר ודלא כרש"י ולמסקנת הבבלי אין חייב משום בורר כלל ואף לאחר זמן מותר (דאין זה מלאכת מחשבת).

כט) ע"י מג"א סו"ס תק"י בשם היש"ש, דלזוים ובטנים שנשתברו ועדיין הם בקליפתן, מותר לקלפן, דאין שם פסולת עליהם דשומר לפרי נינהו. והמ"א הקשה מהירושלמי הנ"ל. וע"י ביאור"ל סי' שו"ט ד"ה מתוך, דקושית המ"א רק אלאחר זמן אבל לאלתר מודה המ"א שמותר ואף שמקלף הפסולת מתוך אוכל דבעלמא אסור לאלתר הכא שרי מטעמא דהיש"ש, וצ"ע דאם אין לזה שם פסולת, מאי נפ"מ בין לאלתר לאחר זמן. והא דמתיר הרמ"א לקלוף שומין לאלתר, ה"ט דא"א בענין אחר וכמש"כ הביאור"ל גופיה בסי' שכ"א, וכן תמה בחזו"א סי' נ"ד. ונפ"מ בזה בברירת עצמות מן הבשר, ע"ש בביאור"ל ובחזו"א.

ל) במ"א סו"ס שכ"א כתב שאף לקלוף תפוחים אסור משום בורר. אולם הפמ"ג שם תמה עליו, דבתפוחים כל זמן שהקליפה מחוברת לפרי, הקליפה ג"כ ראויה לאכילה ובכה"ג לא חשיב בורר. [והיינו דבורר הוא דוקא כשיש תערובת אוכל ופסולת, משא"כ הכא דאין לזה שם פסולת עדיין. אין כאן תערובת].

לא) עיי' מג"א סי' שייט ס"ק ט"ז, דהא דסוחט פירות אין חייב משום בורר, משום דהכל מין אחד. וצ"ב דבאוכל ופסולת אף במין אחד הוי בורר. ובפמ"ג סי' ש"כ בא"א סק"ז תי' כנ"ל דהיכא דאין לזה שם פסולת אלא לאחר שנפרד מן האוכל לא הוי בורר. ולפי"ז צ"ע על המ"א שאסר בקילוף תפוחים.

לב) חולב בהמה. בגמ' דף קמ"ד ב' מבואר דמותר לחלוב לתוך הקדירה, דהוי אוכל מתוך אוכל, וע"ש בתוס' דבשבת שהבהמה אין ראויה לשחיטה הוי אוכל מתוך פסולת וחייב. וע"ש במהרש"א שנקט דחייב משום בורר. וכ"ה בחי' הרשב"א שם. אולם עיי' ביאוריה"ל סי' ש"כ ד"ה לאכול שמהרמב"ן במלחמות שם וכן באו"ז מבואר דחייבו משום דש ולא משום בורר וכ"כ התוס' בממות דף קי"ד ב'. וצ"ב מ"ט לא הוי בורר, [וגם אי חשיב בורר אף באוכל מתוך אוכל יתחייב דומיא דשני מינים. ולרשב"א הנ"ל צ"ל דחשיב מין אחד וצ"ע]. ולסברת הפמ"ג הנ"ל א"ש, דקודם שחלב היה הכל פסולת, והכל חשיב מין אחד.

לג) בשו"ע סי' ש"כ סעי' ה' הביא בשם ר"ת שאוסר לסחוט בוסר לתוך אוכל כיון דהבוסר אין ראוי לאכול. ובמ"ב הביא מחלוקת המ"א והט"ז אם מותר לסחוט לאכול לאלתר. ובביאוריה"ל כתב עפ"י הנ"ל דחולב חשיב דש ה"נ בסוחט בוסר, וא"כ חייב אף לאלתר. אמנם הט"ז כתב דשרי לאלתר, דהוי כבורר. ולסברת הפמ"ג הנ"ל, ה"נ לא חשיב בורר כיון דקודם הסחיטה הכל פסולת א"כ אין כאן תערובת אוכל ופסולת, ומשמע דהט"ז פליג ע"ז.

לד) לפי המבואר נלמד דאף בפסולת מחוברת לאוכל שייך בורר כמבואר בירושלמי, וכן מבואר מדברי הרשב"א לענין חולב בהמה. וכן מהט"ז בסוחט בוסר, ואף לשיטת הראשונים הנ"ל דחולב חשיב דש ולא בורר. ה"ט כמשי"כ הפמ"ג דקודם שנתברר הכל נחשב כפסולת. וכמשי"כ בסוחט פירות דלא הוי בורר ה"ט דהכל חשיב אוכל. הר"ח דף ע"ד א' כתב לבאר החילוק בין דש לבוסר, שדש הוא באוכל מחובר לפסולת ומכניסו לברירה, ובורר הוא מפרש האוכל מהפסולת. ולכאורה מבואר בדבריו דכשהאוכל מחובר לפסולת לא חשיב בורר, וצ"ע מהירושלמי. [ואפשר דעיקר כוונתו, משום דהוי הכנה לברירה, ור"ל דלאחר הפירוק עדיין האוכל מעורב עם פסולת. וצ"ע]. ועיקר סברת הר"ח נראה דבאופן שקודם הפירוק לא היה כאן אוכל כלל, ועיי' הפירוק יוצר את האוכל, חשיב דש, ורק כשהאוכל כבר קיים ורק שהפסולת מעורב בו שמפריע לאכילה חשיב בורר. ובזה מבואר מה דלא מצינו בדש היתר דלאלתר, וה"ט דמלאכת דש הי אליצור את האוכל ואף לאלתר חשיב מלאכה. משא"כ בורר דהאוכל קיים אלא שאין ראוי לאכילה מחמת תערובת הפסולת, לא חשיב תיקון האוכל כשעושה לאלתר דהוי דרך אכילה.

#### מלאכת טוחן

א) אמר רב פפא האי מאן דפריס סילקא חייב משום טוחן. ברא"ש הביא בשם רש"י שמחתך הירקות דק דק, ותמה דבדבר שהוא אוכל ומחתכו דק דק אין שייך טחינה. ובקרבן נתנאל אות י' פירש דהתורה לא נתנה שיעור לאכול חתיכות קטנות. ולשון זה איתא גם בשו"ת הרשב"א להתיר לחתוך לאלתר. וצ"ב. [ובאות ח' שם צידד להגיה ברא"ש דבדבר שאין אוכל לא שייך טחינה. וכוונתו להקשות על פירש"י בסילוק סילתא. אכן בתרוה"ד סי' נ"ו נקט ברא"ש כפשוטו].

ב) ובתוס' ד"ה דפריס סילקא כתבו דוקא בסילתא שייך טחינה אבל שאר אוכלין שרי. וצ"ב מאי שנא סילתא. [ועי' חזו"א סי' נ"ז שצידד דכוונת התוס' לאפוקי פת. וכן צידד במגן אבות. והיינו משום דאין טוחן אחר טוחן. ולשון התוס' לא משמע הכי כלל. וגם בהגהות אשר"י הביא בשם ר"י, אבל "שאר ירקות" לא. וזה דלא כהחזו"א. והחזו"א עצמו הרגיש בזה]. ובתרוה"ד סי' נ"ו פירש דברי התוס', דדוקא במידי דאורחיה בטחינה דומיא דחיתים ושעירים, שייך טחינה, אבל שאר אוכלים לא.

ובהמשך דבריו כתב בתרוה"ד דבדבר שאין ראוי לאוכלו חי בלא טחינה כבשר, שייך טחינה אף לדעת התוס'. ולפי"ז יל"פ דסילקא אין ראוי לאוכלו חי. ושו"ר שכ"כ בדרישה סי' שכ"א. וכ"כ המנ"ח (טוחן ב').

ג) ועיי' רמב"ם פכ"א הי"ח, החותך ירק דק דק כדי לבשלו הרי זה תולדת טוחן וחייב. ויל"פ כוונתו כנ"ל דאין ראוי לאוכלו בלא בישול ולא חשיב אוכל [מיהו לפי"ז משמע דאף לאחר שחותכו דק דק אין ראוי לאוכלו אלא ע"י בישול, ולסברת התרוה"ד הנ"ל, לאחר החיתוך ראוי לאוכלו. ועכ"פ בדעת תוס' יתכן דאין כוונתם לגמרי כהתרוה"ד אלא דסילקא נמי אין ראוי לאוכלו גם לאחר החיתוך אלא ע"י בישול. ועי' בדרישה שם שהשוה דעת תוס' לרמב"ם וע"ע להלן ודו"ק]. אמנם עיי' כס"מ שצידד לדעת הרמב"ם דאף שראוי לאוכלו חי, אם חותכו כדי לבשלו חייב משום טוחן. והסברא צ"ב. ואפשר דלבישול אין ראוי אלא ע"י טחינה. וע"ע מנ"ח שם שרק בטוחן כדי לבשלו דומה לטוחן תבואה. ודו"ק. ומ"מ לדינא משמע מסתימת השו"ע סי' שכ"א סעי' י"ב דאף בירקות שראויין לאוכלן חייך שייך טחינה, וכמשי"כ שם במ"ב ס"ק ל"ח.

ד) ובחזו"א סי' נ"ז הקשה מהירושלמי דהשוחק שומין חייב משום טוחן. וחזינן דיש טחינה באוכלין ואף בדבר שראוי לאוכלו חי, שהרי שום חזי לאכילה כשהוא חי. ואדרבה עיקר אכילתו כשהוא חי כדאיתא בברכות ל"ח ב'. וכבר הוכיח כן הרשב"א בתשובה ח"ד סי' ע"ה דיש טחינה בפירות. ונדחק החזו"א שהרמב"ם יפרש דחייב לאו דוקא אלא אסור מדרבנן. ולדעת תוס' והרא"ש דאין טחינה באוכלין, י"ל דכ"ז בחותך דק דק דלא הוי טוחן ממש, אבל בטחינה ממש חייב אף באוכלין. ובסי' שלום יהודה סי' י"ד כתב שהרמב"ם מודה בשוחק שום שחייב משום טוחן, דאף שנאכל חי, מ"מ אין נאכל אלא ע"י טחינה ולא בעינן דוקא שנאכל רק ע"י בישול. אלא כל שע"י טחינתו משוי ליה ראוי לאכילה, או באופן שע"י טחינתו נעשה ראוי לאכילה, או שנעשה ראוי לבישול חייב, ולי"ק מהירושלמי. [וכבר כתבנו לעיל דהכי משמע בתרוה"ד דכשאינו נאכל חי אלא ע"י טחינה חייב משום טוחן. ואע"פ שאין דרך לבשלו. ולהאמור גם הרמב"ם מודה לזה, ודלא כמשי"כ לעיל].

ה) דף קנ"ה א' מתני' אין מרסקין לא את השחת ולא את החרובין לפני בהמה. ובגמ' מפרשין טעמא משום דמטרח באוכלא הוא. [שראוי לאוכלו בלאו הכי ולא התירו בכה"ג טירחא]. או דמשוי אוכלא [כלומר דאדרבה מייירי דוקא שאין ראוי לאוכלו

קודם לכן ולכך אסור]. ומשמע דלא הוי טוחן. וברמב"ם פכ"א הי"ח כתב מפני שנראה כטוחן. ויל"ע מ"ט לא הוי טוחן. ובשו"ת הרשב"א ח"ד סי' ע"ה כתב דלאלתר סמוך לאכילה מותר לטוחן. ועי' ביהגרי"א סי' שכ"א סעי' י"ב ד"ה וכ"ז, שהוכיח כהרשב"א מגמ' הנ"ל, והיינו דהתם מייירי לאלתר. ובחזו"א סי' נ"ז תי' דהתם מייירי בחותך חתיכות גדולות.

ו) בשו"ת הרשב"א סי' ע"ה כתב דהא דתנן בדף קנ"ה מחתכין את הדלועין לפני הבהמה. ה"ט משום דהוא סמוך לאכילה. וכל לאלתר שרי דומיא דבורר לאלתר, [וברמב"ם פכ"א הי"ח כתב הטעם משום דאין טחינה בפירות. אבל הרשב"א שם הקשה עליו מסוגיין דפרים סילקא חייב משום טוחן ואע"ג דהוי פירות].

ז) בתוספתא איתא, אין מרסקין את הגרוגרות ואת החרובים לפני הזקנים. ועי' חזו"א סי' נ"ז דמוכח מזה שיש טחינה באוכלין ולכה"פ מדרבנן וע"ש מש"כ בדעת הרמב"ם. ולדעת הרא"ש כתב דמודה בכתישה דיש טחינה באוכלין.

ח) עוד כתב החזו"א דמשמע דמחתך לפני הזקנים אף לאוכלן לאלתר, וקשה על הרשב"א שהתיר לאלתר. ותי' דהתם מייירי בריסוק, ושאיני ריסוק דהוי מעשה טחינה ממש ואף לאלתר חייב. ורק בחיתוך דק דק דעיקרו דרך אכילה, בזה לא חשיב טחינה אלא לאחר זמן. [וביאור דבריו דחיתוך לא דמי לטחינה כמש"כ הרמב"ם פ"ז ה"ה דהוי תולדה דטוחן וע"ש במ"מ דבטחינה משנה גוף הראשון ממש, משא"כ בחיתוך. ולכך בעינן חשיבות לתיקון האוכל לאפוקי מדרך אכילה. וכע"ז נתבאר במקו"א לענין בורר].

והנה הרמ"א סי' שכ"א סעי' י"ב כתב דאסור לחתוך גרוגרות וחרובים לפני הזקנים. והוא עפ"י התוספתא הנ"ל. ובמ"א כתב דאין ראוי להתוספתא דמייירי בריסוק ולא בחתיכה. [אלא שמ"מ הדין אמת]. ועי' ביהגרי"א דלק"מ, דריסוק היינו חתיכה וכמש"כ רש"י בדף קנ"ה במשנה. ע"ש.

ומבואר לדעת הרמ"א דתוספתא מייירי בחיתוך, ודלא כהחזו"א. והרמ"א גופיה הביא אח"כ את דברי הרשב"א דלאלתר מותר. וע"כ דמפרש דהתוספתא מייירי לאחר זמן, וע"ש בחזו"א שהאריך בדברי המ"א, ובתו"ד כתב דהרמ"א דהתיר לאלתר, לא מייירי בחותך גרוגרות אלא בלחם וירק. ודבריו צ"ע. ועכ"פ בביהגרי"א מבואר שלא כדבריו. ובעיקר שיטת הרשב"א דלאלתר שרי. בשלטי גיבורים חולק ע"ז, וכתב דאין לדמות טחינה לבורר. ועי' חזו"א שם שמדברי הראשונים מוכח דלא ס"ל כהרשב"א.

ט) ובדין הנ"ל דאסור לחתוך לפני הזקנים. עי' מ"א ס"ק י"ד דמשמע דדוקא לפני הזקנים שאין יכולים לאכול בלא חיתוך, אבל למי שיכול לאכול בלא זה מותר. ובביאור הנ"ל הוכיח דאף לשאר אדם אסור, מדברי הגרי"א שביאר הטעם דאין איסור בריסוק שחת לפני הבהמה אלא משום מיסורח באוכלא. משום דהוי טחינה לאלתר. ומבואר דלאח"ז אף שהבהמה יכולה לאכול בלא החיתוך, אסור משום טחינה. ובחזו"א שם ר"ל דגם כוונת המ"א דוקא בסמוך לאכילה. דבזה אלימא סברת הראשונים דאין טחינה באוכלין, כשראו לאוכלו בלא החיתוך. והיינו שבזה מודו להרשב"א דשרי לאלתר. וצ"ע. וע"ע תרוה"ד סי' נ"ו.

טחינה בדבר שאינו גידולי קרקע

י) בתרוה"ד סי' נ"ו כתב שמותר לחתוך בשר דק דק משום דאינו גידולי קרקע. ובטחינה אין חייב אלא על גידו"ק, דומיא דמעמר, ואף למ"ד דיש עימור שלא בגידו"ק מ"מ כיון דמצינו לדעת הרא"ש והתוס' דאין טחינה באוכלין, א"כ י"ל דבדבר שאינו גידו"ק כו"ע מודו דאין טחינה.

בשו"ע סעי' ט' הביא את דינו של התרוה"ד שמותר לחתוך בשר צלי, והיינו משום דאינו גידו"ק, וס"ל דבשר בהמה נמי לא חשיב גידו"ק, אולם בתו"ש הקשה דהשו"ע סעי' י' כתב דאסור לגרור גבינה בשבת. וקשה דמ"ש גבינה מבשר. ע"ש, ובמחה"ש תי' דאסור משום עובדא דחול, וכ"ה בריר"ש.

עוד הקשה התוס' מהא דאיתא בגמ' להלן שאסור לטחון רגבי עפר, וחזינן דאף שאינו גידו"ק הוי טוחן.

יא) ובחזו"א סוף סי' נ"ז כתב דדוקא במידי דאוכלין אין טחינה בדבר שאינו גידו"ק משא"כ בעפר ודאי דיש טחינה. ומה שהשווה התרוה"ד טחינה לעימור, אינו דמיון ממש, אלא להוכיח שאין צורת המלאכה בדבר שאינו גידו"ק ולכך בטחינה באוכלין אף לראשונים דסברי דיש טחינה בירקות ודלא כתוס', בבשר מודו כיון דאין גידו"ק. וכבר כתב כן בנשמ"א כלל י"ז דעיקר ההיתר משום דאין דרך טחינה בכך.

אמנם בביאור הגרי"א סעי' ט' משמע דמי מש לעימור, דכללל הוא דבמלאכת קרקע אינה אלא בגידולי קרקע. ועי' שו"ת רעק"א סי' כ' דהתירא דהתרוה"ד הוא בצירוף שיטת הראשונים דאין טחינה באוכלין. וזה כעין מש"כ הנשמ"א והחזו"א. אולם לא דמו לגמרי. דלרעק"א נראה דזו סברא בפ"ע אלא דלא סמך להתיר אלא בצירוף דעת הראשונים דאין טחינה באוכלין. משא"כ לנשמ"א והחזו"א סברא אחת היא דבאוכלין שאינם גידו"ק אין טחינה.

יב) בגמ' דף קמ"א א' מבואר דמותר לדון פלפלין בשינוי, דהיינו ביד של הסכין. וע"ש בתוס' דהר"ח והשאלות פירשו דמייירי ביו"ט, אבל בשבת אסור אף בשינוי, אבל התוס' הכריחו דמייירי בשבת וביו"ט א"צ שינוי. וכן דעת הר"י"ף והרמב"ם פכ"א והרא"ש, וכן נפסק בשו"ע שכ"א סעי' ז'.

ובשו"ע שם כתב שידוכם בקתא דסכינא ובקערה, כלומר שיחתוך ע"י גב הסכין ולא בחוד הסכין, וגם שיחתוך על גבי קערה ולא על גבי מכתשת [דהיינו שכלי הקיבול של חתיכות הפלפלין לא יהא כלי שדרכו בכך] ובמג"א פ"י דא"צ תרי שינוים, אלא או או קאמר, או שיחתוך בגב הסכין, או שיחתוך בסכין על גבי קערה. אבל האחרונים נקטו כפשטות השו"ע והב"י שצריך לשנות בשתייהם. ועי' ביהגרי"א שדייק כן מלשון רש"י בגמ' שם. ולענין מלח נקט הגרי"א דא"צ שתי שינוים אבל בשעה"צ ס"ק ל"ב כתב שכל האחרונים חולקים בזה. (ועי' תה"ל"ד שנקט כהגר"א).

בפמ"ג א"א ס"ק ט' כתב דהוכחת המג"א דשינוי אחד סגי, דהב"י הביא מהשיבלי הלקט שהקשה איך התירו לעשות מלאכה דאורייתא בשינוי דהא מ"מ מדרבנן אסור. ותי' דשינוי גמור מותר. ואם צריך שתי שינויים לק"מ [ונראה כוונתו דבשינוי אחד אסור רק מדרבנן, וכאן דעושה עוד שינוי, חשיב כעושה מלאכה דרבנן בשינוי דשרי]. ובמ"ב משמע דהא דבעינן שינוי דקערה,

אינו רק כדי שיהא תרי שינויים, אלא דבמכתשת אסור משום עובדה דחול. וכ"מ בביהגר"א ד"ה ובקערה. אמנם בב"י בשם האגור משמע כהמ"א דבשינוי אחד גמור סגי.

(ג) ע"י מ"ב שהביא לדון בחותך בחוד הסכין אי שרי לאלתר, דבא"ר נשאר בצ"ע, אבל מביא והגר"א משמע דשרי לאלתר, והיינו דהגר"א כתב דאסור דוקא בכלי המיוחד לכך דדמי לנפה וכברה. ומקור דבריו בשו"ת הריב"ש סי' קפ"ד. [אולם יל"ע מסיום הריב"ש והגר"א שדימו זאת לסוגיין דלא התירו בפלפלין אלא בקתא דסכינא ומשמע דמפרשים דמירי אף לאלתר, ואפי"ה דוקא בקתא דסכינא מותר. וצל"ע].

ויל"ע מה מספק"ל לא"ר אי שרי לאלתר. ואולי מספק"ל אי חוד הסכין דמי לקנון ותמחוי וצ"ע. וע"ע בפמ"ג במשב"ז דנסתפק דאפשר דבתבלין אין היתר לאלתר כלל. וכנראה כוונתו דל"ש בזה דרך אכילה.

(ד) גמ' האי מאן דסלית סילתא חייב משום טוחן. לפירש"י היינו שמחתך העצים לכמה חתיכות וע"ז חייב משום טוחן. והר"ח פ"י שמפריד עצי דקלים שעשוין נימין נימין וכשמפרקם יוצא מביניהם קמח דק. ובמאירי הקשה ע"ז חדא דאינו טוחן הקמח שהרי מעיקרא היה הקמח כנוס בתוכו אלא שהוציאו. [ולכאורה חזינן בר"ח דאין המלאכה משום הפרדת גוף אחד לכמה חלקים, אלא אף בלא זה חייב ואפשר דהמלאכה הוא במה שנוצר קמח שמקודם לא היה לפנינו באופן שאפשר להשתמש בו. ועכ"פ הוי תולדה דטוחן]. עוד הקשה המאירי דאין חיוב טחינה אלא כשצריך לאותו קמח.

(טו) ובאמת הרמב"ם פ"ח הטי"ו פירש דהכא מיירי בטחינה של קמח, ולא במחתך חתיכות דקות. וכגון שמנסר העצים ויוצא מהם נסורת. אלא שהוסיף ל"ליהנות מנסורת שלהן". ומשמע כהמאירי דבלא"ה פטור.

והאחרונים נתקשו בדברי הרמב"ם אמאי בעינן שיכוון ליהנות מהן דאין לומר משום משאצ"ג [וכמו שכתב רש"י להלן ד"ה ואי חייטיה, דהקודח נקבים בעץ, י"א שחייב. ורש"י ס"ל דפטור משום משאצ"ג] דהרמב"ם הרי ס"ל דמשאצ"ג חייב עליה. ובלח"מ כתב שאם א"צ להנות מהנסורת הרי זה מקלקל. וכתב לפי"ז דאם מכוון ליהנות מהעצים שחתך ג"כ חייב, דשוב אינו מקלקל. אמנם לשון הרמב"ם דחוק לפי"ז. דא"כ אמאי לא נקט דנוסר העצים בשביל העצים דסתמא הכי הוא. וגם דאמאי כתב כן רק כאן. ואפשר לומר דלא כהלח"מ, דאף שיש תיקון בעצים מ"מ אם בנסורת שבה יש טחינה אין תיקון חשיב מקלקל. ותלוי בנידון אם מקלקל שיש בו תיקון מצד אחר חשיב מקלקל או לא. וע"ע נשמ"א כלל י"ז ד'. ויל"ד בכוונתו.

(טז) והאחרונים כתבו דכשאין צריך ליהנות מהנסורת לא חשיב כלל טוחן. ע"י מרכה"מ שמדמה זאת לזומר וא"צ לעצים דפטור אף למ"ד משאצ"ג חייב. וכמשי"כ התוס' דף ע"ג ב'. וכ"כ האג"י טוחן-י' עפ"י הטי"ז סי' ש"ב ס"ז שכתב דמגרר טיט יבש מעל בגדו אין חייב משום טוחן, כיון דלא ניחא ליה במה שנטחן, דומיא דסוחט כבשים לגופן. והיינו דמהות המלאכה היא במה שנוצר ע"י הטחינה דבר טוחן שראוי לשימוש. וכשאין צריך לו, לא נחשב כלל שנוצר כאן נסורת. וזהו הטעם בקוצר דבעינן שיהא צריך לעצור, וכן בסוחט בעינן שיהא צריך למשקין. אמנם האג"י שם כתב דא"א לומר כן בדעת הרמב"ם דלדידיה כבשין שסחטן לגופן דפטור, היינו דוקא כשאין מתכוון לסוחט כלל אלא רק לרככם, וממילא נסחטו. אבל בנתכוון לסחיטה חייב אף שאין כוונתו למימיהן. וע"כ צ"ל כהלח"מ דאיה"נ גם בצריך לנסרים שחתך חייב משום טוחן. [אמנם יש לדון בדבריו, דאין זה ברור כ"כ בדעת הרמב"ם. וגם די"ל דטוחן שאני משחיטה].

ועוד נראה דהכא גרע בנסורת או עפר, דבלא מחשבה להדיא להשתמש בנסורת אין כאן חפצא של דבר הנטחן וכפסולת בעלמא הוא. וכעין זה מצינו בזומר וא"צ לעצים, דלשיטת המהרש"א דוקא בעצים בעינן שיהא צריך לעצים. וה"ט דדוקא בפירות וכדו' שבעצמותו אנו רואים כאן שנוצר פרי ע"י הקצירה, משא"כ עצים בסתמא הם כפסולת בעלמא אם לא שיכוון עבורם. ומ"מ מדברי הר"ח מבואר דלא כהנ"ל, אלא אף בא"צ לדבר הנטחן חשיב טוחן. מדמפרש שע"י חיתוך העצים יוצא הקמח שביניהם חייב משום טוחן. וכ"מ מדברי רש"י להלן בקודח בעצים דרק משום משאצ"ג פטר. וע"י עוד בשיטה להר"ן בסוגיין. ודוק.

(יז) טוחן אחר טוחן. ברמ"א סי' שכ"א סעי' י"ב כתב בשם הסמ"ג דמותר לפרר לחם משום דאין טוחן אחר טוחן. אמנם בשו"ת הרשב"א ח"ד סעי' ע"ח התיר לפרר, משום דלאלתר לאו טוחן הוא, וכדמצינו בבורר. ומשמע דבלאו האי טעמא חייב משום טוחן. ולי"א דאין טוחן אחר טוחן. וכן הוכיח במל"מ פ"א ה"ג מחו"מ. וכ"מ בר"ן דשתי שיטות הם. וע"י ח"י שיטה להר"ן. במשל"מ פ"א ה"ג מחו"מ. כתב דבטוחן דק דק (יותר ממה שהיה טוחן מתחילה), לכו"ע יש טוחן אחר טוחן. ומ"ש שהוכיח כן מדברי התוס' דף קי"ד ב'. וכוונתו למה שכתבו דבירקות שמחתך דק דק יש טחינה, והכא כתבו דדוקא בסילקא יש טחינה. ומוכח דכשמחתך דק דק חמיר. אולם צ"ע מה הראי' לטוחן אחר טוחן. [וע"י פמ"ג מש"ז אות י' שעמד בזה]. ונראה דהוכחתו שכשמוסיף לטחון יותר דק הרי הוא מחדש דבר בטחינתו, וממילא ל"ש בזה אין טוחן אחר טוחן. דטחינה זו לא היה קודם לכן. ע"י חזו"א סי' נ"ז דהטעם דאין טוחן אחר טוחן, אי"ז משום שכבר נעשה טחינה, וכמו בבישול אחר בישול. אלא משום שחיבור שנעשה שלא בתולדה לא חשיב חיבור ולכן לא הוי טחינה. ואף אם לא נטחן כלל, אין זה טחינה כשנתחבר ע"י אדם.

דף ע"ד ע"ב

(א) גמ' אמר רב אחא בר רב עויא, האי מאן דשדא סיכתא לאתונא חייב משום מבשל פשיטא וכו' קמ"ל דמירפא רפי והדר קמיט. ונאמרו ג' פירושים בזה. (א) רש"י מפרש דחייב משום הריפוי, וכ"מ בתוס' וברמב"ן. (ב) בדעת הרמב"ם ע"י פ"ט ה"ו שכתב דבישול היינו שמרכך את הקשה, או שמקשה את הרך. ולפי"ז כתב הלח"מ שם דמפרש הגמ' דחייב על מה שמקשה את העץ לאחר שנתרכך. וכוונת הגמ' מהו דתימא דאין חייב על קישויו כיון שכבר קודם לכן הוה קשה. קמ"ל דכיון שקודם נתרכך, ושוב מתקשה. חייב על קישויו. אולם בשעה"צ סי' ש"י"ח ס"ק ד' פ"י דלהרמב"ם נמי אין חייב על הקישוי, ומשי"כ דהקשה את הרך חייב היינו משום דמתרפה בשעה שמקשה אותו וכדברי רש"י. וצ"ע לשון הרמב"ם. (ג) שיטת היראים מצוה רע"ד (עמ' קל"ד) דחייב על בישול המים שבלחלוהי העץ, וכ"מ במרדכי סו"פ תולין, דכתב שם דאסור לנגב הבגדים ששרויים במים סמוך לאש משום בישול דומיא דמאן דשדא סיכתא באתונא. ולפי"ז כוונת הגמ' קמ"ל דלא חייב על מה שמקשה את העץ. אלא שבשעת רפוי מתבשלים המים.

ב) והקשו הראשונים מהגמ' ע"ז דף ל"ח דמבואר שם דכיון דלשרורי מנא קמכוון לא חשיב בישולי עכו"ם. ובתוס' בע"ז שם (הו"ד במהרש"א בסוגיין) כתבו דלענין שבת החמירו להחשיבו בישול, והיינו דכיון דעיקר כוונתו לשרורי מנא כלומר להקשותו ולא על הריפוי, לא חשיב בישולי עכו"ם ורק לענין שבת חייב משום דמכוון להרפותו כדי להקשותו אח"כ. ויל"פ החילוק דלענין בישולי עכו"ם נאסר התוצאה, שנתבשל ע"י עכו"ם וכיון שאין תכלית הבישול בשביל הריפוי לא נאסר, משא"כ לענין שבת אסור עצם פעולת הבישול. וכן משמע בריטב"א בסוגיין ובע"ז. [ועי' שיטה להר"ן ואולי כוונתו להנ"ל].

ג) וברמב"ן כתב דגבי שבת חשיב בישול, כיון דפס"ר הוא. ומשמע דר"ל דהכא חשיב אין מתכוון אלא דמ"מ חייב משום פס"ר, ובבישולי עכו"ם לא אסרינן פס"ר. ואפשר דכוונתו ע"ד הריטב"א הנ"ל, דהתם תלוי בעיקר הכוונה. [וצ"ע בסוגיא שם דמשמע דאם מכוון לשרורי אסור לישראל ליתן בתנור מאכל].

אמנם צ"ב דברי הרמב"ן מ"ט חשיב אינו מתכוון, הרי כדי להקשותו הוא צריך ליתנו באש, וע"כ הוא מתרפה. ועי' אג"ט אופה ס"ט שעמד בזה.

ועוד יל"ע דלכאורה חשיב מלאכה שא"צ לגופה. וכן נקט באמת בקה"י ביצה סי' י"ח ובשיטה להר"ן כתב דחשיב מלאכה שצריכה לגופה, כיון דפס"ר הוא, ובישולי ושרורי מנא באין כאחד. וצ"ל דכיון שזהו התהליך שמתרפה ואח"כ מתקשה, נחשב שצריך לבישול. ויל"ע מהא דזומר וא"צ לעצים, דאע"פ שמוכרח לקצור העצים בשביל האילן מ"מ כשא"צ לעצים עצמם חשיב א"צ לגופה. (כ"מ בתורי"ד דף קכ"א, וגם התוס' שפי' דלכו"ע פטור, מ"מ מודו דיש לפטור גם משום משאצ"ל ג), וצ"ע.

ד) אמנם לדברי הרמב"ם (לפי' הלח"מ) דחייב משום שמקשה את הרפוי, עדיין קשה מ"ט לא חשיב בישולי עכו"ם, ואפשר דכיון שהוא לא מכוון להקשות הרפוי אלא להקשות דבר שהיה קשה קודם לכן אלא דבשעת מעשה מתרכז ושוב מתקשה לענין בישולי עכו"ם לא חשיב שרצונו בזה. ועי' בתוס' רי"ד ע"ז לח. דלענין בישולי עכו"ם לא אסרינן אלא בישול לאכילה. וצ"ע.

ה) בשו"ת חת"ס יו"ד סי' צ"ב כתב דמבעיר נר בשבת אין חייב משום מבשל כיון שהשמן מתכלה, ובישול דאסר רחמנא בשבת הוא בישול שיש לו צורך בדבר המתבשל דומיא דבישול סממנים במשכן. אולם באמרי בינה דיני יו"ט סי' א' הוכיח שלא כדבריו מסוגיין לשי' היראים דמחייב על בישול המים שיוצאים מהעץ אע"פ שמתכלים. ועי' בתורא"ש יבמות דף ו' ב' דמבואר להדיא דמדליק נר חייב משום מבשל. והוכיחו האחרונים מזה דלא כהחת"ס. ועי' נשמי"א כלל כ' סק"ב שהעלה דפליגי בזה הירושלמי והבבלי בזר שמקטיר אימורים בשבת אי חייב משום מבשל או משום מבעיר. ולהבבלי אינו מבשל. ודייק כן מרש"י בסוגיין שכתב דשדא סיכתא לייבשו. ומשמע דלשורפו לא חשיב מבשל. ועי' קה"י ביצה סי' י"ח.

ו) גמ' האי מאן דעביד חביתא חייב משום שבע חטאות. ומצינו בזה כמה שיטות בראשונים.

לפירש"י - א. טוחן. ב. בורר. ג. מרקד. ד. לש. ה. ממחק. ו. מבעיר. ז. מבשל.

לתוס' - חייב גם משום בונה. דיש בנין בכלים (לרש"י אין בנין בכלים. ועי' פנ"י). ולא ביארו התוס' איזה מלאכה מהנך דכתב רש"י מפקין, ובשיטה להר"ן כתב דמפקין מבעיר שאין זה ממלאכות שבגוף החבית. ובתוס' רי"ד איתא דמפקין בורר דמרקד סגי לה. [וכוונתו נראה דבמציאות יכול לעשות הכל ע"י ריקוד]. ובריטב"א הביא ב' הפירושים.

הבעה"מ פירש כרש"י, אלא שבמקום טוחן כתב חורש, ומשי"כ רש"י דליכא חיוב חופר דא"צ אלא לעפרה, כתב בעה"מ דמייירי בצריך לגומא. אמנם צ"ב להיפך. מ"ט לא יתחייב לבעה"מ משום טוחן. ואפשר דס"ל דליכא טוחן בעפר משום דאינו גידו"ק. והרעק"א נתקשה (לפירש"י) לדעת התרוה"ד דבעין גידו"ק, מ"ט חייבים על טחינת עפר, והוכיח מזה דחשיב גידו"ק. אבל בדעת בעה"מ י"ל דבאמת פטור מה"ט. ובשביה"ש (טוחן ל"א) כתב דעפר אינו חיבור ולכן לא חשיב טוחן.

הר"ח פירש דחייב, א. חורש, [ובאופן שהיתה לו גבשושית ונטלה דניחא ליה ביפו הקרקע]. ב. טוחן. ג. בורר. ד. מחתך. (ולרש"י צ"ל דבמציאות ליכא מחתך). ה. בונה. ו. מכה בפטיש ודלא כרש"י דליכא מכב"פ כיון שנעשית המלאכה מאליה, ושמא הר"ח מייירי שעשה אח"כ פעולה לגמור החבית וכן משמעות דבריו. והר"ח השמיט לש ומרקד, מבשל ומבעיר. וצ"ב. ובמבעיר כבר הבאנו מהשיטה להר"ן דאין זה ממלאכות שבגוף החבית. אבל צ"ב מ"ט לא מנה לש ומרקד ומבשל. ובאמת הר"ח מנה רק שש וא"כ צריך להוסיף אחד מהנ"ל. ובהגה"ה הוסיף מבשל וצ"ע.

ז) שם האי מאן דעביד חילתא חייב י"א חטאות.

ופירש"י - א. נוטע. ב. קוצר, ג. מעמר. ד. בורר. ה. ממחק. ו. טוחן. ז. מחתך. ח. מסיך. ט. עושה ב' בתי נירין. י. אורג. יא. מכה בפטיש.

ולשיטת התוס' והראשונים דיש בנין בכלים, לכאורה חייב גם משום בונה. אולם בריטב"א כתב דהכא אין לחשוב בונה, כיון שמנה אורג שזהו בנין של בגדים [והיינו דומיא דמרקד שאין חייב משום בורר, דהתורה קבעתו בשם מלאכה לעצמה]. אמנם הר"ן כתב דהכא נמי חייב משום בונה, ואפיק בורר דליכא קנים שאין יפות, [ועוד י"ל בדעת תוס' לפי מה שהקשה בנשמי"א כלל ט"ז ג' על רש"י, דאם בורר היפות הוא אוכל מתוך פסולת לאלתר. ותי' דמייירי בבורר הקנים שאין יפות או דלא שייך היתר דלאלתר אלא באוכל. וי"ל דהתוס' פליגי ע"ז וס"ל דהכא לא מחייב משום בורר כיון דבורר היפות לאלתר]. והר"ח כתב בונה ולא אורג. וצ"ע הטעם. ועוד כתב דש במקום ממחק. ולרש"י דאין חייב משום דש עי' שביה"ש פתיחה לדש סק"ד. דקילוף לא חשיב דישה. ובר"ח חזינן דפליג ע"ז. ופליגי נמי הר"ח ורש"י דלר"ח אין חיוב משום ממחק. עי' משנת השבת בשם שבט הלוי דכיון דהקנה מצד עצמו חלק אלא שמסיר הקליפה ממנו אי"ז ממחק.

דף ע"ד ב' (גו"ז)

ח) ת"ר התולש את הכנף והקוטמו והמורטו חייב ג' חטאות, אמר ר"ל תולש חייב משום גו"ז. כתב הרמב"ן דכיון דחיובו משום גו"ז, אין נפ"מ בין מחיים ללאחר מיתה. דלאו משום עוקר דבר מגידולו הוא דנימא דדוקא מחיים הוא ולא לאחר שחיטה, אלא משום שגו"ז. ואף לאחר מיתה הוי גו"ז [שמפריד דבר הטפל לגוף מהגוף] וע"ש שהוכיח כן מהתוספתא דהגו"ז את השלח (היינו העור לאחר שהפשיטו) חייב משום גו"ז.

והוסיף הרמב"ן דאין חייב משום דעוקר דבר מגידולו דא"כ היינו קוצר, כלומר דממה דאמרינן דחייב משום גו"ז ולא אמרו משום קוצר ש"מ דאין חייב משום קוצר, והטעם, דאין קוצר אלא בגידולי קרקע. ובהמשך דבריו הוסיף דאין לומר דמחיים

חייב גם משום קוצר אלא דנקטה הגמ' גוזז לאשמועינן דחייב גם לאחר מיתה. דחדא תולדה לשני אבות ליכא לעולם, וצ"ב דלכאורה דוקא על אותה תוצאה אין חייב משום שני אבות וכדמצינו דאין חייב על מרקד גם משום בורר, אבל הכא שני ענינים הם, שעוקר דבר מגידולו, וגם שעוקר הדבר שטפל לגוף מהגוף. וצ"ע. ובשיטה להר"ן כתב בנוס"א: דאין לומר דחייב שנים, דא"כ הו"ל לריש לקיש לאשמועינן הכי בהדיא. וע' רמב"ן להלן דף ק"ז ב'.

(ט) ובבכורות כ"ד ב' איתא במתני' דמותר לתלוש את השיער בשביל השחיטה, ואע"ג דאסור לגזוז את הבכור. ובגמ' מספק"ל אי משום דאין מתכוון [ע"י בשיטה להר"ן דיי"מ משום משאצ"ל, ועוד פ"י דאין מתכוון לגיזה]. וא"כ ה"ה ביו"ט שרי דאין מתכוון. או משום דתולש לאו היינו גוזז וביו"ט אסור משום דעוקר דבר מגידולו. ולפי"ז מפורש להדיא דתולש חשיב גם עוקר דבר מגידולו. אלא שכתב הרמב"ן דלמסקנת הגמ' דביו"ט נמי מותר ולא משום דאין מתכוון דרב ס"ל דאין מתכוון אסור. אלא משום דתולש לאו היינו גוזז. ואף ביו"ט מותר דלמסקנא נקטינן דלא חשיב עוקר דבר מגידולו בבעלי חיים. והנה בגמ' שם איתא, דביו"ט מותר משום דעוקר דבר מגידולו כלאחר יד הוא. ולפי"ז משמע להיפך דבאמת דבע"ח נמי חייב משום קוצר. אלא דתולש פטור משום דכלאחר יד הוא, ודוקא בבהמה אבל בעוף דאורחיה הוא כדאיתא התם, א"כ חייב גם משום קוצר ולא רק משום גוזז, וכן הקשה המהר"ט אלגזי שם. וכ"ה המנ"ח גוזז. אכן בשיטה להר"ן משמע דלא גרס כן בגמ', אלא דביו"ט נמי מותר משום דכלאחר יד הוא. והיינו גוזז כלאח"י. וצ"ע בלשון הגמ' שם. [ובהגהות למהר"ט אלגזי הביאו שכן גירסת הרמב"ן וכ"ה באמרי בינה דיני שבת סי' לב].

(י) עוד הוכיח הרמב"ן דאין חייב משום קוצר. דא"כ אין לפטור תולש משום דהוא כלאחר יד, דדרך לתלוש דבר מגידולו ביד, ורק גזיזה דרכה בכלי, וכוונתו נראה דאע"ג דאין דרך לתלוש שיער ביד. מ"מ כיון דעיקר קצירה דרכה גם לתלוש, אף בבע"ח יהא חייב אע"פ שבבע"ח אין דרכם בכך, אבל בגוזז שעיקרו דרך גזיזה, משו"ה פטור תולש שאין דרכו בכך. ורק בעוף דאורחיה בהכי חייב. וע"י דבר אברהם ח"א סי' כ"ד ח' מש"כ בזה.

(יא) ובגמ' דף ק"ז ב' איתא דהמושיט ידו למעי בהמה ודלדל עובר שבמעיה חייב משום קוצר דבר מגידולו. וכתב הרמב"ן שם וכ"ה ברשב"א וריטב"א שם, דאין הכוונה דחייב משום קוצר, דאין קצירה בבע"ח דאינם גידו"ק. אלא כוונת הגמ' משום נטילת נשמה, דכשניתקו ממקור חיותו חשיב שנוטל נשמתו ממנו. ואמנם בירושלמי מפורש דחייב משום קוצר, הבבלי חולק ע"ז. וע"י חזו"א בכורות סי' כ"א כ'.

(יב) לפי האמור כתב הרמב"ן דהשוטח עוף ביו"ט מותר לתלוש נוצה במקום השחיטה, ואע"ג דאין להתיר משום צורך השחיטה דלא חשיב אוכ"י, מ"מ הרי מלאכה זו מותרת לאחר השחיטה משום אוכל נפש, שצריך למרוט את כל נוצות העוף. וגם לאחר מיתה שייך גוזז, אלא שהותרה לצורך אוכ"י, א"כ אין נפ"מ אם ימרוט לאחר השחיטה או קודם השחיטה. ואין לומר דמחיים חייב גם משום קוצר. שהרי נתבאר דלא חשיב קוצר. אמנם הרמב"ם פ"ג ה"ג מהל' יו"ט כתב שאסור למרוט קודם שחיטה. והביאו הרמב"ן.

ובביאור דעת הרמב"ם מצינו כמה פירושים. המ"מ כתב דאע"ג דלאחר שחיטה מותר דחשיב מלאכת אוכל נפש, מ"מ קודם שחיטה לא חשיב או"י, וכע"ז ע' ברא"ש בכורות. ובמנ"ח (קוצר ב') כתב דהרמב"ם ס"ל דשייך קוצר בבע"ח, דס"ל דבע"ח חשיבי גידולי קרקע. אולם ע"י קה"י שבת סי' נ' וכן בדבר אברהם ח"א סי' כ"ד, דאע"ג דבהמה הוי גידו"ק, מ"מ לענין קצירה בעינן קצירה מן הקרקע. ובבע"ח לא חשיב קוצר מהקרקע. וע"י עוד ברא"ש הל' בכורות מש"כ בדעת הרמב"ם.

(יג) ובעיקר דברי הרמב"ן שאין קוצר בבע"ח. כתבו האחרונים שמדברי רש"י דף צ"ד א' משמע דשייך קוצר בבע"ח, שהביא גם בד"ה מפרק. דיי"מ שהחולב בהמה חייב משום קוצר. ורש"י חולק ע"ז כיון דהחלב מפקיד פקיד ואינו מחובר לבהמה. ומשמע דאם הוא מחובר חייב משום קוצר ודלא כהרמב"ן. ויש שכתבו דאין רא"י מרש"י דה"י הו"מ לדחות כן, אלא דעדיפא מיניה קאמר.

(יד) עוד כתב הרמב"ן דמותר לתלוש שיער הבהמה לצורך השחיטה מטעם דהוי מלאכה שא"צ לגופה. כלומר דא"צ לשיער הנתלש. אלא שתולש כדי שיהא הצוואר ראוי לשחוט.

והנה במתני' דף צ"ד ב' תנן הנוטל צפרניו זו בזו פטור, ובגמ' אמרינן דבכלי חייב חטאת ובתוס' שם כתבו דהיינו דוקא לר"י דס"ל משאצ"ל חייב אבל לר"ש פטור דה"ל הו"ל משאצ"ל. אולם הרמב"ן דף ק"ו כתב דבין אם גוזז לצורך הדבר הנגזז. בין לזורק הגוף ליפותו הוי מלאכה הצריכה לגופה, דבגילה עצמה היא המלאכה, ור"ל שעצם ההפרדה היא המלאכה, ולא דמי לחופר גומא ואי"צ אלא לעפרה דהוי משאצ"ל. דהתם הבנין בקרקע היא המלאכה, וכשא"צ לבנין הוי משאצ"ל. אבל הכא המלאכה היא בהפרדה. והוי צ"ל. ובשו"ת הריב"ש סי' שצ"ד כתב ג"כ דהוי מלאכה הצ"ל מטעם דהנטילה עצמה היא המלאכה, והוסיף שם דבמשכן היה הגזיזה גם שלא לצורך הצמר והשיער, וכגון בעורות תחשים, ולכך חייב כל שהוא לצורך הגוף דהינו שרוצה ליפותו. ולא דמי למפשיט את העור, דאם א"צ לעור הוי משאצ"ל אע"פ שהוא לצורך הגוף, דהפשטה דמשכן הוא רק לצורך העור. והיינו דס"ל כהתוס' דף צ"ד א' דצריכה לגופה היינו לצורך שהיה במשכן, וזהו מה שמגדיר את המלאכה. ולכאורה דברי הריב"ש הם כדעת הרמב"ן. אולם בהג' הגר"א זצ"ל ורמב"ן כתב דמשמעות הרמב"ן דלא כטעם הריב"ש. וע"י בביאור"ל סי' ש"מ שגם השו"ע ס"ל דהו"ל מלאכה הצריכה לגופה. וכהריב"ש.

ובביאור"ל סי' ש"מ הביא בשם החכ"צ להקשות על הריב"ש דגוזז צפרניו חשיב מלאכה הצריכה לגופה, מהא דכתב הרמב"ן בבכורות דתולש שיער קודם שחיט החשיב משאצ"ל. וע"ש שתי דהתם שאני שא"צ ליפויה עור, אלא כדי שלא יפריע לשחיטה ולכך חשיב משאצ"ל. [ויש להעיר דהו"ל להקשות על הרמב"ן גופיה בדף ק"ו. וכנראה דלא היה לפניו חידושי הרמב"ן, וכן נראה מדתי דברי השו"ע עפ"י הריב"ש, ולא תי' עפ"י הרמב"ן].

דף ע"ה ע"א

(א) ת"ר הצד חילזון וכו' וליחייב משום נטילת נשמה וכו', רבא אמר מתעסק הוא אצל נטילת נשמה. וכו'. ובתוס' ד"ה מתעסק כתבו דלאו דוקא מתעסק קאמר, דהא מתעסק בחבורה חייב לר"ש דאמר מקלקל בחבורה חייב. [כלומר דבחבורה לא בעינן

מלאכת מחשבת לחייבו, ולכך מקלקל חייב וה"ה מתעסק], אלא מתעסק דהכא היינו אינו מתכוון, ומותר אפי' בחבורה כמו כל איסורים שבתורה דאין מתכוון מותר אע"ג דלא שייך בהו מלאכת מחשבת. וביאור דבריהם, דבאין מתכוון אין הפטור רק משום דאין זה מלאכת מחשבת, אלא שאין זה מעשה איסור כלל, ואף בשאר איסורים מותר באין מתכוון, ומשום"ה אף בחבורה שחייב גם באופן שאין זה מלאכת מחשבת, מ"מ אין מתכוון פטור דומיא דשאר איסורים שבתורה.

(ב) אולם רש"י כתב בד"ה מתעסק לא הו"א מלאכת מחשבת שאין מתכוון שימות. ומבואר דטעם הפטור משום מלאכת מחשבת, ואמנם יל"פ שמודה רש"י דאין הפטור משום מתעסק אלא משום דאין מתכוון, אבל טעם הפטור משום מלאכת מחשבת. אבל קשה קושית התוס' דבחבורה חייב אף אם אין זה מלאכת מחשבת. ועוד דאמאי הוצרך לפרש משום מלאכת מחשבת, דהו"ל לפרש כתוס' דאין מתכוון מותר בכל האיסורים שבתורה.

וצ"ל דקאי לר' יהודה דס"ל (בדף ק"ו א') דמקלקל בחבורה פטור, דלדידיה אף בחבורה. בעינן מלאכת מחשבת. ואע"ג דסוגין אזלה אליבא דר"ש כדאיתא בגמ', מ"מ כר"י נמי אזלה, כדחוכיח הרמב"ן דאף לר"י אין חייב משום נטילת נשמה מדלא אמר חייב שלוש. [ועי"ש שהקשה לפי"ז על התוס']. ומעתה אי"ש דלא פירש כתוס' דפטור דומיא דכל איסורים שבתורה, כיון דלר"י אין מתכוון אסור בכל התורה. ולכך פי' דהכא פטור משום דלא הו"א מלאכת מחשבת, ואף אי כוונת רש"י משום דאין מתכוון, אי"ש אף לר"י למש"כ התוס' דף מ"א ב' ד"ה מיחם, שבשבת מודה ר"י דמה"ת מותר אלא שמדברנן אסור. ועי"ש בגלהש"ס שכן דעת רש"י בדף קכ"א ב'. וה"נ בסוגיין פטור משום אין מתכוון.

(ג) ובעיקר מש"כ התוס' דהכא לא משום מתעסק פטור אלא משום אין מתכוון. יעויין בפ"י הר"ח וכן בפ"י ר"נ גאון, דמפורש דפטור משום מתעסק. ומשום דבעינן מלאכת מחשבת. ולדבריהם נמי צ"ל כנ"ל ברש"י, דאזלי בשיטת ר"י דס"ל דבחבורה נמי בעינן מלאכת מחשבת ומקלקל פטור.

(ד) והנה מבואר בתוס' ובר"ח דאי פטור משום מתעסק היינו מטעם דבעינן מלאכת מחשבת. ומשום הכי כתבו התוס' דע"כ לאו משום מתעסק פטור דבחבורה לא בעינן מלאכת מחשבת וע"כ דמשום אינו מתכוון הוא דפטור. וצ"ע דבתוס' דף ע"ב ב' כתבו דהכי דמתכוון להיתר יש ללמדו מבה פרט למתעסק ולא בעינן לטעמא דמלאכת מחשבת. וא"כ הו"ל לתוס' לפרש דה"נ פטור מטעם מתעסק דכל איסורים שבתורה, ואף דבחבורה פטור דומיא דאינו מתכוון שכתבו התוס' דאף בחבורה פטור. וכן הקשה החת"ס, וכן בהגהות ראמ"ה.

(ה) ולאידך גיסא יל"ע מה שייך לפטור בסוגיין מטעם מתעסק [ולר"ח ור"נ גאון הוא לקושטא דמילתא כנ"ל], דמאי שנא מכל אינו מתכוון דלא פטרינן מטעם מתעסק, וכדחזינן לר"י דס"ל אינו מתכוון אסור ובמתעסק מודה דפטור וע"כ דאינו מתכוון לאו מתעסק הוא. וע"כ ה"ט כמש"כ רעק"א [בדו"ח סוף מערכה י' והובא בליקוטים ליומא דף לד] דמתעסק היינו דוקא כשאנו יודע שעושה מלאכה אבל באינו מתכוין שיוודע שיתכן שעושה מלאכה אלא שאינו מתכוון לכך לא חשיב מתעסק. וה"נ בפוצע חילזון הרי ידוע שיכול למות [וביותר דהוי פסיק רישיה, ואמנם למסקנא באמת משמע בתוס' דמשום משאצ"ל"ג הוא דפטור ולא משום מתעסק, מ"מ לס"ד נמי הוי פ"ר אלא דס"ד דאפי"ה פטור כיון שאינו מתכוון לכך]. וא"כ מאי שיטיה למתעסק.

(ו) אמנם עי' בתוס' סנהדרין פ"ה א' (ד"ה ורבי) שכתבו דמודה ר"י דבשבת אינו מתכוון פטור מטעם דבעינן מלאכת מחשבת ורק מדברנן אסור. והוכיחו זאת ממתעסק שאינו מתכוון למלאכה פטור [אף שמתכוון לפעולה רק דלא ידע שעושה מלאכה] וכ"ש אינו מתכוון דאינו מכוון אלא לגרירה ע"ש. וחזינן שהשוו אינו מתכוון למתעסק. ובאמת הרעק"א הנ"ל נתקשה בדבריהם דע"כ מתעסק קיל טפי מטעם הנ"ל שאינו יודע שעושה מלאכה כלל. והוכיח זאת מהא דבשאר איסורים נמי מתעסק פטור ואפי"ה אינו מתכוון לר"י אסור. וע"כ דאינו מתכוון גרע כיון שיוודע שיתכן שתיעשה מלאכה ורק דאינו מתכוון לה, וא"כ ה"ה בשבת נימא דאף דמתעסק פטור מ"מ אינו מתכוון חייב.

וע"כ צ"ל דשאני מתעסק דשבת ממתעסק דכל התורה דילפינן מ"בה", דמתעסק דילפינן מבה לא שייך באינו מתכוון כמש"כ הרעק"א משום שיוודע שיתכן שנעשית מלאכה על ידו ולכך אסר ר"י, ורק במתעסק שאינו יודע שעושה מלאכה פטור. אבל מתעסק דשבת שייך אף באינו מתכוון, ולכך כתבו הראשונים דבסוגיין נמי שייך לפטור משום מתעסק, ורק מטעמא דבחבורה לא בעינן מלאכת מחשבת סברי התוס' דל"ש לפטור משום מתעסק וגם לא משום אינו מתכוון דשבת. אלא מטעם אינו מתכוון דכל התורה פטור. וא"ש דלא כתבו התוס' דפטור משום מתעסק בכה"ת, דהכא כאן שיוודע שיכול למות ע"י הוצאת הדם לא חשיב מתעסק. אולם כ"ז צ"ב מאי שנא מתעסק דשבת ממתעסק דילפינן מבה. וי"ל.

(ז) שאני הכא דכמה דאית ביה נשמה טפי ניחא ליה כי היכי דליציל צבעיה. ונאמרו בזה כמה פירושים. א. רש"י פירש שהוא טורח לשומרו שלא ימות. ועי' רמב"ן שפירש כוונתו דהוא עושה כן באופן שאפשר שלא ימות, ור"ל דלא הוי פסיק רישיה, וכ"ה בריטב"א. אמנם לשון רש"י בסוה"ד משמע דהוי פ"ר אלא דהכא לא מודה ר"ש. וצ"ע. ב. בשיטה להר"ן ובמאירי פי' עפ"י שיטת הערוך דפ"ר דלא ניחא ליה מותר, וה"נ לא ניחא ליה. ולכאורה זו כוונת רש"י בסוה"ד. וכ"מ בתוס' שנקטו כן בדעת רש"י. אלא דקשיא לתוס' דמבואר בדברי רש"י שרק משום דאינו רוצה שימות פטור אבל בלא איכפת ליה חייב. ובגמ' דף ק"ג מבואר דאף בלא איכפת ליה פטור ר"ש. [ועי' רעק"א שהקשה כן על רש"י מדבריו בדף ק"ג דמפורש דבלא איכפת ליה פטור וברש"י תמה עליו דכבר הקשו כן התוס', ודו"ק]. ועי' חת"ס שתי' דהתם בדף ק"ג. פטור רק משום משאצ"ל"ג (עי"ש בתוס') וס"ל לרש"י דבחבורה חייב ודלא כמש"כ התוס' בסוגיין. ולכך הוצרך לפרש הכא דרצונו שלא ימות דבזה פטור אף בחובל, ובחתי"ס שם כתב דטעמא משום דלא הוה במשכן, וצ"ב. ולכאורה הו"ל לפרש מטעם הערוך דבלא ניחא ליה כה"ג אף דפס"ר חשיב כאינו מתכוון.

ג. התוס' פי' דפטור משום משאצ"ל"ג ואף בחבורה פטור. והתוס' נתקשו בטעם הדבר. ועי' רמב"ן שהקשה דאי משום משאצ"ל"ג א"כ לר"י יהא חייב ובגמ' משמע דאף לר"י פטור מדלא קאמר דחייב תלת. ונדחק הרמב"ן דר"י לדבריהם דרבנן קאמר. ועי' בריטב"א שהקשה לפי' התוס' אמאי נקטה הגמ' דטפי ניחא ליה שלא ימות, הרי אפי' אם לא איכפת ליה פטור. (וכ"ה המהרש"א, ועי' במהדו"ב) ותי' הריטב"א דאיצטריך לר"י דס"ל משאצ"ל"ג חייב. ולהכי קאמר דניחא ליה טפי שלא ימות, והוי

מקלקל, דפטור לר"י אף בחבורה, אבל לר"ש דחייב בחבורה הוצרכו התוס' לפרש דפטור משום משאצ"ג (ועי' חת"ס שכיוון לריטב"א ותמה על המהרש"א).

ד. הרמב"ן פי' דכיון דלא אית עבדא מחשבתו הוי כמתעסק, וצ"ב.

ה. במאירי הביא בשם י"מ דבכה"ג דאינו נוח לו שימות אף לר"י פטור. וצ"ב מאי גרע מאינו מתכוון דחייב לר"י. ואין לפרש משום מקלקל. דמשמע שם דמחד טעמא פטור בין לר"י בין לר"ש. וצ"ע.